

תרגום עברי

(עפ"י האוריגינל הרומי)

עם מבוא קצר והערות שונות מאת המתרגם

פ. לֶבֶר־טוֹב.

לונדון, שנת תרס"ח.

LUZAC & CO.,
46, Great Russell Street, (Opposite the British Museum).

בדפוס של י. נרודיצקי, 48 מייל ענד רויד, מזרח.

St. Augustine's Confessions, Hebrew Translation by PAUL LEVERTOFF

The Confessions of St. Augustine

Translated into Hebrew

by

PAUL LEVERTOFF.

Author of

" *Israel's Religion and Destiny,*"
" *The Life of Jesus Christ,*"
" *The Life of St. Paul,*"
" *The Prophets,*"
etc.

LONDON.

LUZAC & CO.,
46, Great Russell Street, (Opposite the British Museum).

1908.

I. Narodiozky, Printer, 48, Mile End Road, E.

תרגום עברי

(עפ"י האוריגינל הרומי)

עם מבוא קצר והערות שונות מאת המתרגם

פ. לֶבֶר־טוֹב.

לונדון, שנת תרס"ח.

LUZAC & CO.,
46, Great Russell Street, (Opposite the British Museum).

בדפוסו של י. נרודיצקי, 48 מייל ענד רויד, מזרח.

The Confessions of St Augustine

TRANSLATED INTO HEBREW

BY

PAUL LEVERTOFF.

AUTHOR OF

"*Israel's Religion and Destiny,*"

"*The Life of Jesus Christ,*"

"*The Life of St. Paul,*"

"*The Prophets,*"

etc.

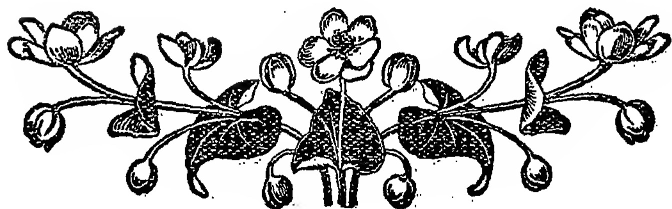
LONDON.

LUZAC & CO.,

46, GREAT RUSSELL STREET, (Opposite the British Museum).

1908.

I. NARODICZKY, Printer, 48, Mile End Road, E.

מבוא אל „ודויי אוגוסטינוס".

במשך התקופה של מאה שנה בערך, שעברה משנת מיתתו של קונסטנטינוס מלך רומי עד חרבנו של רומי ע"י הפראים (בערך שנות 340—450 לספה"נ), נצבר ונאסף אותו הרכוש הרוחני, אשר בו אנו רואים את המעבר מן הימים הקדמוניים אל ימי הבינים.

בכל מקצועות האמונה והמדע והמדיניות, בכל מקום שאנו פונים, רואים אנו שכל השדה הרוחני בימי הבינים לא היה בו אלא מה שצברו אבות הכנסיה הנוצרית במשך התקופה אשר הזכרנו, כי כל דעותיהם של בני הדורות ההם היו תלויות באותן ההשגות אשר נחלו מן הקדמונים.

אולם ההשגות ההן גופא אינן נושאות עליהן את החותם של הפראה חדשה; הן אינן אלא ילקוט מתוך אוצר יותר רב של השגות וכחות חיים.

כשנתפשטה המשיחיות בימי מלכותו של קונסטנטינוס ונצחה וגברה על כל, השתדלו מנהיגי הכנסיה המשיחית להכניע תחת רשותם את החיים הרוחניים הכלליים ולהדביר את כל תחת ממשלת הכנסיה ורוחה. העבודה הנשגבה, אשר כבר היתה במחשבה, לצרף את המשיחיות יחד את נימוסי המלוכה והקולטורה העתיקה, יצאה אל הפועל במהירות נפלאה מאד. רק אז נתחזק הקשר בין האמונה המשיחית ובין הפילוסופיה העתיקה.

זה היה המעין האחר אשר ממנו שאבה התיאולוגיה המערבית בימי הבינים במשך יותר משבע מאות שנה; אבל יחד עם זה היה לה אוצר גדול, איש אחד אשר חיה בקץ העת העתיקה ושפך את אור חייו על הדורות שבאו אחריו — זה היה אוגוסטינוס.

מפולוס השליח ועד לוטהר הריפורמטור לא קם בתוך הכנסיה המשיחית איש, אשר יכול היה להשוות בערכו אל אוגוסטינוס, ולא היה מי שידמה לו מצד השפעתו הרבה. הוא צעד יחד את הכנסיה, אשר אותה שמש, במשך דורות הרבה. אותו אנו מוצאים בהתיאולוגים הגדולים של ימי הבינים; את השפעת רוחו אנו מכירים בכל החסידים ובעלי הקבלה של ימי הבינים.

אמנם רחוקים ומוזרים לנו כל הדברים ההם: על הקולטורה שלנו נאמר כי לירתה היתה מן הרֵינֵיסַנס (תקופת ההתחדשות). אבל באמת רוחו של אוגוסטינוס השפיע על מוצאי הריניסנס גופא, וממילא גם על הקולטורה שלנו. פטררקה המשורר וכל האמנים של תקופת ההתחדשות היו מלאים מהשפעתו של אוגוסטינוס, ולוטהר המתקן למד הרבה הימנו. האב הזה של הקתוליות הרומית נערץ מאד בפי מיסדה של הפרוטסטנטיות ובפי ההומניסטים אויבי הקתוליות.

מטרתנו בפה אינה לתת להקורא ציור של עבודתו והשפעתו של האיש הזה; חפצנו רק לשום את לב הקורא אל ה„וידויים", הספר המצוין מכל הספרים הרבים אשר עזב אחריו, אשר בהם הוא בעצמו נותן ציור שלם מעצמו.

אוגוסטינוס כתב הספר הזה כאשר בא בימים; הוא היה אז בן ארבעים ושש שנים, וכבר עברו עליו שתים עשרה שנה אחרי בואו בברית ע"י הטבילה במילן. הוא כבר שמש זמן רב בקודש בתור בישוף של מחוז היפו באפריקה הצפונית, כשחש בקרבו איזו רחיפה פנימית לתת דין וחשבון לפני כל העולם מחייו שלפני טבילתו, כדי „שינתן כבוד לה'". „מספר אני להמין האנושי" — כך הוא אומר — „את כל הדברים האלה, אף אם מעטים יהיו קוראי, כדי שאני וכל הקורא אותם יתבוננו ויכירו מאיזה מעמקים אנו צריכים לקרא אל ה'." בסוף ימיו, כשלשים שנה אחרי כך, מביט אוגוסטינוס לאחור על ספרו זה. הוא אומר כי ספרו זה חביב על הקוראים יותר מכל ספריו. הוא אמנם מוצא מגרעות רבות בו, אבל

בכלל הוא מעיד על אמתתו של ספר וידוייו בהתעתדו לקבל את פני המות. אין בספר הזה לא כחל ולא שרק ולא פירכוס, כי אם הרצאה פשוטה מחייו שלפני בואו בברית.

ערכם של הוידויים רב מאד, הן בנוגע לצורתם והן בנוגע לתוכנם. קודם כל, היה זה מפעל ספרותי נשגב. לפניו לא היה משורר או חוקר אשר נסה לעשות כמעשהו אשר עשה בזה, ואחריו, מחויבים אנו להוסיף, כאלף שנה עברו עד שנעשה דבר כעין זה. רק המשוררים של הרֵינֵיסַנס, אשר גם הם היו ילדיו הרוחניים, נחלו ממנו אומץ הרוח לצייר את עצמם ולהציג את ה„אני" שלהם לפני העולם. כי מהו תוכנם של וידויי אוגוסטינוס? תמונת נפש, לא חקירות פסיכולוגיות ע"ד השכל והרצון והרגש אשר באדם, לא פלפולים יבשים ע"ד הנפש, לא התפלספות שטחיות ולא הצגת עצמו למוסר ולמופת לעיני הבריות ככתביו של מַרק אירֶיליוס, כי אם ציור שלם בכל פרטיו מאדם אחד ידוע, מאינדיביד אחד והתפתחותו מימי ילדותו עד בואו בימים, שאיפותיו ודחיפותיו ורגשותיו ומנמותיו — תמונת נפש מצוירה בכשרון מצוין של הסתכלות, העוזב את השבילים הרגילים והנושנים של הפסיכולוגיה והולך בדרכו של הפיזיולוג והמנתח.

ההסתכלות היא גבורתו של אוגוסטינוס. כל דבר מעניין אותו בגלל הסתכלותו, גם מה שנעלם מעיני הפילוסופים האבסטרקטים. הוא מצייר את הילד בעריסתו, את „זדונו" של היונק, ומביע הגיונות ע"ד „תומת הילדות". הוא מתבונן אל התחלת הדיבור ומראה איך שפת הילד מתפתחת לאט לאט מרגש ההתחקות. הוא מסתכל במשחקי הילדים ורואה בילד את הגדול ובגדול את הילד. הוא מאזין בלב מלא חנינה אל אנחותיו הראשונות של הנער, אשר כופים אותו ללמוד. הוא מלוה אותו על דרכו לבית הספר, אשר ע"י זה הוא נדחף אל תוך הזרם של החברה האנושית. מתוך זה הוא בא להתבונן בדרכי החברה האנושית בכללה. הוא מכיר את הקסם וכח ההתדבקות של ה„רע" הצבורי: „הוי ריעות אשר רעה היא מן השנאה, שיחה עמוקה לצודד נפשות!" היא מוצא את היחיד תולה בדעתם של אחרים: כל אחד מדמה שהוא המנהיג ובאמת הוא הוא הנדחף למטה. בכלל אין הוא מביט על היחיד כעל

אינדיביד חפשי ותולה בדעת עצמו, כי אם כעל חליא אחת בשלשלת ארוכה מאד: אנו נושאים את השלשלת של בשר אשר בה אנו קשורים אל החברה. הוא מתבונן בהעני הפושט יד והוגה עליו מחשבות; הוא נותן תמונה מצוינה למאד מרב מתגאה ולבו ריק. הוא מצייר את המורים ותלמידיהם, את ההתחרות בין העושים את לימודם קרדום לחפור בו; אין דבר טיפוסי נעלם ממנו. אבל על כל אלה: הוא מסתכל בהפעמות היותר נסתרות של לב עצמו, הוא אינו מניח את עינו מרגשותיו היותר דקים והיותר חזקים.

כמו שעבודתו של אוגוסטינוס היתה חדשה, כן היו שפתו וסגנונו חדשים. לא רק כח הסתכלותו נפלא הוא, כי אם גם כחו להציג חזיון. בשפתם של הוידויים נצבת לפנינו עצמיות עשירה עד למכביר, אשר בה נכללו יחד החפץ והכשרון להביע את רגשותיה.

גיטו המשורר משים בפי טססו גבורו את הדברים המרים והיהירים:

Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt,
Gab mir ein Gott zu sagen wie ich leide.

את זה אפשר לומר גם על אוגוסטינוס. אבל לא רק ע"ד יסוריו נתן לו הכשרון לדבר, כי אם גם לצייר בדברים את התנועות היותר דקות בנפשו. דבריו ע"ד כח העון וע"ד שלות הלב הבאה מאת האלהים הם נמרצים כל כך, עד שגם היום צריכה כל נפש עדינה להבין את שפתו. כה דברו לפניו רק משוררי התהלים ופולוס השליח בכתביו; על בית־ספרם שקד אוגוסטינוס, אשר היה לפנים תלמידם של בעלי הריטוריקה. סגנון הוידויים נעשה באופן זה משני היסודות האלה, אשר נקל מאד להבדיל ביניהם.

אבל יחד עם זה לא נסתרה האחדות בשפתו; היא סוף כל סוף חתיכה אחת, יען כי עצמיות שלמה ומיוחדה נותגת בה. זהו המפתח להבנת השפעתו המתמידה של אוגוסטינוס. הוא בעצמו נשגב היה בגדולתו על ספריו; יען כי הוא השכיל להכנים את האנשים ע"י כתביו אל תוך חייו. ועם כל רוך השפה וחמימות ההתרגשות הלירית, מנוחה נשגבה ומיוחדה במינה שפוכה על פני כל הספר.

אבל הצורה הנפלאה וקסם השפה אינם העיקר של הספר.

העיקר הוא התוכן, הסיפור אשר הוא מספר לנו. הוא מצייר לנו חיי מלומד אחד, אשר נודל מנעוריו בתנאים שהיו נורמליים בימיו, אשר לא ידע מחסור ומצוק חיצוניים, אשר קבל אל תוכו את תכלית כל המדע בימיו וסוף כל סוף מחיש בכל זה איזו ריקניות ויאוש, אשר אז הוא מקדיש את עצמו לחיי פרישות וקדושה ולדעת האלהים. זה היה מהלך של התפתחותו, אשר לא מעטים מבני זמנו עברו בו. אבל הוא היה האחד אשר השכיל לצייר בדברים את כל עומק המלחמה הפנימית, את מלחמת הטוב עם הרע, את מלחמת האמת עם השקר, לא בפלפלים והיקשים הגיונים, כי עם בצבעים חיים של ציור פלסטי והשתפכות לירית.

חייו של אוגוסטינוס נחלקים בעיקרם לשתי תקופות: תקופת הריקניות והיאוש, אשר עליה הוא אומר: „לקרעים נגזרה נפשי ואובד הייתי בין ההמון הרב", ותקופת השלוה במצאו כח וגבורה בה'. ספר הוידויים מצייר לנו את התקופה הראשונה. רבים מדמים את הוידויים האלה לוידוייו של רוסו; אבל באמת הם ממין אחר לגמרי. אם חפצים אנו לדמות את הוידויים אל איזו עבודה ספרותית אחרת, אזי הדמיון היותר נכון הוא פויסט של גיטו, למרות כל החילוק הרב אשר ביניהם. מתוך הוידויים צועד לנגדנו פויסט חי, אשר סופו שונה לגמרי מסופו של הפויסט הפיוטי. אבל קרובים הם מאד האחד אל רעהו בדברים הרבה. כל הוידויים המרים של המחזות הראשונות של פויסט מן —

. "Habē nun — ach — Philosophie"

עד ההחלטה לשים קץ לחייו: —

"Ja, kehre nur der holden Erdensonne entschlossen deinen Ruecken zu"—

את כל אלה אנו מוצאים בוידוייו של אוגוסטינוס. מקרב ולב קורא אוגוסטינוס כפעם בפעם: „הוי, האמת, האמת, כמה נאנח מוח נפשי אחריך!" כמה פעמים הוא מתאונן על כי למרות „כל העיון העמוק בעמל וזיעה", לא למד כלום, כמה פעמים הוא מצטער על תלמידיו, אשר הוא, המורה השכור, השקה אתם יין תעתועים. פויסט צועק:

— "Es moechte kein Hund so laenger leben",

ואוגוסטינוס מתקנא קנאה נמרצה בעני פושט יד ולבוש סחבות, אבל שמח בחלקו.

אבל גם סופו של פויסט, אופן ההשתחררות אשר נתן גיטו ליצור דמיונו, אינו נשלל כלל משיווי ידוע לסוף הוידויים שלנו. פויסט נשתחרר ע"י האהבה העליונה:

Steigt hinan zu hoeherem Kreise,
Wachset immer unvermerkt,
Wie nach ewig reiner Weise
Gottes Gegenwart verstaerkt!
Denn das ist der Geister Nahrung,
Die im freiesten Aether waltet,
Ew'gen Liebens Offenbarung,
Die zur Seligkeit entfaltet.

ועוד:

Wie strack mit eignem kraeft'gen Triebe
Der Stamm sich in die Luefte traegt,
So ist es die allmaecht'ge Liebe,
Die Alles bildet, Alles hegt.

כל זה הוא בהתאמה נמורה אל רגשי אוגוסטינוס, ובכלל כל תוכן הענינים של סוף החלק השני של פויסט מיוסד כלו על השקפותיו של אוגוסטינוס, אף כי גיטו לא ידע מאומה אודותן; כי גיטו ידע אותו רק מעט מאד וגם זה ע"י סרסורים. כי בזה העולם של תעתועים ואורים חולפים רק ה א ה ב ה, האהבה ה א ל ק י ת היא הכח והאמת, כי רק היא מביאה חופש לנפש ושלוה ומנוחה ע"י עבותות אהבה — זהו הרעיון היסודי והחיובי של הוידויים ושל רוב כתביו של אוגוסטינוס.

אבל עם כל זה תהום עמוק מונח בין הפויסט של היצירה הפיוטית ובין זה הפויסט האמתי. הראשון בכל מלחמותיו עומד ברגל חזקה על זאת האדמה. האל אשר מסר אותו לזמן ביד השטן אינו אותו הטוב אשר בעדו הוא מתאבק; המלחמה הפנימית נגד החסרון העצמי והחטא ניכרת רק מעט מאד. אבל לאוגוסטינוס, להיפך, המלחמה בעד האמת היא המלחמה בעד הטוב הנעלה, בעד הקדוש והטוב, המלחמה בעד ה'. בעבור זה סופו של פויסט מוזר מעט; אין הקורא נכון בשום אופן אל השתלשלות כזו. אבל באוגוסטינוס בא הסוף בהכרחיות פנימית, בכל דרכיו התועות

נראית תמיד אותה הדרך, אשר נהגה אותו אל זאת המטרה, אל האושר והשלוה באהבת ה'.*)

* * *

המתרגם מוצא לנחוץ להוסיף פה הערות אחדות, כדי שלא יהיה צורך לשומם אחרי כן בגוף הספר.

בספר השלישי מספר אוגוסטינוס כי הוא היה בקהל אנשים „מלאים יהירות שגעונית, מלאים אהבת התאוה ודברים בטלים", אשר נשאו תמיד את האמת על שפתותיהם והתאמרו לדעת את פתרון כל מסתרי העולם ושגו במחזות שוא. אוגוסטינוס מכוון בזה את כת המניים, או המאמינים בשתי רשויות, אשר הוא היה נספח אליה במשך שבע שנים.

מיסדה של הכת הזאת היה הפילוסוף מני (Manes) הפרסי,**) אשר עלה לגדולה רבה בימי מלוכת השאשאנידים בפרס, אבל אחרי כך אבד את חנו בחצר המלך והומת על הצלב. המניים הורו מציאות שני אלים, שתי רשויות, שעומדות וקיימות מימי בראשית: האל האחד בורא אך טוב והאל השני יוצר רק רע, האחד יוצר אור והשני בורא חושך. שניהם נלחמו מימות עולם, האור נוצח וחלק ממנו נאחז בכבלים בממלכת החושך. הערבוביה הזאת היא העולם הזה, אשר הוא מפעלו של החושך; אבל בפנימיותם של דברים הרבה, קודם כל בנפש האדם, עוד נמצא קו האור השמימי והוא אסור בכבלים.

ובכן פתרון דרכו של עולם הוא הפרוצס של השתחררות האור מתחת עול החושך, אשר מאורי שמים, השמש והכוכבים, מחישים

---

*) עין גם במאמרו המצוין של ארולף הרנק: „Augustin's Confessionen, ein Vortrag. 2 Auflage. Liessen, 1895.", אשר היה לי לעינים בכתיבת המבוא הזה. המתרגם.

**) ע"ד המניים ושיטותיהם השונות עיין במאמריו של החכם ד"ר שלמה רובין: „האמונה בשתי רשויות וכו'" ב„השלח" לשנת תרס"ד—תרס"ה, אשר הם מלאים ענין רב ונכתבו בהסברה ובעיון עמוק ביד כשרונו המצוין של המלומד הזה.

את בואה, ואז יגלה ההוד וההדר הנצחי. ופרט אחד מזה הפרוצס העולמי היא הופעת ישוע המשיח וישועתו.

תעודת האדם היא להקדיש ולהעריץ את האור ולהקריב את עצמו אליו, במנעו מן החושך, מן הדברים הגסים והחמריים. אבל, במובן, לא לכל אדם נתנה היכולת לחיות חיים קדושים וטהורים כאלה, וככד היה עול כזה על הרבים, ובעבור זה היו רק ה„נבחרים", יחידי סגולה אשר התקדשו בחיי פרישות. ההמון הרב של השומעים הפשוטים חיו כחפץ לבבם באין מפריע, ואפשר שהקולטוס הזה עצמו גרם שההמון הוסיפו לחטא בבטחם בצדקת „הנבחרים". מובן ממילא שמספר ה„שומעים" היה רב מאד, ומספר ה„נבחרים" מעט מוער. אחר כך, באשר עבר אוגוסטינוס את מצב הספקניות, החל לשגות בשיטתם של האפלטוניים החדשים, אשר גוסדה ע"י פלוטינוס, אחד מתלמידיו המאוחרים של אפלטון, ואוגוסטינוס קורא אותם פשוט בשם אפלטוניים. בהשיטה הזאת נכלל הרעיון של הסטואיקיים על דבר גשם העולם יחד את הרעיון האפלטוני על דבר פחיתת ערכו של עולם החושים ונצחיותם של הענינים הרוחניים.

היסוד הנצחי והסיבה הראשונה של כל העולם עפ"י השיטה הזאת הוא הטוב המוחלט הנשגב והמיוחד, אשר ממנו צמחו כל הדברים הקיימים, מן האראלים בני שמים ועד נפש האדם, עד נפש החיה והבהמה ועד החומר. אולם החומר הוא הדבר היותר רחוק מן הטוב, הדבר האחרון, ההבלי והרע.

תעודת האדם היא גם עפ"י השיטה הזאת לשחרר את עצמו מן החומר ולמצא את דרך התשובה, את הדרך של ה„עליה", ע"י התעמקות בפנימיות נפשו ע"י הגיונות אלקותיים, לשוב אל האל הטוב והנעלה.

את זה אפשר להשיג רק אחרי שהוסר החומר לגמרי, אחרי שנפרדה הנפש מהבשר ע"י המות. אבל לפעמים אפשר, ע"י התרכזות מוחלטה של הרגש והתעמקות בענינים דתיים, לקצר את דרך העליה ולנגוע לרגע קטון בהאלקות. רגעים כאלה החיש גם אוגוסטינוס בעצמו שתי פעמים, עפ"י מה שנודע לנו — אפשר שגם פעמים יותר רבות.

אבל האלקות הנשגבה רחוקה ונסתרה ממנו, היא מסתתרת

בסוד השתיקה העליונה ואין אנו יכולים להאזין אל קולה, אשר על כן בא ה„לוגוס", שפירושו בשפת יון הוא „דבר" או „בינה". הוא בא מן האלקות, לא כחלק ממנה, כי אם בצורה יותר נגלית של כל האלקות בשלימותה, כדי ל„שבר את האוזן", כדי לתת לבשר ודם את היכולת להשיג את האלקות. זוהי הבינה הכלולה בכח היצירה, זוהי נשמת ה' אשר נגלתה בכל הבריאה וביחוד בנפש האנשים הנשגבים. כך ירד ה„לוגוס" ארצה אל האנושיות.

היו רבים מן המחזיקים בהשיטה הפילוסופית הזאת אשר נהיו למשיחיים והכירו את המתוך החדש, את בן האלהים אשר בו נברא העולם, את המשיח. מובן הדבר שהם דמו אותו אל ה„לוגוס" וקראו אותו בשמו. בבר קודם שנשלם ספר הברית החדשה היו המשיח והלוגוס אחד בדעות המאמינים, אשר על כן מבינים אנו את התחלת הספר הרביעי מספרי הבשורה: „בראשית היה הדבר (הלוגוס) והדבר היה את האלהים והאלהים היה הדבר ——— הכל נהיה על ידו ומבלעדיו לא נהיה כל אשר נהיה" (יוחנן א', א'—ג'). מה נעים צריך היה להיות לאוגוסטינוס למצא בספרי המשיחיים את הרעיונות אשר כבר היו שגורים במוחו והביבים עליו מספריהם של האפלטוניים החדשים.

מקוים אנו שההערות המעטות האלו תהיינה לעזר להקורא העברי, אשר רחוק הוא מאד מהלך רוחם של המשיחיים בכלל ושל בני דורו של אוגוסטינוס בפרט, להבין את הצד העיוני בהוידוים האלה במקום שהם נוגעים בענינים כאלה היוצאים מחוץ לחוג הענינים של התיאולוגיה העברית. ועוד אנו מקוים שאף כי הרבה דברים אולי קשה יהיה לו להולמם גם אחרי ההערות אשר נתנו, מכל מקום רובו של הספר קרוב יהיה ללבו כציור בולט של מלחמה נפשית עמוקה, כדוקומנט אנושי, אשר בו יכיר גם הקורא העברי נשמה קרובה אליו באוגוסטינוס הכומר הנוצרי, באחד הקדושים של כנסית הדת הקתולית.

וכדי להקיל עוד יותר להקורא העברי את הקריאה בהוידוים השמטנו דברים אחרים בגוף הספר פה ושם, במקום שאינם שייכים לגוף הענין, וביחוד קצרנו בהפרקים האחרונים, אשר הם מלאים מענינים תיאלוגיים רחוקים מאד ללבו של הקורא העברי.

לב המתרגם סמוך ובטוח, כי נפש הקורא המבין תברכנו בגלל עמלו להכנים דבר טוב כזה אל תוך הספרות העברית, אשר עניה היא מאד בתרגומים מספרי המופת של הסופרים הדתיים של אומות העולם.

לונדון, ניסן, תרס״ז.

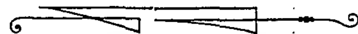
פ. לבר־טוב.

ספר ראשון.

וידויים בדבר גדולת הש״ית אשר אין לה חקר, בדבר חסדי ה׳ אשר עשה עמו בילדותו ובבחרותו ובדבר זדון לב האדם; בדבר חטאיו עצמו של בטלה, של גסות רוח בלימודיו ושל מעלו בחסדי ה׳. הוא מסים בשבח והודיה לה׳ על החסדים הרבים אשר עשה עמו בימי נעוריו.

א. גדול אתה ה׳ ורב כח, תהלתך נשגבה מאד ולתבונתך אין חקר. ולך חפץ האדם להביע תהלה: האדם אשר הוא רק חלק קטן מן הבריאה אשר יצרת; האדם בן־תמותה, עד החטאה, עד כי אתה ה׳ ללצים תליץ: בכל זאת חפץ האזם להביע תהלתך, הוא אשר הוא רק חלק קטן מבריאתך אשר יצרת. אתה הוא המעורר אותנו להתענג בתהלתך, יען כי אתה יצרתנו לכבודך ולבנו לא ימצא מנוח טרם יחסה בך. תן לי ה׳ לדעת ולהבין מה הוא ראשון — לקרא אליך או להביע תהלתך? ועוד — לדעת אותך או לקרא אליך? יען כי מי יוכל לקרא אליך טרם יְדָעֲךָ? יען כי אשר לא ידעך אפשר שיקרא אליך כאל אחר מזה שהנך. או אולי דוקא ע״י זה שנקרא אליך נוכל לדעת אותך? אבל „איך יקראו אל אשר לא האמינו בו ואיך יאמינו במי שלא שמעו את שמעו ואיך ישמעו ואין מגיד״? הללו ה׳ דורשיו יען כי דורשיו ימצאוהו ומוצאיו יהללוהו. אני אדרש אותך ה׳ ע״י זה שאקרא אליך, ואני אקרא אליך באמונתי בך, יען כי אנו שמענו את שמעך ולנו נגלית. אמונתי הקרא אליך ה׳, אשר אתה נתתה לי, אשר אתה השפעת עלי ע״י התגלות בנך, ע״י כהונת כהנך משיחך.

ב. ואיך אקרא אל אלהי, אלי ואדוני, אף כי בקראי אליו אני קורא אותו אל קרבי? ואיזה מקום יש בקרבי שיכול האל לבא בו אלי? איפה יכול לבא בקרבי האל, אל קונה שמים וארץ? היש בקרבי איזה דבר שיכילך, אלי? היכילוך שמים וארץ אשר אתה עשיתם ואשר בתוכם יצרתני? או יען כי שום יקום לא יכול היה להתקים מבלעדך, בעבור זה איפה כל יקום הכיל יכילך? ומכיון שגם אנכי יקום הנני, מדוע איפה מבקש אני שתבא בקרבי, אחרי שאני לא הייתי לולא היית אתה בקרבי? מדוע? יען כי לא ירדתי שאולה, ואתה הלא הנך גם שם. כי „אם אציע שאול הנך". לולא אתה ה' שהיית בקרבי לא יכולתי היות, לא יכולתי אז היות לגמרי, או יותר טוב, לולא הייתי אני בקרבך ה' אשר „ממנו הכל ועל ידו הכל ואליו הכל". אכן הדבר, אלהי, כן הוא. ובכן אנה אקרא אותך מכיון שהלא אנכי בקרבך הנני? או מאיה תוכל לבא בקרבי? יען כי איפה אוכל ללכת מחוץ לשמים וארץ אשר משם יבא אלי בקרבי, האל אשר אמר: „את השמים ואת הארץ אני מלא"?

ג. היכילוך איפה שמים וארץ אם אתה ממלא אותם? או הממלא אתה אותם ועוד עובר על גדותם, יען כי הם לא יכילוך? ואנה, אחרי שנמלאו שמים וארץ, תשפיק אתה את שאריתך? או אולי אין לך כל צורך שאיזה דבר יכיל אותך, המכיל כל דבר, יען כי כל דבר שאתה ממלא הנך ממלא אותו ע"י זה שאתה מכיל אותו? יען כי הכלים שאתה ממלאם לא הכיל יכלו אותך, כי לוא גם נשברו הם אתה לא נשפכת. וכשאתה שופך את רוחך עלינו אינך נופל למטה, כי אם אותנו אתה מעלה; לא, אתה הנך מתפזר, כי אם אותנו אתה מכנס. אבל אתה הממלא כל דבר, האמנם ממלא אתה אותם בכל עצמיותך? או אולי מכיון שכולם לא יכילוך בשלימותך, הם מכילים רק חלק ממך? וכולם ביחד רק חלק אחד ידוע? או כל אחד את חלקו, הגדול כגדולתו והקטן בקטנותו? והאמנם יש איזה חלק בך שגדול הוא מחברו? או ההנך אתה בשלימותך בכל מקום, אף כי אין דבר שיכילך בשלימותך?

ד. מה הנך איפה אתה אלהי? מה — מלבד יהוה אלהים? „כי מי אלוה מבלעדי יהוה? ומי צור זולתי אלהינו?" הנעלה על כל, הטוב מכל, הגבור מכל, הממלא את הכל; הרחום ואין

זולתו, ובכל זאת השופט צדק ואין זולתו; הנסתר מכל, ובכל זאת בכל מקום הנהו; הנחמד מכל ומלא גבורה שאין דוגמתה; הקים בתמימותו ובכל זאת אין חקר לתבונתו; הבלתי משתנה ומשנה פני כל; בכל זמן לא חדש ובכל זמן לא ישן; מחדש הכל ומבלה הכל — „מעתיק הרים ממקומם ולא ידעו"; תמיד שוקד על עבודתו ותמיד שוכן במנוחתו; המכנס תמיד אף כי לא יפלא ממנו דבר; התומך, הממלא ופורש כנפיו על כל היקום; הבורא, הזן ומחיה; החופש תמיד והוא אדון הכל. אתה מלא אהבה מבלי תאוה, מלא קנאת אהבה מבלי דאגה; הנך מתנחם ואינך מתעצב; קנוא ומתון; הנך משנה מעשיך ותכליתך אינה משתנת; מחזיר אליך את מה שאתה מוצא מבלי שמעולם אבדת מאומה; אין לך חסרון ובכל זאת שמח אתה ברוחים; אינך אוהב-בצע ובכל זאת הנך מלוה בריבית. הנך מקבל משלך, כי מי הוא שיש לו דבר ואינו שלך? הנך משלם חובות אף כי לא תחוב מאומה; פורע חובות מבלי שתאבוד ע"י זה מאומה. ומה אמרתי בדברי, אלהי, חַיַי ומעין שמחתי העליונה? או מה ימלל אנוש בדברו אודותך? ובכל זאת אוי לו לאיש אשר לא ידבר, יען כי האלמים הם היותר נמלצים הנם.

ה. הוי! מי יתן ויכולתי למצא מנוחה בך! הוי! מי יתן ורצית לבא אל תוך לבי ולהשקותו עסיס, כי אוכל לשכח צרותי ולהקדיש את עצמי אליך, אלי היחיד ומיוחד! מה אתה לי? אנה ברחמיך הורני לבטא את זאת, או מה אני לך שתדרש אהבתי, ואם לא אתננה לך הנך אז מתרעם עלי ותפחידני ביסורים מעציבים? האמנם איפה צרה קלה היא האי-אהבה אליך? הוי! בגלל רחמיך, אלהי, הגד לי — מה אתה לי, „אמר לנפשי — ישועתך אני". דַבֵר כי אשמע אנכי. הנה לבי לפניך ה', פתח נא אתה את אזניו ואמר לנפשי — ישועתך אני. ואחרי הקול הזה תן לי למהר ולשעון בך. אל נא תסתיר פניך ממני. אנא אמותה בראותי— אך תן לי לראות פניך.

ו. צר מעון נשמתי; הרחיבהו אתה כי תוכל לבא בו. הוא מלא פרצים; בדקהו נא אתה. יש בו זה שצריך להעציב את עיניך, מודה אני ויודע את זאת, אבל מי יטהר את זה? אל מי אקרא מבלעדך?

מהרני ה׳ מעונותי הנסתרים והציל את עבדך מיד שונא. „האמנתי כי אדבר״. אתה ה׳ ידעת. „חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי, אמרתי— אודה עלי פשעי ליהוה, ואתה נשאת עון חטאתי״. מי יצדק עמך במשפט, אלהי אמת; יראתי להונות את עצמי פן תשקר חטאתי לעצמה. אל אבא במשפט עמך, כי „אם עונות תשמר יה, אדני מי יעמד״?

ז. אבל תן לי לדבר אל רחמיך, לי „עפר ואפר״. תן לי לדבר, כי מדבר אני אל רחמיך ולא אל איש נרגן. אפשר שגם אתה בחלה נפשך בי, אבל הלא תשוב ותרחמני. יען כי מה אומר ומה אדבר, ה׳ אלהי, מלבד זה שלא אדע מהיכן אני בא אל תוך החיים המתים האלה (האקראם בשם זה?) או המות החי. אז מהרו רחמיך לשעשעני, כאשר שמעתי זאת (יען כי זכור לא אזכר את זאת) מהורי־בשרי אשר מבשרם את גלמי יצרת. על ידך חלב אשה הרוני דשן, יען כי לא אמי ולא מינקתי מלאו שדיהם טוב למעני, כי אם אתה הכינות על ידן את מזון ילדותי, עפ״י מדת השגחתך אשר בה אתה מפזר את עשרך ע״י הצינורים הנעלמים של כל הבריאה. אתה נתת לי להיות שמח בחלקי שנתת לי, ולאומנותי— שתתננה לי בחפץ לב את זה שנתת להן. יען כי הן, ע״י אהבה שהיא מתנת שמים, נתנו לי בחפץ לב את הברכה הרבה שהניקות להן. יען כי הטוב שבא לי מהן היה טוב גם להן, ובאמת לא מהן היתה זאת כי אם על ידיהן, יען כי ממך ה׳ מוצא כל טוב ודשן בשרי מאלהי. זה נעשה לי ברור אחרי כן כי אתה על ידי ברכותיך אלו בקרבי וסביב לי הודעת את עצמך אֵלַי. יען כי אז ידעתי רק לינוק, לנוח בזה שהסב לי עונג ולבכות על זה שהכאיב את בשרי; לא יותר.

ח. אחרי כן החלה בת־צחוק לרחף על שפתי, מתחילה בשכבי ואחרי כן גם בקומי: כן ספרו לי אודותי ואני האמנתי; יען כי רואים אנו כזאת בילדים אחרים, אף כי מעצמי לא אזכר מאומה. וכן לאט־לאט החילותי להכיר את מקומי ובקרבי נתעורר הרצון להודיע את משאלותי לאלה שיכלו למלאן, אבל לא יכולתי; יען כי משאלותי היו בקרבי והם מחוצה לי, גם לא היה בהם הכשרון לחדור אל תוך רוחי. ובכן הניעותי בלי-דעת את אברי ואת קולי ועשיתי את התנועות המעטות אשר יכולתי, את הסימנים

שיכולתי להראות, אשר העידו רק במדה מוצערה מאד על זה שחפצתי. וכאשר לא נמלאו חפצי מיד (מפאת כי משאלותי היו לרע לי או לא הובנו), אז נמלאתי רוגז נגד הגדולים ממני על בלתי חפצם להכנע למשמעתי, על סרבם לשרתני, אף כי הם לא חיבו לי כל שירות, ולקחתי את נקמתי מהם בשפכי דמעות. זה משפט הילדים כאשר למדתי מהסתכלותי בהם; כי כזה הייתי גם אני — את זה מבלי דעת כלל למדוני הם יותר מאומנותי שידעו את זאת.

ט. הוי! ילדותי מתה זה זמן כביר, ואני עודני חי. אבל אתה ה׳ החי לעולם ואשר בך לא ימות כל דבר (יען כי בטרם הוצגו יסודות התבל ובטרם כל מה שיכול להקרא „בטרם״ אתה הנך, ואתה הוא האל ואדון כל מה שיצרת), בך תחיינה לעולם הסיבות הראשונות של כל הדברים הנחלפים ואינם, וצירי כל הדברים המשתנים חיים הם בקרבך באופן בלתי משתנה, ובך הם המקורים הנצחיים של כל הדברים הזמניים. ענני עבדך ה׳ המתחנן אליך, אמר אל רחום וחנון לעבדך הצפוי לרחמיך; אמר לי — ההיתה ילדותי ההמשך של תור אחר מחיי אשר מת קודם לו? ההיה זה הזמן אשר חייתי במעי אמי? יען כי שמעתי מעט אודות זה וגם בעיני ראיתי נשים הרות אשר ילד בקרבן. ובטרם החיים ההם—אלהי מעוז שמחתי— ההייתי באיזה מקום או איזה נוף? יען כי את זאת אין מגיד לי, לא אבי ולא אמי, לא נסיונותיהם של אחרים ולא זכרוני אני. התשחק לי על אשר אשאלך זאת ותצוני להללך ולהודות לך על זה שידוע ידעתי?

י. מודה אני לפניך אלהי שמים וארץ ומשבח אני אותך על ההתחלות הראשונות של קיומי ועל ילדותי אשר לא אזכר ממנה מאומה; יען כי אתה חקקת שהאדם ישער הרבה מאחרים על דבר עצמו הוא ויאמין הרבה על יסוד עדותן של נשים חלשות. אבל גם אז היה בקרבי קיום וחיים ואני יכולתי (בקץ ילדותי) לבקש סימנים ואותות אשר על ידם יכולתי לגלות את רגשותי. מאיפה יכול היה קיום כזה לבא מבלעדך ה׳? האפשר ליצור להיות יוצר עצמו? או הימצא באיזה מקום איזה צינור אשר משם יזרם לשד החיים אלינו מבלעדך ה׳ אשר בקרבתך חיים? יען כי אתה הנך עצם החיים. כי אתה אל רם ונשא ומעולם לא שנית, הזמן אינו גבול לך אף

כי בקרבך הוא הנבול, יען כי כל דברים כאלה בקרבך הם. יען כי לגבולי הזמן לא היה מקום לחלוף שמה לולא אתה קבלתם. ויען כי „שנותיך לא יתמו", שנותיך הן יום אחד ארוך של הֹוֶה. כמה משנותינו ושנות אבותינו זרמו וחלפו אל תוך „היום" שלך, אשר משם קבלו את המדה ואת הצבא של קיומן אשר היה להן; ועוד הרבה יחלופו ויקבלו באופן זה את צבא קיומן ומדתן. אבל „אתה הוא", וכל אשר יקרה מחר ואחריו עד אין סוף וכל אשר קרה אתמול ומלפניו עד אין סוף — מעשיך הם אשר תעשה ב„היום" הזה, אשר עשית ב„היום" הזה. מה לי אם יש מי שלא יבין את זאת? ישמח גם הוא ויאמר: „מן הוא"? ישמח הוא אפילו באופן זה ויגיל לבו, כי יותר טוב הוא לו שימצאך ע"י זה שלא ימצאך משלא ימצאך ע"י זה שימצאך.

יא. שמע נא ה'. הוי חטאת האדם! כן יאמר האדם, ואתה תנוד לו; כי אתה יצרתו, אבל את החטא בקרבו לא אתה יצרת. מי יזכיר לי עונות ילדותי? כי לפני עיניך אין איש נקי מעון, אפילו הילד אשר חייו היו רק יום אחד עלי ארץ. מי יזכיר לי! הלא כל ילד קטן יזכירני, כי בו אראה את זה שלא אזכר מעצמי. ובכן מה איפה היה עוני? הזה היה הוא שאני צעקתי ובכיתי בחבקי שדי אמי? כי לוא עשיתי כזאת עתה בהנתן לי מזוני הראוי לי, הלא בצדק צחוק יצחקו לי ועל פני יוכיחוני. ובעבור זה מה שעשיתי אז היה ראוי לתוכחה; אבל מכיון שלא יכולתי אז להבין תוכחה מנהג הבריות הצודק מנעני מתוכחה. כי משליכים אנו את המנהגים ההם בבואנו בימים. אין כעת איש אשר בהסירו את השריגים הרעים בגפנו ישליך מעליו בכונה את הטובים. או הטוב היה אז, לוא גם לזמן קצר, לבכות בגלל זה שלוא נתנו הזיק לי? להתמרמר על כי אנשים חפשים, הורים ומחוללים לא נתנו לי את זה? על כי סביבי, שהיו חכמים ממני, לא שמעו לי? ללחום ולהכות בכל עוז יען כי פקודות לא נתמלאו אשר בהתמלאן הסבו רק נזק? תומת הילד היא איפה רק בחולשת אבריו ולא ברצונו. בעיני ראיתי וידעתי גם ילד שלבו מלא קנאה; הוא לא יכול להוציא מלין, אבל פניו חורו ועיניו במשטמה הביטו על אחיו היונק עמו משד אחד. מי הוא אשר לא ידע זאת? אמות ומיניקות יאמרו כי יודעות הן לשכך דברים

כאלה בכל מיני תרופות. האף גם לזה יקרא תמימות, בעת שמעין החלב מלא על כל גדותיו, למנוע בידי חברו מקחת חלק בו אף כי הכרחיות גדולה היא לו וגם חייו עצמם תלוים בזה? סובלים אנו ברומיה את כל זה, לא מפני שזה איננו עון, כי אם מפני שזה יסתר בגדול הילד; כי אף שאנו סובלים את זה עתה, לא נסבול מדות כאלו אחרי כן בימי בגרות.

יב. ובכן אתה ה' אלהי אשר הנחלתני חיים בילדותי, אשר שמת רגשות בקרב גלמי זה אשר יצרת, הכללת את מבנה אבריו ונתת בקרבו, לטובתו ולקיומו, את כל הכשרונות של חיים בריאים, אתה צויתני לשבחך ולפארך בכל אלה, להודות לך ולזמר לשמך עליון. כי אתה האל כל יכול והטוב והמטיב, גם לוא עשית רק את זאת אשר לא יכול אחר לעשות מבלעדך; אשר אחדותך היא תבנית כל הבריאה; אשר מהודך והדרך שפכת על כל מעשי ידיך ומפקד אתה לכלם עפ"י חוקיך. את תור חיי זה אשר זכור לא אזכרנו ורק מפי אחרים ידעתי אודותיו או מזה שמשער אני מילדים אחרים שראיתי, לוא גם צדקו השערותי אלו, מסרב אני למנותו בשנות חיי אלה שחי אני בתבל. יען כי לא פחות מזה שהייתי במעי אמי, נעלם הוא ממני בצללי השכחה. אבל אם „בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי", איפה אנא ה', איפה ה' ומתי הייתי אני עבדך חף מפשע? הוי! עובר אני על התקופה ההיא, כי עתה מה לי ולזה אשר זכרוני לא יוכל להתחקות על עקבותיו?

יג. בעברי מימי ילדותי באתי על ימי נעורי, או יותר טוב הם באו אלי בלקחם את מקום ילדותי. גם ילדותי לא חלפה (יען כי אנה הלכה?), אבל בכל זאת חדלה מהיות. כי חדלתי מהיות ילד לא יפתח פיו ונהייתי לנער מדבר. וזכר אני את זאת, ואחרי כן התבוננתי איך למדתי לדבר. לא הורי למדוני מלין (כאשר כן היה בלימודי מיד אחר זה) עפ"י איזו שיטה מסודרת; כי אם אני בעצמי, בצמאי לבטא את מחשבותי ע"י צעקות ושברי הברות ונענועי אברים שונים למען ימלא רצוני ומבלי יכולתי לבטא את כל מה שרציתי או למי שרציתי, תפשתי את ההברות בזכרוני עפ"י הרגש שאתה ה' נתת בקרבי. בקראם בשם איזה דבר ובדברם פנו אליו, אני ראיתי וזכרתי שהם קראו את הדבר שבוונו אותו בשם אשר הוציאו מפיהם. וכי הם

כוונו דבר זה ולא אחר ברור היה מאופן תנועת גום, השפה הטבעית — אפשר לומר — של כל העמים, המשתמשת לחפצה במראה הפנים, במעוף העין, בנענועי האברים, בקולות מגרון, אשר כל אלה יעידו על תנועות השכל בשאפו, במצאו, בקבלו, בסרבו לקבל. ובאופן זה, ע"י שמעי תמיד מלין בהרפלו בענינים שונים, לאט לאט למדתי להבין כונתן מפאת מקומן, ובפצותי פי לחקות את ההברות ההן שלחתי את מחשבותי חוצה. כן החלפתי את סביבי סימנים אלה של רצון לבנו וכן החילותי להתעמק בזרם חליפת הרעיונות של חיי האנשים, אבל עוד תלוי הייתי בדעת הורי ותיקוני הגדולים ממני.

יד. ה' אלהי, כמה יסורים וכמה לעג מר חשתי בקרבי, כאשר צווני לשמוע בקול מורי, כראוי לנער, למען אעשה חיל בעולם הזה ואשנשג בחכמת הלשון אשר תשמש לכבוד אדם ולהון כוזב. אחרי־כן שלחוני אל בית הספר לרכש מדע, אשר אני (עני אומלל) לא ידעתי מה תועלתו; ובכל זאת הכוני אם התעצלתי בלימודי, כי אבות אבותינו מצאו את הדבר הזה ישר בעיניהם; ורבים אשר עברו תחת יד הסדר הזה עובר לפנינו שמו למעננו דרכים נעלוזות אשר הוכרחנו לעבור בתוכן, לרבות עמל ותלאה לבני האדם. אבל ה', אנו מצאנו אנשים אשר קראו אליך ומהם למדנו להגות אודותך (עפ"י מדת כוחנו) האל הגדול אשר אם גם נסתר אתה מחושינו בידך להאזין אלינו ולחוש לעזרתנו. כי כן החילותי בעודני נער להתפלל אליך, עזרי ומפלטי, ומסגרות לשוני שברתי לקרא אליך ולהתחנן אליך, בהתעמקות שגדלה משנותי ומדת גופי, שיהי רצון מלפניך שלא יכוני בבית הספר. וכאשר לא שמעת אל תחנוני (אף כי על ידי זה לא נואלתי מאמונתי), אזי מורי ומאשרי, גם הורי, אשר לא חפצו לעשות לי רעה, לעגו על מכותי — צערי הגדול והמר בימים ההם.

טו. אלהי, היש בעולם בעל נפש גדולה כזאת, העורגת אליך באהבה עמוקה כזאת; האם יש בעולם מי שבגלל ערגו אליך בהתדבקות נלהבת גדל־רוח נתן לו, המכשיר אותו לשחוק לכל מיני מכשולים ותקלות, אשר אנשים הרבה בכל הארצות צועקים אליך להצילם מהן, גם להתקלס באלו שיפחדו מהן עד מאד, — היש מי שידמה להורינו אשר שחקו ליסורינו אשר סבלנו בנעורנו תחת יד מורינו? כי לא במדה יותר מועטה פחדנו אנחנו את יסורינו, גם

לא במדה יותר מעטה התפללנו שנגצל מהם. אבל אנחנו הרשענו, כי בתבגו או קראנו פחות מזה שדרשו ממנו. כי לא חסרו לנו הכשרונות הנחוצים, אשר מהם נתת לנו דינו בערך ימינו, אבל ראש שמחתנו היה לשחוק ולרקד, ובעבור זה נסרנו ע"י אלה שגם הם לא הטיבו ממנו. יען כי עצלותם של הגדולים נקראה „עסק", בעת שעצלותם של נערים, אף כי באמת לא נפלאה היא מזאת שלהם, מתענשת על ידי הגדולים ההם, ואין מרחם את הנערים גם את האנשים, כי היש איזה בעל שכל ישר אשר יאמר כי בצדק הוכתי בהיותי נער, יען כי בשחקי בכדור לא עשיתי כל כך חיל בלימודים אשר היה עלי ללמוד, בעת שבבגרותי אוכל לשחוק מבלי שיקרני אסון? ובמה היה טוב ממני מי שהכני? מי בריבו עם איזה מחבריו המורים היה מלא התמרמרות וקנאה יותר ממני, בעת שחברי הכוני במשחק הכדור!

טז. אולם בזה חטאתי, ה' אלהי, יוצר הכל ומבלה הכל (של החטא הנך רק המבלה ולא היוצר), אמנם חטאתי, ה' אלהי, בזה שלא שמעתי אל מוסר הורי ומורי, כי בזה שחפצו הם ללמדני (אחת היא מה היתה כונתם) יכולתי להשתמש אחרי כן לתכלית טובה, כי סרבתי להם לא מפני שבחרתי באיזה דבר שהיה יותר טוב, כי אם מפני שאהבתי לשחק, כי אהבתי את גאון הנצחון בהתחרות משחקים ושמחתי לשמוע את קול מהללי שוא עולה באזני, ועיני שקדו להביט יותר ויותר אל משחקי הגדולים ממני. אבל המנצחים על המשחקים והמראות ההם ינחלו כבוד רב ובעבור זה נכספים כל ההורים שבניהם יתאמרו בזה, ובכל זאת מסכימים הם לזה שבניהם יוכו אם המשחקים ההם יפריעום מלימודיהם, ואביר חפצם הוא שעל ידי זה הנתן היכולת לבניהם להיות אחרי כן למנצחים על המשחקים ההם. הבט נא בחמלה, ה', על הדברים האלה והושיענו, הקוראים אליך עתה, והושיע גם את אשר עוד לא יקראו אליך ועורר אותם לקרא אליך למען יושעו.

יז. בעודני נער כבר שמעתי על דבר החיים הנצחיים שנבטחו לנו ע"י ענותנותו של הקב"ה אשר השפיל לרדת אלינו באולתנו; בגיחי מרחם אמי, אשר רבה היתה תקותה אליך, הושם אות האמונה במצחי ובמלחה הומלחתי. אתה ראית ה', איך בעודני

נער, כאשר נחליתי פתאום כיסורי בני מעים וצפיתי למות, אתה אלהי ראית אז (כי אתה תומכי היית) באיזו השתאפות ובאיזו אמונה, ע"י השפעת אמי אהבתי ובנסיתך שהיא אם לכולנו, נכספתי אל טבילת משיחך מלכי ואלהי. אז מהרה אם בשרי, בדאגתה למעני, לעשות הכנות לטהרני ולקדשני ע"י מעין הישועה של קדושתך וההודאה בך, אדוננו ישוע, לסליחת העונות; אבל פתאום שבתי לאיתני וטבילתי נדחתה. ובכן, כמו מוכרח היה שאטמא את עצמי עוד הפעם בשובי לחיים, נדחה טבילתי מפני שטומאת העון יכלה להביא עלי אשם יותר גדול אחרי הטבילה ההיא. ואני ככר האמנתי אז, גם אמי וכל בני ביתנו, חוץ מאבי, אשר השפעתו לא נברה בי את השפעת אמונת אמי ולא יכלה לעשות אותי לאי־מאמין כמוהו. יען כי ראש דאגתה היה שאתה ה', ולא הוא, תהיה א ב י באמת, ועזרתך נמצאה לה תמיד בהשתדלותה זאת לגבר על אישה, אשר היא, הטובה מסנו, נשמעה לו בהשמעה בזה לך שאתה כן צוית.

יח. הנני מתחנן לפניך ה' שיהי רצונך להודיעני — לאיזו תכלית נדחתה אז טבילתי? ההיה זה לטובתי שהותרה החבילה בזה למעני להוסיף לחטוא? או אפשר שלא הותרה החבילה על ידי זה כלל? אם לא, מדוע זה איפה יצלצל באזנינו גם בעת מכל עברים: „אל תמחה בו, יעשה מה שלבו חפץ, כי הוא עודנו לא נטבל"? אבל בעניני בריאות הגוף אין מי שיאמר: „תן לו להפצע עוד, יען כי הוא עודנו לא נרפא". מה טוב היה איפה לוא נרפאתי אז בפעם אחת, כי אז, ע"י זריזותי וזריזותם של רעי, בריאות נפשי שהושבה לי יכלה להתקים בשמירת ידך שאתה נתתיה בקרבי. אכן מה טוב היה זה באמת. אבל כמה גלים גדולים של נסיון רחפו מעל לראשי תיכף בשיצאתי מימי נערותי! אמי ראתה אותם מראש, ובחרה להציג לפניהם את החומר, אשר ממנו יכולתי אחרי כן להעשות כלי, מלהעמיד בחזקת סכנה את הכלי שנגמרה מלאכתו.

יט. אולם בימי נעורי עצמם (אשר הם לא יפחידוני כל כך בימי בחרותי) לא אהבתי את הלימוד ושנאתי את מכריחי, אבל אני הוכרחתי, והם הטיבו לעשות בזה ביחסם אלי, אבל אני לא היטבתי את מעשי, כי בלא הכרח לא למדתי מאומה, אבל אין מי שייטיב

לעשות למרות רצונו, גם אם טוב יהיה המעשה אשר יעשה. ואמנם מכריחי לא היטיבו לי, כי אם יש בקרבי איזה טוב, ממך הוא בא אלי, אלהי. יען כי הם לא חשבו כלל לאיזה צורך אשתמש אחרי כן בלימודים אשר הכריחוני ללמוד, מלבד שאמלא בהם את רעבם ורהבם לעשירות ונדולה מדומה אשר לא ידעה שבעה. אבל אתה, אשר על ידך גם שערות ראשנו נמנות כלן, השתמשת לטובתי בטעותם של מי שהכריחוני ללמוד, וטעותי אני—את מאני ללמוד—בו השתמשת לענשני — עונש הראוי למי שהוא נער קטן וחוטא גדול. ובכן ע"י אלה שלא הטיבו לעשות היטבת אתה לעשות למעני, וע"י חטאי אני נתתי לי את העונש הראוי לי. יען כי גזירה היא מלפניך וכן יאתה, שכל מעשה זדון יהיה לעונש עצמו.

כ. אבל מדוע שנאתי כל כך את השפה היונית, אשר אותה למדתי בהיותי נער? גם עתה לא אבין את זה בשלימות. יען כי את השפה הרומית אהבתי, לא את זה שלמדוני מורי הראשונים, כי אם מה שהורוני מי שנודעו בשם מדקדקים. יען כי שיעורי ההתחלה, כתיבה וקריאה וחשבון, למשא ולעונש היו בעיני לא פחית משפת יון גופא. ובאמת מאין באה לי זאת, אם לא מחטאתי והבלי העולם הזה בשגם הייתי בשר, „רוח הולך ולא ישוב"? יען כי שיעורי ההתחלה ההם היו טובים בודאי, מפאת היותם יותר ודאים; על ידם קבלתי ויש לי הכשרון לקרא את כל מה שאני מוצא בכתב לכתב בעצמי את מה שארצה; בעת שבלימודי אחרי כן הוכרחתי ללמוד את נבכי מחשבותיו של אחד ואינֵם שמו ולשכוח על ידי זה את נפשי אני, ולבכות על מות דִידָה, יען כי היא המיתה את עצמה בגלל אהבתה; וכל הזמן ההוא, בעינים יבשות, סבלתי בעצבים את מות נפשי בתוך הדברים האלה, רחוק ממך, ה' חיי.

כא. כי מה יותר עני מהנפש העניה אשר לא תדאג על צרת עצמה, הבוכיה על מות דִידָה בעד אהבתה לאינס, ובכה לא תבכה על מות עצמה מחסרון אהבה אליך ה'. אתה אור לבבי, אתה לחם נפשי, אתה הכח הנותן אבר לדמיוני, המריץ את הלך מחשבותי, אותך לא אהבתי אז. אני תעיתי מלפניך, וכל סביבי אשר תועים היו כמוני ענו כלם ואמרו: „היטבת עשות! היטבת עשות!" („כי אהבת העולם איבת האלהים היא"); והקולות של „היטבת עשות! היטבת

עשות!" לא יחדלו עד שיבוש אנוש מחסרון אנושיות כזה. ועל כל אלה לא בכיתי, אני שבכיתי על דידה שנהרגה, ובהצטערי על שברה, על שבר נפשי אני לא הצטערתי. ואם מנעו בידי לקרא את ההבלים האלה, אזי הייתי מצטער שלא יכולתי לקרא את מה שהסב לי צער. ושגעון כזה נחשב ללימוד יותר נשגב ויותר עמוק מלימודי הקריאה והכתיבה שקדמו לו.

כב. אבל עתה, אלהי, קרא נא אתה בקול בהוך נפשי, נא תגיד לי אמתתך: „לא כן, לא כן, לימודי ההתחלה היו יותר טובים מבלי ערך". כי ראה — נכון הנני לשכוח את כל תעתועי אינם טרם שאחפץ לשכוח את ידיעתי לקרא ולכתב. אבל על פתח בית־הספר לחכמת הדקדוק הושם פרוכת מלמעלה! כן; אולם זה איננו אות על איזה דבר עמוק ונסתר, כי אם כסות לכסות בו את ערית העתועיו. אל נא ישאגו נגדי אלה אשר מוראם כבר חדל לתן מורך בלבבי, בתתני תודה לפניך, אלהי, כחפץ נפשי עתה ובהצדיקי את גזר־דינך על דרכי הרעים, למען אוכל לבחר בדרכיך הטובים. אל נא ישאגו נגדי קוני חכמת הדקדוק ומוכריה. כי בשאלי אותם—האמת הוא הדבר שאינס נזדמן בקרתגא, כאשר יגיד לנו המשורר, אזי יענוני אלה מהם שלא למדו הרבה—„לא ידענו", והיותר מלומדים —„לא היו דברים מעולם". אבל אם אשאל אותם—מה הן האותיות אשר בהן נכתבה המלה „אינס", אז יענוני כל אלה שלמדו זאת תשובה נכונה, בנוגע לסימני הכתב אשר הסכימו להם האנשים וקבלו אותם. ואם אשאל שאלה כזאת: שבחון איזה דבר יביא את הנזק היותר מצער לעניני החיים—של הקריאה והכתיבה או של הסיפורים הנמלצים האלה? מי הוא אשר לא יראה מראש את התשובה שבהכרח יתנוה כל אלה שלא שכחו את עצמיהם לגמרי? ובכן הלא חטאתי אז בנעורי, כאשר נתתי את משפט הבכורה להההבלים ההם על הלימודים היותר נחוצים, או יותר טוב—כאשר אהבתי את ההבלים ואת הלימודים שנאתי. „שתי פעמים אחת — שתים"; „שתי פעמים שתים — ארבע"; זה היה צלצול ריק שנוא לי, — בעת ש„סוס עץ מלא אנשי חיל מזוינים", „מוקד טרויא", „צלו של קריזוס ומשל יגונו" א) וכדומה, הן היו המראות היותר נחמדות בדמיוני השולל.

א) מספר „אינס" לוירגיל — המשורר הרומי.

כג. מדוע זה איפה שנאתי את המשוררים היונים, אשר גם בהם נמצאו ספורים כאלה? כי חומיר ארג גם הוא קורי דמיון באלה וגם הוא מלא קסמי הבלים, ובכל זאת היה טעמו מר לחך נעורי. ומשער אני שכן היה וירגיל לילדים יונים, אם הכריחו אותם ללמוד אותו כאשר הכריחוני ללמוד את הומיר. קשי הלשון הזר מלא מרורות את המתיקות של הספורים היונים. יען כי לא הבנתי אף מלה אחת מן השפה ההיא, ומורי הכריחוני להבינה ע"י כל מיני התראות קשות ועינוים. היו ימים (בהיותי ילד) שלא ידעתי גם רומית, אבל את זאת למדתי מבלי מורא ומבלי יסורים, ע"י הסתכלות פשוטה באלה מסביב לי, אשר הרבו לחבקני ולנשקני וברוך ובנעימות עזרוני על דרכי. את זאת למדתי מבלי שהכריחוני בהתראות מאימות, כי לבי הכריחני למצא פתח להגיוני, אשר את זה יכולתי לעשות רק ע"י למדי את המלים של אלה אשר לא הורוני, כי אם התרועעו ודברו עמי, ובאזניהם השמעתי את הגיוני ומשאלות לבבי שנולדו בקרבי. אין כל ספק כי רב כח התחקות חפשית מהכרח דגוני בלמדנו דברים כאלה. אבל ההכרח הזה ימניע את החופש ההוא מלכת תועה, עפ"י חוקיך, אלהי, עפ"י חוקיך, כי הוא, כמרורי רפואה אחרי ששבענו דבש, יעלה ארוכה לנו, בהשיבו אותנו אליך מרשת התאות האורבת אלינו להתעות אותנו ממך.

כד. שמע אל התחנתי ה'; אל נא תתעטף בצמא נפשי תחת שבט מוסרך, גם נפשי אל תתעטף בהגיגי אליך את כל חסדיך, אשר בהם הוצאתני מכל דרכי הרעים, למען השובבני אתה מכל חמדות התבל אשר נכספתי אחריהן בימים עברו; למען אוכל לאהבה אותך בכל לבבי, למען אחזיק בידך בכל נפשי ואתה תצילני מכל נסיון רע עד קץ ימי. כי הנה, ה' מלכי ואלהי, לכבודך יהי כל מה שיש בו תועלת מלימודי נעורי, כי אותך אשרת בידיעתי לדבר — לכתב — לקרא — לחשב. כי אתה בחסדך הורתני מוסר בעוד שלימודי הבל היו שעשועי, וחטאי ששמחתי בהבלים ההם אתה סלחת. אמנם בהם למדתי גם הרבה מן הדברים שיש בהם תועלת, אבל את זה הלא אפשר ללמוד גם בדברים שאינם הבל; וזאת היא הדרך הנכונה לצעדי נער.

כה. אבל אוי לך אתה מְנַהֵג האנשים! נגדך מי יעמוד?

כמה עוד תעמוד ולא תיבש? כמה עוד יתאבקו בני חוה במצולות הים הגדול והנורא ההוא, אשר בכבדות יעברו בו גם המעפילים לעלות אל על? האם לא קראתי בתוכך את דבר יופיטר המרעים רעמים והמנאף? אין כל ספק שהוא לא יכול היה להיות שני אלה גם יחד; אבל הלא כן יכול הרעם המדומה להצדיק ולהסביר פנים לזמה אמתית. ועתה מי ממורינו הלובשים בגדי פאר יטה אוזן מבינה אל אחד מבית מדרשם הם המכריז ואומר: „כל אלה היו רק יצורי דמיונו של הומיר, אשר עשה דברים אנושיים לאלהים; הלואי שנתן לנו באמת דברים קדושים!" ועוד יותר צדק הוא באמרו: „אלה באמת היו רק יצורי דמיונו; רק נתינת קדושה לאנשים פושעים, למען יחדל פשע מהיות פשע והעושה במעשיהם יחשב לא לעושה מעשה אנשי בליעל, כי אם לעושה מעשי אלהי השמים."

כו. ובך, הוי ים סוער, בך יושלכו בני אדם ושכר הרבה ישלמו בעד לימודים כאלה; ובכובד ראש יהנו בהם בראש שוקות, ושכר ינתן בעד זה על פי חוקי המדינה מלבד שכרו של התלמיד; ואתה מתנפל בקצף אל הסלעים והומה: „פה ילמדו מלין; פה ירכשו מליצת שפה; מאד נצרך הדבר לכם הדבר להשיג את מטרותיכם, או לעמוד על דעותיכם". כאלו באמת לא נודעו מעולם בתבל מלים כמו „גשם־זהב", „חיק", „פתוי", „היכלי שמים" ודומיהן שנזכרו בחרוזים המובאים למטה, לולא הוציא טירינצי (Terence) על הבמה צעיר אחד מושקע בזמה, המציג את יופיטר כדמותו בתור מפתה.

בהביטו אל תמונה, אשר בה צויר הספור
של ירידת יופיטר בגשם זהב
אל חיק דַנַה, לפתות אשה.

לא נקל הוא ללמוד את המלים לצורך הפריצות הזאת, אבל על ידן תעשה המזמתה בלי כל בושה וכלימה. אולם, אלהי (אשר לפניך עתה אוכל להזכיר את כל זאת מבלי שאכחד מאומה), אני למדתי את כל הדברים האלה בחפץ לב ובעונג רב, ובעבור זה נבאו לי מאשרי עתידות טובות.

כז. הרשני נא אלהי לדבר כמעט על דבר כשרונותי, מתנת ידך, ועל דבר ההבלים אשר להם הקדשתי אותם. כי עבודה נתנה

לי, עבודה מלאה עמל לנפשי, על הנאים של שבח או של גנאי, גם של פחד הרצועה, לדבר את דברי יוּנָה בהתעצבה ובהתקצפה על שלא יכלה „להשיב מלַציום את נסיך טרויא". אמנם שמעתי כי מעולם לא הוציאה יוּנָה את הדברים האלה מפיה, אבל אנו הוכרחנו ללכת תועה בעקבות יצורי המשורר הזה ולומר בפרוזה את זה שהביע הוא בחרוזים. ולמחיאת־כפים היותר רבה זכה מי שבדבריו היו יותר בולטות תאות הקנאה והכעס ומי ששפתו נמלצה מאד במבטאים המספרים את כל הודו ויקרו של הענין. איזה תועלת לי, אלהי חיי האמתים, מזה שלספורי מחאו כף יותר מלספורי כל חברי בני גילי בבית ספרי? האין כל זה עשן ורוח? והאם לא היה שום ענין אחר אשר יכלתי להקדיש את כשרונותי לו? תהלותיך ה', תהלותיך יכלו לעודד את שאיפת לבי הרך על מכון כתבי קדשך; כי אז לא יכלה ללכת תועה בתוך ההבלים הריקים ההם.

כח. אבל היש איזה פלא בזה שככה תעיתי אחרי ההבל וממך סרתי, אלהי, אם בתור אנשי מופת הוצגו לפני אנשים, אשר אם בספרם על דבר איזה מעשה טוב אשר עשו השתמשו באיזה מבטא שנמצאה בו שגיאה דקדוקית או מלה זרה — שכרם היה לעג וקלון והם כאלמים לא התנצלו; אבל אם ספרו הם בשפה נמלצה ובדברי חן על דבר מעשי תעתועים אשר עשו ושומעיהם הללו אותם, אז התאמרו הם אחרי כן בזה? את כל הדברים האלה ראית ה' ותחשה, כי אתה „אל רחום וחנון, ארך אפים ורב חסד ואמת". הלעולם תחשה? גם עתה הלא תחלץ מיון מצולה זאת את הנפש אשר תדרשך, אשר צמאה להתעלם בך, אשר לך אמרה: „את פניך, ה', אבקש". כי חשכת הלב היא הנטיה מפניך, כי לא ע"י צעדי רגליהם או על ידי שינוי מקום יסורו האנשים ממך או ישובו אליך; כי בתורו אחרי לבבו ואחרי עיניו יתרחק האדם ממך.

כט. ראה נא ה', ראה כדרכך ברחמיך, איך מדקדקים בני האדם להזהר בכללי אותיות והברות שקבלו מאותם שדברו קודם לזמנם, ובה בשעה יסיחו את דעתם מן הברית הנצחי של ישועתך עולם שקבלו ממך. הם כל כך הרחיקו ללכת בטעותם זה, עד כי, למשל, איזו שגיאה בהבטאת המלה „אנוש" היוצאת מפי מורה או מתלמד של חכמת ההבטאה המקובלת יותר מר יהיה ריחה בעיני

האנשים מריחה של שנאת ומשטמת „אנוש" אל חברו ה„אנוש", למרות עיני בבודך, כאלו רדיפה גלויה היזקה יותר גדול היה משנאת לב; כאלו פצעי רדיפה היו יותר עמוקים מפצעי שנאה. כי באמת שום חכמת אותיות אין כחה בלב האדם ככח רגש היושר המגיד לו את פשעו. ובכן מה גדול איפה עורון האנשים הנזהרים בלשונם, פן יביאו עליהם אשם, וברוחם ובמעשיהם לא יזהרו.

ל. זה היה העולם אשר לאסוני רבצתי בשעריו בנעורי; זאת היתה הבמה אשר שם יראתי לעשות שגיאה דקדוקית הרבה יותר מאשר יראתי לקנא באלה אשר לא עשוה אם אני עשיתי. על כל הדברים האלה מודה ומתודה אני לפניך, אלהי, אשר בעדם שבחוני אלה שחשבתי אז למצוה לתת כבוד להם. כי לא ראיתי את תהום העון אשר בו „נגזרתי מנגד עיניך". כי נכשלתי אז בחטאים רבים שהיו למורת רוח גם למי שהיו דומים לי. את הורי ומורי ומאשרי הונאתי בשקרים רבים עד אין מספר, מפני אהבתי לשחוק ותשוקתי לראות מחזות הבל ולהתחקות על מעשי נערות ההם. גם בגנבה שלחתי ידי, כי גנוב גנבתי מסרתף הורי ומשולחנם למלא סבאי אני או לתת לנערים שימכרו לי בעבור זה את משחקם אשר גם הם אהבוהו לא פחות ממני. גם במשחקי זה השתדלתי לעתים תכופות לנצח ע"י תחבולות מרמה והונאתי באופן זה את עצמי אני. ומה רבה היתה קנאתי במצאי את חטאי זה באחרים שעשו כמעשי! אבל אם נתפשתי אני בזה, בחרתי לחרחר ריב מלהודות על האמת. הזאת היא תומת נעורים? לא כן, אלהי, לא כן; אל רחמיך מתחנן אני, ה', כי החטאים האלו בהניענו לשנות איש, אותם החטאים עוברים ממידים ומדריכים, ממשחקנו באגוזים וכדורים וצפרים, אל שופטים ומלכים, אשר משחקם הם זהב וארמונות ועברים, כמו שתחת הרצועה באים עונשים יותר קשים. על תומת ילדים כונת, אתה מלכנו, בהציגך אותה לסמל התמימות, באמרך: „כי לאלה מלכות השמים". (מרקוס י', י"ג.)

לא. אולם אליך ה', לך יוצר הכל ומושל על כל, לך הנעלה על כל בחכמתו ובגבורתו, לך אדוננו אתה תהלה, לוא גם נתת לי רק את ימי נעורי, כי הן גם אז הלא היה בקרבי קיום, חיים ורגש; ורגש נטוע היה בקרבי שאדאג לטובת נפשי—אחד מעקבי האחדות

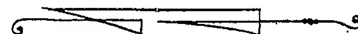
הנעלמה אשר ממנה לוקחתי—; עפ"י הרגש הפנימי השגחתי אל התפתחות רגשותי, ובשאיפותי הקטנות למדתי לאהבה את האמת ושנאתי אם בשקר רמוני; אז חוננתי גם בזכרון נפלא וביד לשון נמלצה, התענגתי על ריעות וידידות, ידעתי לבחור בטוב ולמאס ברע לי. ביצור קטן כמוני אז, הלא היו כל אלו הפלא ופלא? אבל כל אלה מתנת ידך הם, אלהי, כי לא אני נתתי אותם לעצמי; וטובים הם הדברים האלה וכולם יחד הם ה„אני" שלי. ובכן הלא טוב הוא עושני והוא טובתי, ולו אביע תהלה בעד כל הטוב שנחלתי בהיותי נער. כי חטאי אני היה זה אשר לא בו, כי אם ביצוריו — בעצמי ובאחרים — דרשתי אחרי עונג וכבוד ואמתות, ובאופן זה חיש מהר שקעתי ביסורים ומבוכות ותעתועים. רב תודות לך, אלהי, כבודי וראש שמחתי ומעין אמונתי, רב תודות לך על מתנותיך שנתת לי, אבל נא שמר אותן בקרבי. יען כי בזה תשמרני, והדברים האלה ישגשגו וישתלמו בקרבי, ואני עמך אהיה, כי גם קיומי מתנת ידך הוא.

ספר שני.

איך הבטלה מביאה לידי עון, ואיך רוב החטאים נעשים ע"י רוח שטות; הוא מביע תודתו בעד זה שנשמר מחטאים רבים, ושואף אל ה' להתענג במנוחתו.

א. משיב אני עתה אל לבי את כל טומאתי העברה, את כל השחתות נפשי, לא מפני שאהבתי אותם, כי אם למען אוכל לאהבה אותך, אלהי. למען אהבת אהבתך עושה אני את זאת, בהביטי לאחור על דרכי ומעללי הרעים בכל מרירותם שנשתמרה בזכרוני, כי אז רק אטעם את נעימותך לי; אתה הנך מעין נעים, בוטח ומלא ישע, אשר לא יכזב לעולם. אתה אספתני עוד הפעם, אחרי שנתפזרתי ונקרעתי לגזרים ע"י זה שפניתי ממך, אלי המיוחד. אני אבדתי את עצמי בתוך דברים אין מספר. כי אש יקדה בעצמותי בימי נעורי לשבוע מהבלי העולם הזה, ואני הלכתי שובב באולתי ואשנה באהבות החשוכות והשונות האלו, חני סר מעלי וריחי נבאש בעיניך, בהשתדלותי למצא חן בעיני עצמי ובעיני אנשים.

ב. וכמה מצאתי עונג אז, אם לא בזה שאהבתי והייתי אהוב? אבל אני לא החזקתי את מדת האהבה, אהבת נפש לנפש, גבולי הריעות הנהדרים; כי אם מתוך זוהמתו של חומר בשרי ומקדות דמי נעורי, אידים עשנו למעלה והעיבו וכסו את לבבי, עד כי לא ידעתי להבדיל את הדר האהבה מחשכת התאוה. שתיהן קדחו בקרבי בערבוביא ודחפו את צעדי נעורי הנחשלים מעבר לסלעי תשוקות רעות והשקיעוני במצולת און. אפך חרה בי, ואני לא ידעתי. נחרשתי ע"י צלצול מוסרות בשרי — עונש גאות נפשי, — והרחקתי ללכת תועה מפניך, ואתה עזבתני לנפשי, ואני נדדתי ופסחתי ובזבזתי את

כחותי והקדחתי את תבשילי, ואתה החרשת, אתה מעין שמחתי אשר אחרתי למצאותו, אתה החרשת אז, ואני הרביתי לתעות מלפניך אל תוך השדמות הצנומות של צרה ויגון, וקרבי לא ידעתי מנוחה מגאות הכל ועמל לבלי חק.

ג. הוי; לוא רק נמצא אז אחד לשום את עיני על דרכי הנעלוזות ולהביא בחשבון לפני את יפיפותן החולפת של הקיצוניות האלו מבריאתך! לשום גבול לקסמיהן, למען יכלו גלי נעורי להשבר על חוף הנשואין, אשר שם יכלו למצא מנוחה ומרגוע כחיק חיי משפחה, אשר בן צותה תורתך, ה', — כי באופן זה תרבה את זרע בשרנו ותשכיל בידך הטובה לקצץ את עוקצי החוחים שנגרשו מגנך בעדן! יען כי כבודך מלא אותנו, גם בעת שנרחק ללבת מפניך. או לוא שמתי את אזני להאזין אל הקול מבין העננים: „אבל יבאום צרות בבשרם ואני חם עליכם". ועוד: „טוב לאדם שלא יגע באשה". ועוד: „מי שאין לו אשה טרוד באשר לאדון, איך ייטב בעיני האדון; ובעל אשה טרוד בחפצי העולם, איך ייטב בעיני האשה". (א' אל הקורנתיים ז'.)

ד. מה טוב היה לוא שמעתי אל הדברים האלה, ובעשותי את עצמי „סרים למען מלכות השמים", יכלתי לחכות בלב מלא תקוה עד שיחבקני זרועך; אבל אני, עני ואומלל, מלאתי קצף כים מתגעש והלכתי אחרי מרוץ גלי ואותך שכחתי, ועברתי את כל הגבולים אשר שמו חוקיך; אבל משבט מוסרך לא נסתרתי. כי מי מבני תמותה יוכל להסתר? כי אתה באפך יסרתני תמיד ובכום תאותי הנפרזות שמת נטפי רעל, למען אדע לבקש עונג מבלי רעל. אבל איך למצא את העונג ההוא לא ידעתי, כי איפה הוא מבלעדך ה', אשר מוסרך יורנו, פצעך ירפאונו ותנופת ידך תושיענו. איפה הייתי אני וכמה הרחקתי להגרש מעונג ביתך, בשנה השש־עשרה לחיי בשרי, כאשר שגעון חמדת הכשר (אשר הסרון בושה בלב האדם יתן לו רשות, אף כי חוקיך אסרו) השתרר עלי ואני נכנעתי לו? אוהבי לא השתדלו באותה שעה למנוע את מפלתי ע"י נשואין, כי דאגתם האחת היתה שאלמד להצטין בלשוני ואהיה לנואם גדול.

ה. נזדמן הדבר שלימודי נפסקו בשנה ההיא: אחרי שובי ממדורא (העיר הקרובה אשר שמה הלכתי ללמד את חכמת הדקדוק והמליצה),

ישבתי בבית הורי עד שקבצו את הכסף הנחוץ לצורך נסיעתי החדשה לקרתגא, וזה היה קרבן גדול מצד אבי שנכסיו היו מועטים, בהיותו רק אזרח עני בעיר תגסתי, למי אספר זאת? לא לך, אלהי, כי אם לפניך — אל חברי בני תמותה, לחלק קטן מן האנושיות אשר יקראו את כתבי אלה. ובעבור מה? בעבור יהגה לב הקורא על דבר „ממעמקים קראתיך יהוה". כי מה יותר קרוב אליך מלב מתודה ומחיי אמונה? מי לא שבח את אבי על נתנו לבנו, יותר מאשר הרשוהו כחותיו, את כל האמצעים הנחוצים לצורך נסיעתו להוסיף לקח, בעת שאזרחים אחרים שעשרו ממנו לא עשו דבר כזה למען בניהם? אבל אותו האב עצמו לא חשב כלל על דבר יחוסי אליך ומצבי המוסרי בכלל; עיקר דאגתו היה שאהיה מליץ שפה, לוא גם אהיה ריק מתבונתך, ה', שאתה הנך לבדך האדון האמתי והטוב של שדסך, שרמת לבתי.

ו. ואמנם אז, בשנה השש־עשרה לחיי, בשבתי בבית הורי חפשי מבית הספר (ענינים ביתיים היו הסיבה שישבתי בחבוק ידים במשך זמן קצר), גחוחי התאות המכוערות גברו מעל לראשי ולא היתה בהם יד מי לשרשם. אדרבא, בהאות אותי אבי בבית הרחצה ואני מלא כח בחורים ושרידי גוי נרסו לתאבה, הוא דמה על דבר הדור הבא של יוצאי חלציו וסהר להגיד בשמחה את הדבר לאמי, אבל בכליות אמי כבר החילות לבנות את משכנך, לא כאבי אשר זה רק החל להתאבק בעפר תורתך. היא בשמעה זאת נתחלחלה מאד ונמלאה אימה וזועה קדושה, ואף כי אז עוד לא באתי בברית ע"י הטבילה, בכל זאת יראה פן אכשל בדרכיהם הנעלווות של אלה אשר „פנו אליך ערף ולא פנים".

ז. אויה לי! האוכל לפתוח שפתי ולומר כי אתה ה' החרשת בהוסיפי להרחיק נדוד מפניך? האמנם בהומית החרשת אז? אבל של מי אם לא שלך היו הדברים האלה אשר ע"י אמי, אמתך הנאמנה, אתה השמעת באזני, אף כי אל לבי לא נפל מהם מאומה לעשות פרי, יען כי אביר חפצה היה; וכמה פעמים — זוכר אני — יסרה אותי ביננו לבין עצמנו, שאזהר מן הזמה, וביחוד שלא אחמוד אשת איש אחר. אלו היו בעיני כעצותיהן של נשים קלות הדעת, אשר לחרפה חשבתי לקבלן. אבל ממך היו הן, ה', ואני לא ידעתי

את זאת ודמיתי כי אתה החרשת ורק היא מללה את זאת; אבל על ידה דברת אלי ובה בזיתי אותך, אני בנה — „עבדך בן אמתך". אבל אני לא ידעתי את זאת; כי אל עברי פי פחת רצתי בכל אוני, בעורון גדול כל כך, עד כי לפעמים בתוך חברי בני גילי בושתי ונכלמתי בעיני ע"י זה שרגש הבושה לא נדעך בי כל כך הרבה כבהם, כאשר יכולתי לראות את זה מסיפוריהם באזני בהשתבחם במעשי זמה אשר עשו (וכל מה שיותר מכוערים היו מעשיהם, הם הוסיפו להתאמר בהם), ולי היה עונג רב מן הסיפורים ההם יותר מן המעשים עצמם. במה יתביש האדם יותר מבמעשי זמה? אבל אני הרבתי להתקלס במעשים אשר לא עשיתי, כדי שלא אבוש בעיני חברי, ואם באיזה דבר לא נפתלתי לעשות זמה כחברי, אז אמרתי כי עשיתי, למען לא אבא לידי בזיון ע"י תומתי.

ח. בסור חברים כאלה התהלכתי בחוצות בבל והתפלשתי בעב טיטו בעל מצע מר ואהלות עם כל ראשי בשמים. ולמען אתמגר בחזקה אל מרכז הזוהמה, שונאי הנסתר אשר בקרבי המעיד רגלי והשיאני לבושת, כי נקל היה אז להשיאני. גם אמי (אשר כבר „נסה מתוך בבל" והתהלכה לאטה מחוצה לו) לא שמה כל כך אל לבה את דבר אבי אודותי שתמהר לשים רסן לתאותי בקשרי נשואין, כי חשבה את זאת לצער נמהר ומסוכן. היא דחתה הצעה כזאת בשתי ידים, יען כי חשבה שזה יהיה כעין רחים על צוארי אשר ישים לאל את כל תקותי. לא את תקות העולם הבא, יען כי את זאת הלא שמה אמי בך, אבל את תקית עשותי חיל בלימודים שזאת היתה ראש דאגתם של הורי: של אבי — מפני שהוא לא חשב כלל אודותך והשתדל רק לרכש כבוד מדומה על ידי; של אמי — מפני שחשבה כי הלימודים ההם לא יפריעוני כלל, להיפוך, הם יעזרוני להגיע אליך. כזה היה הלך מחשבות הורי, עפ"י השערתי. יחד עם זה הותרה החבילה מעלי לגמרי וחפשי הייתי להתהולל כחפץ לבי ולהתמכר לתאוה, באין משגיח עלי ומפריע בידי, וכמו אד עלה לפני אשר החשיך בעיני את אור אמתך, כי „עברו משכיות לבבי".

ט. במשפט יובא הגנב על פי תורתך, ה', ועל פי התורה הכתובה על לב האדם, אשר גם החטא לא ימחנה ממנו, כי האם לא יבזה הגנב את הגנב? גם הגנב העשיר את הגנב אשר יגנב

למלא נפשו כי ירעב. אבל יצרי השיאני לשלוח גם בגנבה ידי, ואני עשיתי את זאת לא ע"י רעבון ולא ע"י מחסור, כי אם מפני שנכספתי לעשות מעשה רע. כי גנבתי את זה שהיה לי ממנו די והותר. וכאשר גנבתי לא היתה לי הנאה ממשית מזה, כי אם שמחתי במעשה הגנבה עצמה, מפני שזה היה חטא. קרוב לכרמנו היה עץ מלא אגסים למכביר אשר לא נחמדו לא במראיהם ולא בטעמם. אנו, חברת נערים שובבים, הלכנו שמה פעם אחת בחשכת הליל (אנו עשינו חווה בדרכנו לתכלית זו שנשאר ברחוב עד הזמן המיועד) לעשוק את פרי העץ, ובלקחנו אתנו שלל רב משא לעיפה לא אכלנו אותם כלל, כי אם השלכנום לחזירים אחרי שרק טעמנו מהם. ואת זה עשינו רק מפני שידענו כי לא טוב הדבר לעשות כזה. הבט נא ה' אל לבי, אל לבי אשר רחם רחמת עליו בעמקי מצולה. יגיד נא עתה לבי אליך, מה היה חפצו שם, בהלכי בשגעוני לעשות את הרע, לא מפני שנסיוני היה גדול, כי אם מפני שאהבתי לעשות את הרע.

י. כי אמנם יש כח המושך את לב האדם בגופים יפים, בכסף וזהב ודומיהם; ובמגע הבשר יש במדה רבה גם השפעת הרגש הפנימי שבלב, גם כל אחד מן החושים ימצא עונג עפ"י דרכו. גם בכבוד העולם יש קסם חן ידוע, גם בגבורת נצחון ובהתחרות שהיא מקור הצמאון לנקמה. אבל, בשאיפתנו לקבל את כל אלה, לא נסורה נא ממך, ה', ולא נפנה ערף לתורתך! גם חיינו בעולם הזה יש בהם תענוגים הרבה, מפאת הרמוניא ידועה שיש בהם עצמם והתאמה ידועה אל כל הדברים היפים שישנם בתבל. רגש הריעות בין הבריות גם הוא קשר נעים הנהו המאחד נפשות רבות. אבל אם יפריזו האנשים על המדה בשאפם אל הדברים האלה, אשר במדה מוגבלת טובים הם, אז יאבדו וישכחו הם את העיקר — אותך, ה' אלהינו, אמונתך ותורתך. יען כי בדברים הקטנים האלה יש מתיקות ידועה, אבל הם לא ידמו לך, אלהי, אשר אתה עשית את כל הדברים האלה; כי „ישמח צדיק ביהוה וחסה בו, ויתהללו בו כל ישרי לב.

יא. ובעבור זה, בהתחקותנו על סיבת עשית איזה עון, אנו משתדלים למצא שם איזה חפץ למלא את התשוקה לאחד מן הדברים הטובים הקטנים האלה או יראת אבדה שלהן, יען כי בלתי זה לא

נוכל להאמין שהאדם יחטא למרות רגש היושר הנטוע בקרבו. ראובן הרג את שמעון; מדוע? יען כי אהב את אשתו או את אחוזתו, או חמד את כספו לצורך חיי בשרו, או ירא פן יאבד איזה דבר כזה ע"י שמעון, או לקח נקמתו על דבר איזה נזק אשר עשה לו הנהרג. האפשר הוא שאיזה איש בעולם ישלח יד בנפש חברו מבלי כל סיבה, רק ע"י התשוקה עצמה להיות רוצח נפש? מי יאמין לזה? גם קטילינא הרוצח הפרא והאכזר, אשר עליו אמרו שהוא שפך דמים הרבה מבלי כל יסוד וסיבה, גם בו נמצא טעם לדבר: „פן" (אמר קטילינא) „תרך ידי או לבי ע"י הבטלה". ולאיזו תכלית? למען יוכל, ע"י היותו מלומד בדרכי שפיכת דמים, להכריע תחתיו את עיר מגורו, לרכש עשר וכבוד וגדולה ולהיות חפשי מעול החוקים ומכל תביעות מוסריות. ובכן גם קטילינא עצמו לא אהב את המעשים הרשעים גופא, כי אם איזה דבר אחר שהם היו אמצעים לו.

יב. ומה איפוא אהבתי בך, עון גנבתי, אתה המעשה המכוער, אז בשנה השש-עשרה לחיי? יפים היו האגסים אשר גנבנו, יען כי הם היו מעשי ידיך, אתה היפה מכל, בורא הכל, אתה האל הטוב והמטיב, אתה אלי האמתי. יפים היו האגסים ההם, אבל לא בהם חמדה נפשי האומללה, כי תחת ידי נמצאו טובים מהם, ואותם אספתי רק לשם גנבה. כי בגנבי אותם השלכתים הלאה, וכל שמחתי היתה בעשותי העון אשר חמדתיו. ועתה, ה' אלהי, שואל אני אותך מה שמח את לבי בחטא ההוא: הלא לא היה באמת שום ענין נחמד, לא היה בו אף שמץ מן החן והיופי של החכמה והצדק, או אפילו של כשרונות ורגשי וחושי האדם; לא היה בו אף שמץ מיופי הכוכבים המזהירים בשמים, או הארץ, או הים המלא רמש עד אין מספר; לא היה בו אפילו אותו הצל של יופי המתוח כחוט על תאות כוזבות.

יג. כי כן תתאמר גאות הארם, אף כי באמת רק אתה ה' התאמרת על כל. ומה תבקש לה גאות הארם, מלבד כבוד ויקר? בעת שרק לך לבדך הכבוד והיקר עד עולמי עד. פחד יפחדו האנשים מאכזריותם של גבורים; אבל את מי ראוי הוא שנפחד יותר ממך אשר מידך אין מציל? רבים נכספים לנשיקת אהבה; אבל היש אהבה יותר נעימה מאהבתך שהיא באמת היפה מכל? רבים יצמאו

להכמה ומדע; אבל בך היא דעת הכל. גם תמימותם של בני אדם הנה רק כסות לכסות את בערותם ואולתם; כי התמימות האמתית מוצאה ממך. כמה ישוקקו למנוחת שלוה; אבל היש מנוחה בוטחת אם לא בך, ה'? מותרות תחשב לפעמים לברכה מרובה; אבל אתה הנך הממלא את הארץ טוב והמריק ברכה עד בלי די. פזרנות תתכסה בכסות נדיבות; אבל אתה הוא הנדיב הנעלה, הנותן כל טוב. החמדן יבקש לרכש נכסים הרבה; אבל שלך הם כל הדברים שישנם בעולם. המקנא יבקש להתרומם; אבל מי רם ממך? הכעסן יבקש נקמה; אבל מי הוא קנוא ונוקם בצדקה כמוך? הפחדן יפחד בראותו פתאם דבר נורא בעיניו, שממנו נשקפת איזה סכנה לדברים האהובים לו, וימהר להחביא אותם; אבל אין דבר אשר יפחיד אותך ויפריד בינך ובין זה שאהבת. כי היש איזה שמירה בטוחה מבלעדך?

יד. כן תתעה הנפש הסרה ממך לבקש טוב מבלעדך, וחפצה לא ימלא בנקיון ושלימות עד אשר תשוב אליך. כן יתחקו על מעשיך כל הפונים ממך ומרימים ראש נגדך. אבל בזה שיתחקו על מעשיך הלא יעידו שאתה הוא יוצר הכל, כי אין מקום להחבא מפניך.

טו. „מה אשיב ליהוה" בעד זה שבזכרי את כל הדברים האלה לא תפחד נפשי מהם? אברכה אותך ה' תמיד ואודה לשמך, יען כי אתה סלחת לעונותי הנוראים. לחסדך ולרחמיך אביע תהלה, כי אתה מחית כעב פשעי. גם אודה לחסדך על החטאים אשר לא עשיתי, יען כי מה נוראים הם החטאים אשר יכלתי לעשות באהבתי לחטא. כן, מודה אני כי את כל סלחתי לי, את החטאים אשר עשיתי בזדוני ואת החטאים אשר מפני השגחתך לא עשיתי. מה אֱנוש הוא האנוש המתפאר כי בכח ידו נזהר מכל החטאים אשר ארבו לתומתו, ובאופן זה תמעט אהבתו אליך ותודתו לרחמיך, אשר רק ע"י זה תנתן סליחת החטאים לשבים אליך! כי מי שהאזין אל קריאתך ושמע בקולך ונזהר באופן זה מכל הדברים אשר קורא הוא פה את הודאתי עליהם, אל נא ידינני האיש ההוא לכף חובה ואל יבזני בגלל שנרפאתי מחליי על ידי הרופא הנעלה אשר בעזרתו נשמר הוא מחלי או היה פחות חולה ממני. עוד יותר צריכה להיות אהבתו אליך, בראות כי היד אשר רפאה את חליי שמרה

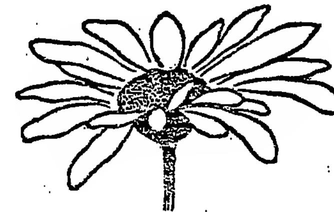
אותו מכל חליים ומדוים רעים ולא נתנה להם גם להגיע אליו.

טז. „ומה איפוא הפרי שהיה לי אז מן המעשים אשר עתה אבוש מהם"? ביחוד — מעון הגנבה ההיא אשר כל כך אהבתיה לשמה? מה בצע היה לי בזה ומה נואלתי עשות? אבל אני לבדי לא עשיתי זאת; זוכר אני היטב את מצב רוחי אז, כי אהבתי גם את חברי אשר לקחו חלק במעשה ההוא. אבל גם זה היה הכל. כי מה היה זה באמת? מי יוכל הורני מבלעדי המאיר את לבבי ובודק את מסתריו הנעלמים? מה הוא הכח הבא אל תוך שכלי לחקור ולדרוש ולהתבונן? כי לוא אהבתי את הפרי שגנבתי וחפצי היה רק ליהנות ממנו, הלא יכלתי לעשות זאת אני לבדי, מבלי שאלהב את רגשותי בסוד חברים נלהבים כמוני. אבל יען כי לא היה לי שום עונג בפרי עצמו, כל שמחתי היתה במעשה החטא ובחברת בני גילי שהיו עמי באותה עצה.

יז. מה היה מצב רוחי אז? כי הוא היה מכוער באמת ואוי לי שבקרבי היה. אבל מה היה הוא? „שגיאות מי יבין"? זאת היתה התחרות ממין מיוחד, שהיה בה מין עונג מוזר ללבנו, לפתות את אלה שלא הבינו כלל מה אנו עושים, וכה בשעה חשנו בקרבנו גם איזה רגש בלתי נעים. מדוע איפוא היה עונג לבי ממין כזה אשר לא יכולתי לקבלהו לבדי? יען כי בכלל אין איש אשר יצחק לבדו באין איש עמו, אף כי לפעמים יגבר הצחוק על האדם גם בהיותו לבדו, כאשר יופיע פתאם איזה דבר מגוחך בחושיו או במוחו. אבל לפניך, אלהי, ספר זכרון נפשי פתוח; לבדי מעולם לא עשיתי את מעשה הגנבה ההיא, אשר לא מה שגנבתי הסב לי עונג בה, כי המעשה עצמו. הוי, אתה אויב המתראה כאוהב! אתה לוכד נפשות בהשיאך לעשות הרע, התשוקה לעשות נזק לשום צחוק בעלמא, החשק לאבד עמל אחרים מבלי שום הנאה גופנית או איזה רגש נקמה נגדם, — כי אם רק מפני שבהאמר אלינו: „נלכה ונעשה זאת", אז נבוש פן יחשדונו כי אין בנו חסרון בושה.

יח. הוי, מי יוכל להתיר את הקשר הנפתל ההוא? נורא הוא ולמורת רוח הוא לי לחשוב אודותו או להעיף עיני בו. אבל אליך צמאה נפשי, אתה מעון הצדק והתמימות, היפה והנחמד לכל טהורי עינים, אשר לא תשבע עין מראות חסדך. אתך היא מנוחה

אמתית וחיים של שלוה, כי הבא בקרבך נכנס אל תוך שמחת ה', והוא יבטח ולא יפחד ולא יבוש מתקותו. אני פניתי מלפניך, ה', והרחקתי ללכת בדרכי התועים ממך ימים רבים, וכן נהייתי בימי נעורי לאדמה שוממה אשר לא עשתה פרי טוב.

ספר שלישי.

שבתו בקרתגא משנתו השבע-עשרה עד שנתו התשע-עשרה. אהבתו לשחוק. הוא עושה חיל בלימודיו ובלבו בוערת האהבה למדע. שנאתו לכתבי הקודש. הוא נופל לתוך חברת מאמינים בשתי רשויות. סתירות נגד פרטים אחדים משטתם. הראיה של נצחיות חק ה' האוסר את כל פשע נגד הטבע. דאבת לב מוניקא אמו בשמעה, כי בנה נכשל במינות, ותפילותיה שיחזור בתשובה. הזיונה מאת האלהים ופתרונו ע"י אחד מכהני הדת.

א. אני באתי לקרתגא, וסביבי שם המון שירי ענבים עלה באזני. אני עוד לא ידעתי אז את האהבה בתענוגיה, אבל נכסף נכספתי לרעתה ומעמקי הרגש ההוא בקרבי שנאתי את עצמי בעבור שתאותי לא היתה כל כך גדולה כמו שצריכה היתה להיות. אני בקשתי את האהבה, חפצתי לאהב ולהיות אהוב, ואת המנוחה שנאתי ובקשתי לנפול ברשת. יען כי בקרבי היה חוסר המזון הפנימי — קרבתך אלהי — אבל זה לא העיר בי את הרעבון; כי לא היתה בקרבי שום שאיפה למזון המבריא ההוא, לא מפני שמלאתי אותו, כי אם מפני שהייתי ריק ממנו — מאסתי בו. בעבור זה נשחתה נפשי בחליה ונמלאה תאוה זרה לתענוגים בשריים. אבל הבשר לא יעורר את האהבה מבלי שתהיה בו נפש, ובעבור זה נעמה לי האהבה רק כשמצאתי נפש אשר אהבה אותי והתעלסתי עמה באהבים. ובכן טמאתי את מעין הידידות בלכלוכי עגבים והֶעבתי את זהרה בצללי זמה, ובאופן זה דמיתי אני, ההולל והטמא,

בבערות גאותי, להתראות בין הבריות כבחור נחמד ולוקח נפשות. בכה התעמרתי באהבה אשר חפצתי לנפול ברשתה. אלהי חסדי, כמה נטפי ריש נסכת בטובתך הנשגבה אל תוך כוסי עסים ההוא! כי מצאתי את האהבה ושתיתי את שכרה במסתרים, ובשמחה אוסרתי בכבלים המעיקים ההם, למען אֻוסַר בחרוצות הברזל של קנאת אהבה בוערת באש ולבי ידע מכאוב מחשד ומפחד, מכעס ומריב.

ב. גם במות ישחק היו שעשועי, כי שם מצאתי תמונות לרוב מנגעי לבבי ושמן למרורתי. מדוע זה יחפץ האדם שרגשות עצב תתעוררנה בקרבו ע"י שיוצגו לפניו במחזה דברים מעציבים אשר אין חפצו כלל לסבל אותם? האין זה שגעון והבל? כי במדה שבה יתפעל האדם ע"י המחזות ההם, בה במדה תמעט חופשתו להחלץ מן התאוות ההן. אבל כן הוא ההסכם המקובל, שאם יסבל אדם יסורים בגופו — הוא אומלל, ואם יביט עליהם ברגשי חנינה במחזות משחקים — הוא בעל רחמים. אבל מה יתרון ברגשי רחמים כאלה בעד מחזות שוא וכדוים? כי הרואה את השחוק אינו מתבקש לחחיש עזרה, כי אם רק להתעצב, וכל מי שעצבו גדול ימחא כף הרבה, בהביעו תהלה אל המְשַׂחֵק. ואם יסודי האנשים ההם (אם חיו באיזה זמן או אם הם רק יצורי דמיון) יוצגו באופן שהרואה לא יסיך דמעות מעיניו, אז הננו מתרעם וםלא בקורת בהלכו לביתו; אבל אם הובא לידי צער ודמעות, הוא מתענג על המחזה ועיניו נמלאות דמעות גיל.

ג. ובכן, האוהבים אנו צער ודמעות? הלא כל אדם יבקש שמחה. או אולי הוא מפני שהאדם, אף כי אינו חפץ להיות שרוי בצער, מכל מקום חפץ הוא להיות רחמן, ויען כי אין רחמים סבלי צער, בעבור זה אוהבים אנו גם את הצער? זה בא גם מעורק הידידות שיש בנו. אבל לאן הולך זה? אנה ישתפך? מדוע הוא זורם אל תוך האשד המבוער המעלה בגליו את רפש התאוה, בהשתנותו בזדון עצמו לרדת מטה ממדרגתו הנשגבה בעצם השמים לטוהר? האם בעבור זה נמאס את רגש החנינה? לא ולא. צריכים אנו לאהוב לפעמים צער ויגון. אבל השמרי מתועבה, בת נפשי, תחת כנפי אלהי הסתרי ונשמרת מתועבה. כי יש בי רחמים גם

עתה; אבל אז בבמות ישחק שמחתי את האוהבים שהשכילו בתהפוכות מזימותיהם, אשר היו רק יצורי דמיון, וכאבוד הנאהבים והנעימים איש את רעהו, אז השתתפתי בצערם, וזה הביא לי עונג. אבל עתה מצטער אני על השוקע ביון תאות נתעבות יותר הרבה משעלול אני לחשוב לאומלל את האיש שנשמר מעגבים ע"י שאבד את עונבתו האומללה. זאת היא במובן החנינה היותר אמתית, אבל הלב לא ימצא עונג בה. כי אף שהמשתתף בצערם של אחרים ראוי הוא לשבח בעד רגש רחמיו; בכל זאת הרחום באמת יחפץ יותר שלא יהיה שום צער בעולם לעורר את רחמיו. כי אם הטוב לא יבקש רע (וכן הוא הדבר באמת), אזי אי אפשר הוא שהרחום באמת יחפץ שאיזה איש יהיה אומלל, למען יוכל הוא להשתתף בצערו. ובכן איפוא צער יוכל להיות בעולם, אבל אנו לא נוכל לאהבנו. כי כן תעשה אתה ה׳, שאהבתך לנפשות האדם הרבה יותר נשגבה מאהבתנו ורחמיך יותר גדולים ויותר טהורים מרחמינו, אף כי צער ויגון לא יכאיבו את הורך. „ומי זה ראוי לכך" ?

ד. אבל אני, עני ואומלל, אהבתי להצטער ובקשתי להצטער, ובבמות ישחק חמרתי את המחזות ואת המשחקים בה במדה שהוציאו דמעות מעיני. הנפלא הוא איפוא הדבר שאני, שה אומלל שתעה ממרעיתך ובעט בהשגחתך, נכאבתי ע"י חולה נבזה? ומזה היה מוצא לאהבתי לצער וינון; לא במדה שתרד עמוק בקרבי, כי אני לא אהבתי לסבל את זה שאהבתי להתבונן בו; אבל במדה שתעורר כמעט את חצוניות לבבי בשמעי את הסיפורים הבדוים של יגון מדומה. אנא ה׳, היכלו חיים כאלה להקרא בשם חיים?

ה. אבל חסדיך הנאמנים לא עזבוני גם בהיותי רחוק ממך. מה הם החטאים הנוראים אשר לא שאפתי אליהם ברדפי אחרי הבלי תועבה, אשר יכלו להשקיעני בתהום רבה בשכחי אותך ולשימני טרף לשִׁנֵי שֵׁדִי שחת שלשמם עשיתי את כל מעשי הפרועים, אבל יד מוסרך שכנה עלי גם בתוך כל הדברים האלה! אני נועזתי, גם בעת שעבודתך נעשתה בחומות בית מקדשך, לחמוד ולהתמכר בלבבי למעשי זמה אשר פרים הוא המות, ובעד זה יסרתני בענשים קשים, אשר בבל זאת היו כאין נגד חטאי הקשים, אתה אלהי ברחמיך הרבים, מחסי ומפלטי מהורסי נפשי, אשר בתוכם תעיתי

בקשה־ערפי, בהתרחקי ממך הלאה והלאה, באהבי את דרכי ולא דרכיך, באהבי את הפריצות וההפקרות.

ג. גם הלימודים ההם, אשר נשתבחו הרבה, הוליכוני תועה, כי תכליתם היה שאצטין בחצרות למשפט, אשר שם שבח הרבה ופאר ותהלה נכונים למי שהוא אמן במשפטי שפה וחרוץ בלשונו. כן הוא עורון בני האדם, והם יתפארו בעורונם זה. אני הייתי אז ראש תלמידי בית הספר לחכמת המליצה ושמחתי בזה מאד ונמלאתי גאה וגאון, אף כי (אתה ה׳ יודע) כבר החילותי להתרחק ולבקש מנוחה מתעלולי ה„משחיתים" ההם (כי השם הנורא הזה היה הדגל אשר עליו התיחסו הבחורים הנחמדים ההם) אשר בתוכם ישבתי ועוד נואלתי להתביש בזה שלא הייתי חסר בושה כמוהם. בתוכם חייתי ולפעמים התרועעתי עליהם באהבה, אף שפחדתי ממעשיהם — תעלולי ה„משחיתים" אשר רדפו בזדון את תומת החדשים מקרוב באו ע"י כל מיני לעג וקלס וצחוק בני בליעל. אין מעשים שידמו למעשי השטן עצמו כמעשיהם הם. מה היה השם היותר ראוי להם מ„משחיתים"? כי הם נשחתו בעצמם ע"י תהפוכות מזימותיהם, כי בקרבם פנימה נחבאו רוחות התאוה והזדון, וראש שמחתם היתה להתקלם באחרים ולהנותם מן המסלה.

ד. בתוך חברים כאלה, בעודני בתקופת המעבר של ימי נעורי, ישבתי והגיתי בספרי מליצה, אשר חפצתי להצטין בה לשם מטרה ריקה ושדופת קדים — להתגאות בעיני הבריות. בדרך חק לימודי פגשתי בספר ידוע של ציצירו, אשר כתביו נודעו לשבח ולתהלה, מה שאין כן בנוגע לתכונתו האנושית. ספרו זה יכיל בקרבו התעוררות לעסוק בפילוסופיא, אשר נקראה בשם „הורטנזיוס". אבל הספר הזה שנה את טעמי ועורר אותי לשוב ולהתפלל אליך, אלהי, וברא בקרבי את השאיפה למטרות ומגמות אחרות לגמרי. כל תקות הבל אבדה פתאם את חנה בעיני, ואני החילותי לשאוף בהתלהבות נמרצה אל החכמה בת־אַל־מות ולעלות מעלה, למען אוכל לשוב אליך. כי לא לחדד את לשוני (אשר את זה כמו שקדתי לקנות על הוצאות אמי, בשנתי התשע־עשרה ההיא, כי אבי מת שנתים לפני זה), לא לחדד את לשוני הוספתי לקרא בספר ההוא; גם לא את סגנונו שאבתי אל קרבי, כי אם את תוכנו.

ה. כמה בערה בי אז התשוקה, אלהי, כמה נכספה נפשי אז להנשא מעל לענינים גשמיים ולהגיע אליך, אף כי לא ידעתי מה חפצך לעשות בי! כי עמך החכמה שוכנת. אבל האהבה לחכמה נקראה בשפת יון „פילוסופיא", ואותה העיר בקרבי הספר ההוא. יש מריחים ע"י פילוסופיא, בהצפינם ובכסותם את הבלי תעתועיהם תחת שם גדול, יפה ונכבד, וכל אשר עשו כזאת בתקופה ההיא וקודם לה נזכרים לחרפה בספר ההוא המסיר את המסכה מעל פניהם; בספר ההוא נתנה באופן ברור גם העצה הטובה של רוחך ע"י עבדך הנאמן: „הזהרו פן יוליך אתכם איש שולל בפילוסופיא ובמדוחי שוא לפי קבלת בני האדם ותקוני העולם ולא עפ"י המשיח. כי בו בגופו שוכן כל מלוא האלהות ובו אתם נמלאים". (אל הקולסיים ב׳ ח־ט.) ויען כי בעת ההיא (אתה, אור לבבי, ידעת את זאת) עדין לא נודעו לי כתבי השליחים, שמחת לדברי מוסר ההם, כי במדה ידועה עוררו אותי ומלאוני שלהבתיה לאהב, לבקש ולמצא ולהחזיק בכל כחי לא בשיטה זו או אחרת, כי אם בחכמה לבדה בכל אופני התגלותה; רק דבר אחד שם כעצור להתעוררותי, זה שלא היה בה שם המשיח, יען כי השם הזה, עפ"י רחמיך ה׳, השם הזה של בנך מושיעי כבר נחרש על תלמי לבי הרך בעודני יונק את חלב אמי ואותו שתיתי בצמא ואשמרהו בקרבי כאוצר נחמד, וכל מה שלא הכיל בקרבו את השם ההוא, גם בהיותו הדבר היותר מחוכם ואמתי, לא יכול היה להוליך את נפשי שבי לגמרי.

ט. אז החלטתי לשום את מעיני בכתבי קדשך למען אוכל לראות מה הם. אבל הנה מצאתי אותם דבר בלתי מובן למתגאים בחכמתם, הפתוח רק לילדים רכים בתבונתם, המלא עמוקים נסתרים; ואני לא הייתי מוכן לבא בו ולהה־כין את ראשי לצאת בעקבותיו. כי לא כאשר אדבר היום היו רגשותי אז בלקחי בידי את כתבי הקודש; כי אני חשבתי ערכם פחות מיפיפותם של דברי טוללי; כי נבוב גאוה הייתי ואתרומם על נמוכיותם, גם רוחי החריף לא יכול היה לחדור אל פנימיותם, אולם הם יכלו לעשות פרי בלב עוללים ויונקים. ואני לא חפצתי להיות עולל, ובאולת גאותי דמיתי להיות אדם גדול.

י. בעבור זה נפלתי בתוך אנשים מתגאים בלשונם המדברת

נדולות, אשר פיותיהם מלאו פחי השטן, בהמתיקם את דבריהם בעירובי הברות של שמך ושם אדוננו ישוע המשיח, ורוח הקודש, פרקליטנו ומנחמנו. השמות האלה לא משו מפיהם, אבל כל זה היה מן השפה ולחוץ, כי לבם היה ריק מן האמת. אבל הם קראו תמיד: „אמת, אמת" ורבות השמיעו באזני אודות זאת, אבל האמת לא היתה בהם. כי הם דברו שקר, לא רק אורותך (אשר אתה הנך האמת בפועל), כי אם גם על דבר היסודות אשר הם מעשי ידך בתבל. ואני צריך הייתי לדלג גם על דברי הפילוסופים שהשמיעו אמת אורותם, מפני אהבתי אליך, אבי הטוב והמטיב ונעלה על כל ביפיו. הוי, אמת! כמה ערגה ונכספה נפשי בקרבי אליך, כאשר הוסיפו הם להשמיע את שמך באזני, בספרים עבים הרבה, אף כי זה היה רק הד קול שמך! ואלה היו המטעמים אשר בהם שמו לפני, הרעב אליך, תחת כבודך את מעשי ידיך, ירח וכוכבים אשר כוננת, מעשי אצבעותיך תחת אמונת עצמיותך. כי מעשיך הרוחניים קדמו למעשיך החמריים אלה, אף כי הם בשסים וברק להם ונוגה להם. אבל אני רעבתי וצמאתי גם לא למעשיך הרוחניים, כי אם לך לבדך, האמת הנקיה, „אשר חלוף וכל צל שינוי אין עמך". והם הוסיפו לשום לפני את המטעמים ההם, יצורי דמיון מבריקים, אשר יותר טוב היה לוא אהבנו את השמש מעל לראשנו (אשר לכל הפחות נראנה בעינינו) משנשגה בהבלים המתעים ההם. אולם נואלתי לקחת אותם תחתיך ואכלתי מהם, לא בחפץ לב הרבה, יען כי בהם לא היה מעמך האמתי; יען כי אתה לא נמצאת בריקניות ההיא, גם אני לא שבעתי בהם ועוד יותר הריקותי את נפשי, כי המזון בחלום נראה כמו המזון בהקיץ, אבל החולם לא ישבע ע"י זה כי ישן הוא. אבל הם לא נדמו בשום אופן אליך, כאשר דברת אתה אלי עתה; כי הם היו פנטסיות גופניות, גלמי שקר אשר כוכבי שמים ויצורי האדמה אשר אנו רואים בעינינו נעלו עליהם באמתותם: החיות והעופות מכירים את הדברים האלה כמנו והם יותר אמתים מיצורי דמיוננו. בדברים ריקים כאלה נזנתי אז ולא שבעתי בהם. אבל אתה שאהבתך נפשי, אשר כלו עיני מיחל אליך למצא מעמד, אתה אינך בדברים ההם אשר אנו רואים בשמים, גם באשר לא נראה שם, כי אתה יצרת אותם, וגם אין הדברים ההם מבחר יצירתך. איך איפוא

נרחקת מיצורי דמיוני ההם, אשר אתה אינך נכלל בגופם, גם בנשמתם המחיה אותם, כי אתה הנך חיי כל הנשמות, חיי כל החיים, כי אתה הנך מקור החיים, ואתה לא תשתנה, חיי נשמתי.

יא. איפה היית אז אלהי בהתרחקותך ממני? כי תעה תעיתי ממך אז בצמאי ורעבוני אשר לא נשתוקקו. כי הרבה טובים משלי המשוררים והמרקדקים מהפחים האלה, כי שירים וחרוזים והפואימה של „מידיא המעופפת" יותר שוה יש בהם מבחמשה יסודות האדם האלו תחת מכסות שונים, המקבילים אל פני חמשת מערות של חושך וצלמות, אשר אף כי חיים אין בהם, מחוללים הם את נפש המאמין. יען כי שירים וחרוזים אוכל להפוך למזון אמתי, ו„מידיא מעופפת" לא עצרתי בזכרוני, אף כי שַרתי אותה ושמעתי בשָרים אותה, כי לא האמנתי בה גם אז; אבל בדברים ההם האמנתי. הוי, הוי, ע"י איזה צעדים הורדתי אל „עמקי שאול"! כי שבעתי עמל ויגון מבלי מצאי את האמת, כי בקשתי אותך, אלהי (לפניך אני מודה על זה, כי אתה רחמתני עוד טרם עשיתי תודה), לא עפ"י בינת נפשי, אשר חפצך היה שאתרומם על ידה על חיות הארמה, כי אם על פי רגש הבשר. אבל אתה היית יותר פנימי לי מכל חלקי היותר פנימיים ונעלה מכל אשר היה נעלה בקרבי. אני פגשתי ב„אשת כסילות הומיה, פתיות ובל ידעה מה", המתוארת בספר משלי בישבה לפתח ביתה ואמרה: „מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם", והיא הביאתני לידי תאוה, יען כי מצאה את נפשי שוכנת בחוץ, בעין בשרי, ונזגת ממזון כזה, אשר אכלתי לשובע על ידה.

יב. יען כי מבלעדי זאת לא ידעתי מזה שיש באמת, ומוכרח הייתי להודות לדברי המשקרים האוילים בשאלם אותי: „מאין מקור הרע?" „היש לאל צורת הגוף, היש לו שערות וצפרנים?" „האת אלה נחשוב לצדיקים, אשר נשאו נשים רבות והרגו אנשים והקריבו קרבנות של חיות ועופות?" אני הייתי במבוכה רבה מפני חסרון ידיעתי, ונסנתי מדרכי האמת כאשר דמיתי לקרוב אליה; יען כי אז עוד לא ידעתי שהרע הוא רק חסרון הטוב, אשר ע"י זה באה כליה באחריתו, בהיות עיני נטויות רק אל הבשר ורוחי תועה ביצורי דמיון. גם לא ידעתי כי „האלהים רוח הוא", לא

גוף שיש לו אורך ורוחב וכמות; כי כל כמות פחותה היא בחלקה מבכללה, ואם אין לה סוף צריכה היא להיות פחותה בחלק שיש גבול לה מבחלקה אשר אין לה סוף, ואם כן הלא איננה בכל מקום בשלימותה, מה שאין כן ברוח, באלהים, ובכלל בער הייתי בנוגע לזה שצריך להיות בקרבנו למען נדמה לאלהים ונצדיק עלינו את הכתוב: „בצלם אלהים ברא את האדם".

יג. גם לא ידעתי אני שהצדקה הפנימית האמתית, אשר תשפוט לא עפ"י המנהג המקובל, כי אם עפ"י תורת ה' התמימה, אשר על ידה נחקקו דרכי כל המקומות והזמנים לפי צרכן והיא נשארה בשלימותה מבלי שינוי בכל המקומות והזמנים, אשר על פיה נצדקו אברהם יצחק ויעקב משה ודוד וכל אשר פי ה' יקראם בשם, אבל אנשים כסילים חשבום לרשעים בשפטם אותם עפ"י „דין של בני אדם" ובערכם אותם עפ"י מדת מנהגיהם הנעלווים, מדת מנהגיהם של כל האנשים בני חלוף. דומה הדבר למי שאינו בקי בשימושם של כלי-זין שונים המתאמץ לחבוש מגן וצנה בראשו ולחגור כובע קשקשים על מתניו ומתרעם על זה שלא יאבו החפצים לשבת על מקומם; או למי שחפץ לפתוח את חנותו בצהרים ביום שמנהג הקהל ההוא לסגור את בתי המסחר אחרי חצות היום, על יסוד הטענה שהותר לו לפתוח חנותו בבקר; או למי שבא אל ארמון השוע ורואה שאחד מן המשרתים נושא בידו כלי אשר למשרת אחר אסור לנגעת בו, והוא מתפלא על זה שבבית אחד כלי אחד ראוי לאחד להשתמש בו ולא לחברו. כן משפט האנשים המתפלאים על זה שדבר ידוע יאה היה לצדיקים בימים מקדם ולא עכשו, או על זה שהאל, מפני תכליתים זמניים ידועים, צוה לאחדים לעשות דבר זה ולאחרים — דבר אחר ושניהם נצדקים ע"י והירותם; בעת שהם בעצמם רואים איך ביום אחד, באיש אחד ובמקום אחד דברים ידועים ראוים להעשות ודברים אחרים נאסרים, אין חפץ ידוע ראוי לעמוד על מקום זה ולא על מקום אחר. האם בעבור זה נאמר שהצדקה יש לה תמורות שונות מפאת הזמן והמקום? לא! רק המקום והזמן משתנים ולא הצדקה, אבל האדם, בהיותו „קצר ימים ושבע רוגז", אינו יכול להתאים בחושיו את סיבות הדברים בימים מקדם ועמים קדמונים אשר אין לו כל ידיעה נסיונית אודותם,

בעת שבגוף אחד ידוע, או יום, או משפחה רואה הוא את המקום הנכון לכל איש ולכל אבר ולכל חלק מן הזמן. בדברים קדמונים הוא מטיל ספק ולדברים הויים הוא מסכים מיד.

יד. את הדברים האלה לא ראיתי ולא התבוננתי בהם אז; הם הופיעו לנגד עיני מכל עברים, אבל אני לא ראיתים. אני חברתי חרוזים, אשר בהם לא הורשה לי להשתמש בערבוביא של הברות ויתדות, כי אם לשום אותם על מקומם הראוי להם מפאת המשקל, גם במשקל אחד לא יכלתי להציג יתד אחד ידוע. אבל החכמה גופא, אשר על פיה חברתי את חרוזי, לא היו לה יסודות שונים מפני מקרים שונים, כי אם כלם הוכללו בכלל אחד בה׳ אבל עוד לא יכלתי להשיג כי הצדקה, אשר למשמעתה נכנעו כל ישרי לב, כללה באופן יותר נעלה ונשגב את כל הדברים אשר צוה ה', ולא חל בה כל שינוי; אף כי שבזמנים שונים לא צותה על דבר אחד ידוע, כי אם עשתה הנחות לפי משפט הזמן והמקום. ואני, בעורוני, דרשתי לגנאי את האבות הקדושים לא רק בעשותם דברים זמניים עפ"י מצות ה', כי אם גם בנתנם אות על דברים שעתידים היו לבא, עפ"י מה שגלה להם ה'.

טו. האפשר הוא שבאיזה זמן או מקום תבטל המצוה של „ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך; ואהבת לרעך כמוך"? בעבור זה איפוא צריכים להענש כל חטאות האדם נגד הטבע בכל זמן ובכל מקום, כמו שנענשו חטאות סדום, אשר כל העמים אשר יעשו כמעשיהם יאבדו כמוהם, עפ"י משפט ה' אשר ברא את האנשים לא למען יבלעו אחד את רעהו. יען כי מפירים אנו גם את בריתנו עם ה', כאשר נחטא נגד הטבע אשר הוא יוצרה ונעשה אשם בבשרנו. אבל גם המעשים המתנגדים אל חוקי ומנהגי האנשים צריך להזהר מעשותם, עפ"י המשפטים המקובלים, ובכן אסור לעבור נגד דבר מקובל עפ"י הסכם החק או המנהג של איזו עיר או עם, מפני תאות איזה איש פרטי אם אזרח הוא אם גר. כי כל דבר שאינו מתאים אל ההרמוניא חטא הוא נגד הצבור. אבל אם יצוה ה' לעשות איזה דבר שהוא נגד המנהג או החוק של איזה עם, חובה היא לעשותו, לוא גם לא נעשה כזה לפנים, ולהחזיק בו בכל תוקף ועז. יען כי אם צדק

הוא ביד המלך לצות בגבולי ממלכתו על איזה דבר חדש אשר לא נעשה לפנים, וכל נתיניו מחויבים למלא חפצו; הלא כמה יותר מחויבים אנו לשמוע בקול ה׳ אל כל אשר יצונו, בהיותו מלך מלכי המלכים! יען כי בחברת האנשים מצות הרשות הגדולה נשמעת יותר ממצות הרשות הקטנה ממנה, וככן מצות ה׳ נעלה על כל.

טז. כן בכל מעשי רדיפות ואכזריות, במקום שיש חפץ להזיק ע״י קללה או הכאה; אם לשם נקמה, כמו בין שני שונאים מתחררים; אם למען איזה רֶוַח הנמצא תחת יד אחר, כמו ברוצח האורב לנפש הנוסע; או לקדם פני רעה, כמו במעשים הנעשים נגד מי שנפחדים ממנו; או מפני הקנאה והתאוה והתחרות ודומיהן. אלה הם ראשי החטאה הנובעים מתאות הבשר והעין וחמדת הכבוד והממשלה; על ידיהם חוטאים האנשים נגד ה„שלשה״ ונגד ה„שבעה״, נגד „נבל עשור״ של עשרת דברות קדשך, ה׳. אבל האם אפשר להביא נזק לך אשר לא תאבד מאומה מהודך? או איזה מעשי אכזריות נגדך הנבור מכל? אבל לוקח אתה את נקמתך מן החוטאים נגד עצמם ובשרם, יען כי בחטאם נגדך את נפשם הם מאבדים, כי העון מכחד לעצמו ע״י השחיתו את הטבע אשר אתה יצרת וכוננת. כי אין אדם עובר עבירה אלא אם נכנסה בו רוח שטות, בשכחו אותך, מקור חיים, אשר אתה הנך היוצר הנאמן ומושל כל הבריאה, ובבחרו בזדונו באיזה דבר הבל בתבל לאהבהו ולחמדהו. כן רק ע״י הכנעה וענוה נשוב אליך, ואתה תטהרנו מכל מנהגינו הרעים ותדין ברחמים ולא ברוגז את חטאי המתודים, כי שומע אתה אל „אנקת אסיר״ ופותח אתה את המסגרות ששמנו על עצמנו, אם לא נגביה נגדך קרני חירות מדומה, לאבד את כל ע״י עברנו גבול בחמדת לבבנו, ע״י שנאהב את טובתנו הפרטית יותר ממך, טובת הכל.

יז. בתוך חטאים אלה של מעשי זמה ואכזריות וכדומה נמצאים עונותיהם של האנשים אשר בכלל הם עושים חיל, אשר השופטים בצדק יוכיחום על פניהם מצד מדת השלימות, אבל ידרשו אותם גם לשבח, מצד תקות פירותיהם בעתיד, כי נמשלו הם לתלמי ירק שעתידים עוד לעשות פרי. ויש גם מעשים שנראים

הם כמו מעשי זמה או אכזריות, ובאמת אינם חטאים כלל, יען כי אין בהם שום עון נגדך, ה׳ אלהינו, ונגד החברה האנושית, וזהו כאשר דברים ידועים נצרכים לטובת הכלל, אף כי מפאת חיצוניותם יש בהם מראה חטא למי שאינו מבין את כונתם ומטרתם. יש הרבה מעשים מסוג זה שנבזים הם בעיני האדם הרואה לעינים ועדותך, ה׳, תספר תהלתם, ויש גם להיפוך — מעשים שאנשים יהללו אותם ואתה הדין אותם; יען כי מראה המעשה ומגמת העושה וצורך הזמן הנעלם מעינינו — כל אלה שונים הם מאד. אבל כשאתה תצוה פתאם דבר זר ומוזר בעינינו, אשר אתה אסרתו לפנים, ומעלים אתה בהוה את הטעם של מצותך זאת, גם אם מתנגדת היא אל חוקי ונימוסי איזה קיבוץ של אנשים, מי הוא שיטיל ספק כזה שחיבים אנו לקים את מצותך זאת, בהכירנו כי החברה האנושית נוצרה לכבודך? אשרי יודעי מצותיך! כי כל מה שעשו עבדיך, מגמתם היתה להראות על הכרחיות איזה דבר של זמנם, או להראות מראש על דברים העתידים לבא.

יח. ואני נבערתי אז מדעת זאת, ובעבור זה לעגתי לעבדיך ונביאיך הקדושים ההם. ומה היה בצעי בלעגי להם מלבד זה שאתה לעגת לי, ברדותי לאט-לאט ומבלי דעת אל תוך מחשבות הבל, עד שנואלתי להאמין שהתאנה תבכה בהקטף פריה ואמה, העץ, תשפוך דמעות חָלָב? ואם אותה התאנה עצמה נאכלה מפי קדוש אחד של חברת המאמינים בשתי רשויות (בהקטפה, כמובן, על ידי איש אחר), אזי צריך היה הבל פיו לברא מלאכים (כן האמנו אנו בני השיטה ההיא) ולהוציא ניצוֹצי קדושה בכל אנחה וענקה של תפילתו, אשר כל חלקי הקדושה ההם של האל הנשגב והאמתי נעצרו באותה תאנה עד שהוצאו לחירות ע״י שיניו וכרסו של איזה קדוש „נבחר״! ואני האומלל, האמנתי כי מצוה לרחם את פרי האדמה יותר מן האדם אשר בשבילו נבראו. כי לוא בקש איזה איש רעב, לא מבני עדת „שתי רשויות״, שינתן לו מן התאנות ההן, אז צריך היה להוציא משפט מות על כל פירור שנתן לו.

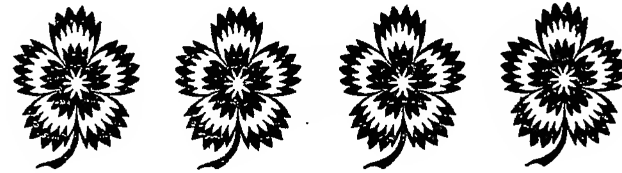
יט. ואתה שלחת ידך ממרומים וחלצת את נפשי מעמקי החושך ההוא, כי אמה הנאמנה אתך צעקה אליך למעני, יותר משיצעקו אמהות על מות גופם של בניהן, כי היא, ע״י האמונה

והרוח שבאו לה ממך, הכירה את המות ששכבתי בו, ואתה ה' שמעת אל תפילתה; אתה שמעת לה ולא בזית את דמעותיה מעיניה שירדו מים בכל מקום שהתפללה; כן, אתה שמעת אל קולה. יען כי מאין היה החלום ההוא אשר על ידו נחמת אותה מינונה, עד שנתנה לי לשבת תחת צל קורתה ולסעוד על שולחנה, אשר זה רק החלה למנוע ממני, בבזותה ובפחדה את נבלי תעתועי? יען כי ראתה במחזה את עצמה עומדת על מקל עץ ידוע, מלאתי ינון ואנחה, ולקראתה בא בחור נחמד, מלא שמחה וצחוק מרחף על שפתיו. והוא שאל אותה (ללמד ולא ללמוד, כי כן דרכם) על דבר סיבת ינונה ודמעותיה יום יום, והיא ענתה לו שזאת היתה צעקתה על שברי; אז צוה הוא אותה שתהיה שלוה ושוקטה ואמר לה שתביט ותתבונן כי „במקום שהיתה היא, שם הייתי גם אני". ובהביטה ראתה אותי עומד בקרבתה על המקל ההוא. מאין היתה זאת, אם לא אתה הטית אז אזנך אל לבה? אתה ה' הטוב והמטיב לכל, דואג אתה בעד כל אחד ממנו, כאלו דאגת בעדו בלבד, וכן בעד כל, כאלו היו כלם אחד!

כ. מאין היתה גם זאת, שכאשר ספרה לי אמי את חלומה ואני התאמצתי לפתרו „כי בקרוב תקוה להיות במקום שהייתי אני", היא עמדה כנגדי ומבלי כל מבוכה ענתה: „לא כן הוא, כי הן לא נאמר לי „במקום שהוא — שם גם את", כי אם „במקום שאַת שם גם הוא"? מודה אני לפניך, אלהי, שתשובתך שנתת לי ע"י אמי בהקיץ (שהיא לא באה במבוכה ע"י הפתרון השוא שנתתי לה ומהרה לראות את האמת, אשר אני לא הבנתיה טרם דברה היא) עשתה עלי רושם יותר גדול מן החלום עצמו, וע"י זה נתת שמחה בלב האשה הקדושה, אשר נתמלאה ימים רבים אחרי כן, לנחמה כמעט מינונה. כי עוד בערך תשע שנים עברו עלי בהתאבקי ביון מצולה ובחשכי השקר, וכל מה שהתאמצתי לעלות עוד יותר גדולה היתה מפלתי מטה. ובמשך כל הזמן ההוא לא חדלה האלמנה הנקיה והתמימה והבוטחת בך (אשר כן אהבת), שעתה התנחמה יותר בתקותה, אף כי לא נמעטו אנחותיה ודמעותיה, להתפלל ולהתחנן לפניך למעני. ותפילתה באה לפניך, אבל עוד עתה לא הסנעת אותי מהתאבק והסתבך בנבכי החושך ההוא.

כא. זוכר אני שנתת לה במשך הזמן ההוא עוד תשובה אחרת; (כי עובר אני בחפזון על פני הרבה דברים, בהיותי אץ לעבור אל דברים שלוחצים אותי יותר להודות עליהם לפניך, ויש גם הרבה דברים שלא אזכר אותם עתה.) אתה נתת לה אז תשובה אחרת, ע"י אחד מכהניך, כהן אחד שנודל על ברכי קהלתך ובקי היה בדברי תורתך. כאשר בקשה אותו אמי להבטיח אותה שידבר עמי ויוכיח לפני את טעותי וילמדני לסור מרע ועשה טוב (שזה היה דרכו לעשות, אם מצא אנשים מוכשרים לקבל את השפעתו), הוא לא מלא את בקשתה, והצדק היה עמו, כאשר נוכחתי אחרי כן, כי תשובתו היתה שאני לא הייתי עוד מוכשר לקבל את האמת, מפני שהתגאתי מאד בחירושה של המינות ההיא וכבר הבאתי במבוכה אנשים אחדים שהתוכחו עמִי ולא היה בהם הַכשרון לענותי על שאלותי החוחכות, כאשר ספרה לו אמי: „הנחי לו לזמן מה"— אמר הוא — „רק התפללי בערו אל ה', והוא ימצא בעצמו, בקראו בספרים, את גדול שגעונו ושברו". והוא הוסיף לספר לה איך הוא בעצמו בהיותו נער הלך אל בתי מדרשם של המניים, עפ"י חפץ אמו שנתפתתה, לשמוע אל דרשותיהם, ואיך הוסיף לעין בספריהם ולהעתיק מהם, עד שראה ונוכח (לא עפ"י איזו ראיות מן הצד, כי אם מן הספרים ההם גופא) שצריך למנוע מן השיטה ההיא, ומנע ממנה. אבל כאשר לא נח לבב אמי מדבריו אלה והיא הוסיפה להפציר בו, בתחנונים ובדמעות רבות, שיראני וידבר עמי, וכאשר כמעט קצרה רוחו לשמוע אל עתרות תחנוניה, הוא אמר: „לכי בדרכיך, וברכת ה' עליך, כי אי אפשר הדבר שבן הדמעות האלו ילך לאבדון". והיא לקחה את התשובה הזאת (כאשר אמרה לי ברברה עמי) „כקול משמים".

ספר רביעי.

חיי אוגוסטינוס משנתו התשע-עשרה עד שנתו העשרים ושמונה. — הוא בעצמו מאמין בשתי רשויות ומסית גם אחרים אל המינות ההיא. — מעט יראת שמים בתוך ההבלים והחטאים. — אבדן רע נעוריו שעשת תשובה ע"י זה שנטבל בהתעלפו. — הגיונות על דבר יגון ועל דבר אהבת אמת ואהבת שקר ואהבת הכבוד. — הוא כותב על דבר „הטוב והנעים", אבל אינו יכול, אף כי האל חננו בכשרונות גדולים, מפני שגיאותיו הגסות בעניני אמונה, וכן הוא עושה שימוש רע גם בידיעותיו.

א. במשך תשע שנים רצופות (משנתי התשע-עשרה עד שנתי העשרים ושמונה) אנו חיינו חיי חוטאים ומחטיאים, תועים ומתעים, שקועים בתאות שונות; מחוץ—ע"י חכמות הנקראות חפשיות, ומפנים —ע"י אמונה ששקר שמה והיא מלאה הבלים ורוח וקרבה און ומרמה! פה תרדוף האמונה הזאת אחרי הריקניות של תהלת הקהל, עד מחיאת כפים של תיאטראות ופרסים בהתחרות משוררים בשוק ועד הבלי מחזות שוא ותאות אשר לא תשבענה. שם תחפוץ להטהר מטומאותיה אלו, ע"י הבאת מזון לאלה שנקראו „בחירים" ו„קדושים", אשר ממנו יעשו הם למעננו, בבית החרושת של קיבתם, מלאכים ואלהים שנוכל להטהר על ידם. בדברים אלה החזקתי ושמשתי בהם, אני ורעי שנתעו כמוני ועל ידי. יתקלסו בי בגודל לב כל המתפארים בתומת נפשם שאתה ה' שמחת בהם; אבל אני אודה על חרפתי וכלימתי לכבודך. חנני ה' המתפלל אליך והרשני

נא לעבור בזכרוני עתה על כל תעתועי בימים עברו ולזבוח תודה אליך. כי מה אני לנפשי מבלעדך, אם לא משחיתי ומחבלי? או מה אני גם מצדי היותר טובה, אם לא כילד היונק את החלב אשר אתה נתת והניזון כך—„במאכל הקים לחיי עולם"? ומה יתרון בכלל לאנוש, באשר הוא רק אנוש? ישחקו לנו שאננים ובני רהב, ואנחנו עניים ואביונים נודה לשמך.

ב. בימים ההם הלמדתי את חכמת הריטוריק, ובהיותי תחת יד חמרת הכסף מכרתי את יד מליצתי למען אעשה חיל. אבל אני בחרתי (אתה ה' יודע) בתלמידים מהוגנים (כפי שנחשבו בעיני הבריות) ואותם למדתי, מבלי כל התחכמות מצדי, את כל מיני התחכמות על מנת שלא להשתמש בהם נגד חיי הנקיים מעון, אף כי לפעמים ישתמשו בהם למען חיי עושי עון. ואתה ה' מרחוק ראיתני בהכשלי בדרכי החלקלקה ושלחת אלי קרני אור האמונה מבעד לאפלת העב שחתלה אותי, אשר אותן הראתי בהדריכי את אוהבי ההבל ורודפי ההפקרות, אשר בתוכם היה חלקי. בימים ההם נצמדתי לרעיה, — לא ע"י זה שקוראים נישואין עפ"י החוק, כי אם מצאתיה בדרכי לרדוף אחרי ענבים; אבל היא היתה רעיתי האחת ואני החזקתי באמונתי אותה, ובה נוכחתי מבשרי מה רב המרחק בין ההתגברות על היצר של ברית נישואין, אשר תכליתה היא להקים זרע, ובין המקח וממכר של אהבת ענבים, אשר על ידה נולדים בנים נגד רצון הוריהם, אף כי בהולדם תחלש האהבה.

ג. זוכר אני גם כן שכאשר נמרתי להתחרות בבמות לשם קבלת פרס, שאלני מכשף אחד — מה אתן לו למען אנצח, ישחק ואני, בשנאי ובבזותי את הבלי מסתרי תעתועיו, עניתי: „לוא גם תהיה כתר הנצחון מעשה זהב מקשה, אין חפצי שגם זבוב אחד יהרג בעד נצחוני", כי מגמתו היתה להקריב קרבנות של בעלי חיים ידועים למען יריחו השדים את ריח הנחוח ויחנוני. אבל אני מאסתי בדבר הרע ההוא לא מפני אהבתי הנקיה אליך, אלהי לבבי, כי עוד לא ידעתי או איך לאהוב אותך, בהיות כי חסרון דעה להבין ולהשיג דבר מלבד תענוגים חמריים. והאם לא תתעה ממך הנפש המבקשת הבלים כאלה והרעה רוח? אבל בשום אופן לא חפצתי שיובאו קרבנות לשדים למעני, אף כי אני בעצמי הקרבתי

אליהם באמונתי הבל. כי היש רעות רוח יותר נבערה מן השימוש להם, כלומר, מן השגיון לעשות את רצונם וחפצם ?

ד. ואני הלכתי בעצת הנפתלים ההם, אשר נקראו בשם „בעלי חכמת החשבון", מבלי חשוב הרבה, יען כי נדמה לי שהם לא הקריבו קרבנות ולא התפללו לרוחות ולא חכו למשפטם ; אולם החסידות האמתית והמשיחית תמאס גם בשיטה ההיא ותכחל בה. כי מה טוב הדבר להודות לך ולומר : „חנני, רפאה נפשי, כי חטאתי לך" ; לא להשתמש ברחמיך להוסיף הרע, כי אם לזכור את דברי הארון : „הנה נרפא לך, אל תוסיף לחטא, פן תאנה אליך רעה גדולה מזאת". אבל הם יתעמלו לסתור את עצת תבונה זאת, באמרם : „סיבת חטאתך כבר הוערה מראש בשמים" ; ועוד : „את זה עשתה וינוס, או סטורנוס, או מרס", ומזה יוכיחו כי בשר ודם, בן נעות המרדות, נקי מאשם, בעת שבורא שמים וכוכביהם ומסדרם הוא אשם בזה. ומי הוא הבורא אם לא אלהינו ? עצם המתיקות ומעין הטהור של הצדקה, אשר אתה תשלם לאיש כמעשהו, אבל לב נשבר ונדכה לא תבזה.

ה. בימים ההם היה חכם אחד, מומחה גדול בחכמת הרפואה ונודע לתהלה בה, שהוא בעצם ידו חבש עטרת גבורים בראשי השולל, אבל לא בתור רופא ; כי המחלה הזאת תרפא רק על ידך, ה', המשפיל גאים עדי ארץ ומגביה שפלים עד מרום. אבל האם לא עזרתני ע"י הזקן ההוא ולא החשת רפאון לנפשי ? כי כאשר הרבתי לדעת אותו ולשתות בצמא את דבריו (שאף שנאמרו בלשון פשוטה, היו מלאים חיים וענין רב) וכאשר שמע ממני שאני שמתי כל מעיני בספרי חכמת המזלות, אז יעצני כאב רחמן שאשליך את הספרים ההם מעל פני ולא אקדיש את עמלי וחריצותי, שנצרכים הם לדברים מועילים, אל הבלים כאלה. והוא הוסיף לספר לי, איך בהיותו צעיר שנה גם הוא בחכמה ההיא למען עשותה קרדום לחפור בה, וכאשר יכל להבין את היפוקרטס הנקל היה לו ללמוד את החכמה הפעוטה הזאת, אבל הוא השליכה מעל פניו ושם מעיניו בחכמת הרפואה, וטעם הדבר היה פשוט מפני שמצא כי חכמת שקר היא, ובהיותו איש כשר לא חפץ למצא את לחמו ע"י הונאת הבריות. וכאשר שאלתי ממנו איך איפוא נתגלו דברים

הרבה על ידה, ענה לי (עפ"י יכולתו) „כי כח המקרה, אשר נפזר הוא בכל מלוא רוחב הבריאה, סבב בזה. כי שחה ישחה איש בשידי משורר אחד, אשר שר והגה על דבר ענינים אחרים לגמרי, ופתאם יעלה בידו לפעמים איזה חרוז, אשר מתאים הוא באופן נפלא אל הענין שהוא עוסק בו. ואין כל פלא כלל אם מנפש האדם, אשר לא תדע כלל מן הנעשה בפנימיותה, תנתן תשובה ע"י איזה רגש נשגב מבינתנו, במקרה ולא בחכמה, אשר תתאים אל מחשבות וענייני השואל".

ו. ובאופן זה, ממנו או על ידו, שלחת אלי ושמת בזכרוני דבר אשר אחרי כן אפשר היה לי לבחון מעצמי. אבל בעת ההיא לא היתה לאל ידו, גם לא יד ניברידיאוס אהובי, צעיר אחד טוב ונחמד וירא שמים אשר שם לאל את כל נפתולי שיטתי, להוכיחני שאשליכנה מפני, כי השפעת המחברים כבדה עלי מאד ובכלל לא מצאתי עוד ראיות וראיות (כאשר בקשתי) שיוכיחו מבלי כל ספק כי כל שנגלה מראש על ידי החכמים ההם היה רק במקרה ולא ע"י חכמת המזלות.

ז. בימים ההם, כאשר החילותי ללמד את חכמת הריטוריק בעיר מולדתי, הכרתי לאהבה רע אחד אשר יקר בעיני מפאת אחדות לימודינו ושאיפותינו, חברי גם בשנים, כי שנינו היינו אז באביב ימינו. מנעורינו גדלנו יחדו והיינו חברים בלימודים ובמשחקים. אבל הוא לא היה רעי אז כמו שנהיה אחרי כן, גם בכלל לא נצמדנו מעולם בקשר האהבה האמתית, כי זאת אינה באה לעולם אלא כשאתה תצמד יחדו נפשות שנים העורגים אליך, בהוצק כלבבם אהבת אלהים ע"י רוח הקדש. ובכל זאת נעמה לנו אהבתנו מאד, בהגמלה ע"י התמימות של אחדות לימודינו ; כי מן האמונה האמתית (אשר עוד לא נתבשלה בלבו כל צרכה, בהיותו צעיר לימים) אני הדחתיו יחד עמדי אל תוך ההבלים והשקרים המכוערים ההם, אשר בגללם יסרה אותי אמי. הוא תעה עתה עמי יחדו ; גם נפשי לא מצאה מנוח מבלעדו. אבל אתה שמרת את צעדי הפונים ממך, בהיותך אלהי הנקמה ומעין החסד גם יחד, בהשיבך אותנו אליך בדרכי פלא ; אתה לקחת את האיש ההוא מחיי עולמנו טרם נמלאת השנה הראשונה מריעותנו, שנעמה לי מכל נעימות חיי ההם.

ח. מי ימלל את כל תהלתך, אשר אתה הראת בקרבו? מה הרבת לעשות אז ומה גדלה תבונתך מני תהום! הוא שכב ימים רבים על משכבו, כי נחלה במחלת הקדחת, מבלי נוע אבר וקרוב לגשיקתה של מיתה; וכאשר נואשו סביביו מתקותם שישוב לאיתנו, המה מהרו וטבלוהו מבלי דעתו; ואני לא חשבתי אז הרבה ודמיתי שנפשו תחזיק בזה שקבלה ממני יותר מבזה שנעשה בבשרו שהיה כמת. אבל נהפוך היה הדבר: כי הוא שב לחיים ולגבורה. מיד, כאשר רק יכולתי לדבר עמו (ואני יכולתי תיכף כשנחלם הוא, כי שנינו היינו תמיד יחדו ולא עזבנו איש את רעהו), נסיתי להתלוצץ עמו וקויתי שהוא ישחק עמי על דבר הטבילה שנעשתה בבשרו מבלי דעת ומבלי רגש מצדו, כי נודע לו עכשו שהוא נטבל. אבל הוא התחמק מפני כמפני אויב, וכחופש נפלא ופתאומי צוני למנוע משפה כזאת אם חפצתי להשאר רעהו. ואני, משתאה ומשתומם, החשתי את רגשותי בקרבי עד שמצב בריאותו ירשני להתוכח עמו על דבר הענין ההוא כחפצי. אבל הוא לוקח משגעוני למען תשמרהו אתה לנחמני; ימים אחדים אחרי כן, כאשר לא הייתי עמו, אחזתהו הקדחת עוד הפעם והוא נשא מעלי.

ט. צערי זה החשיך את נפשי עד מאד וכל מה שראתה עיני היה המות. ארץ מולדתי היתה עלי לטורח, ובית אבי לנגע מוזר; וכל מה שהורגלנו לעשות יחד היה לי עכשו כקוץ מכאיב מבלעדו. עיני חפשו אחריו בכל עברים, אבל הוא לא נמצא להן; ואני שנאתי את כל העברים, יען כי הוא לא נמצא בהם; גם לא יכולתי עתה לשמוע מהם: „הנה הוא בא", כאשר היה דרכי בחפשי אחריו בעודנו בחיים. אני הייתי לעצמי בחידה, ושאלתי לנפשי: „מה תשתוחחי ומה תהמי עלי?" והיא לא ידעה מה לענות. ואם אמרתי: „הוחילי לאלהים", לא שמעה בקולי והצדק היה עמה, כי הרֵע היקר ההוא שנאבד לה, בהיותו איש, היה טוב לה באמת מן האל הנעלם אשר בקשתיה להוחיל לו. רק דמעות נעמו לי, כי הן לקחו מקום רעי במבחר רגשותי.

י. ועתה, ה', כבר עברו הדברים האלה, והזמן שכך את פצעי. מי יתן ולמדתי ממך, שאתה הנך האמת, והטתי את אזן לבי אל פיך, למען תודיעני — מדוע נעמו כל כך הדמעות לנפש

אומלל? האתה, שבכל מקום שם הנך, השלכת צרותינו מנגד עיניך? ואתה בקרבך תלין, בעת שאנחנו מוכים ופצועים מכל מיני פורעניות. ואם לא תעלה צעקתנו באזנך, אזי אין לנו תקוה. ומאין היא המתיקות של פרי מרירות החיים, של דמעות ושל בכיות ואנחות? התמתיק אותן התקוה שאתה שומע ומאזין? אכן אמת הדבר בנוגע לתפילה, יען כי בה נמצאה שאיפה להתקרב אליך. אבל האמנם כן הוא הדבר גם בצער על דבר שנאבד וביגוני אני שנגבר עלי אז? כי לא היתה בי כל תקוה שישוב לחיים, גם לא היה החפץ הזה ברמעותי; רק בכיתי ונצטערתי. כי אומלל הייתי ושמחתי נגזלה ממני. או אולי באמת דבר מר הוא הבכי, אבל הוא ינעם לנו במקרים כאלה רק מפני שנפשנו תמאס בדברים שהתענגנו עליהם קודם ועתה נתחמק מפניהם.

יא. אבל מה אומר על הדברים האלה? כי עתה לא זמן לי לשאול שאלות, כי אם להתודות לפניך. אומלל הייתי, ואומללה היא כל נפש רתוקה באהבת דברים שאינם קימים; היא תנתק לגזרים באבדה אותם, ואז רק תכיר כי אומללה היא, אף שהיתה כן זה כבר, טרם עוד אבדה אותם. כן היה הדבר בי; אני מררתי בבכי ומצאתי מנוחה במרירות. כן, אומלל הייתי, והחיים האומללים ההם יקרו לי מרעי. כי אף שבחפץ לב עשיתי תמורה בהם, בכל זאת עוד יותר גדול היה אי־חפצי להפרד מהם מהפרד ממנו; עוד יותר, —לא ידעתי אם חפצתי להפרד מהם גם למענו, באשר מספרים (אם לא בדו) על דבר פילדים ואוריסטים שהם בחפץ לב הואילו למות איש בעד רעהו או שניהם יחדו, כי החיים של אחד מהם מבלי רעהו היו יותר קשים להם ממות. אבל בקרבי איזה רגש מוזר מאד, אשר השהנה באופן נמרץ מן הרגש ההוא, כי ברגע אחד קצתי בחיי ויראתי למות. משער אני, כי במדה שהרבתי לאהוב אותו, בה במדה שנאתי את המות (כשונא אכזר) ויראתי מפניו, יען כי הוא גזל אותו ממני, ואני דמיתי בהלך רעיוני שהוא ימהר לשום קץ לכל האנשים, מכיון שנתנה לו שליטה עליו. כן היה הדבר בי, עפ"י מה שזוכר אני. בחנני, ה', וראה לבבי, כי זוכר אני היטב את הדבר, ועדי אתה, מעין תקותי, המכבסני מטומאת התאות ופונה את עיני אליך, בהוציאך מרשת רגלי, כי

לפלא היה הדבר בעיני, שאחרים בני תמותה נשארו בחיים, והוא שאותו אהבתי כבן אל־מות — מת; ועוד יותר השתוממתי שאני בעצמי, אשר הייתי כעצם מעצמיו, יכולתי לחיות כשהוא מת. יפה אמר אחד על דבר רעהו: „אתה מחצית נפשי", כי באמת הרגשתי שנפשי ונפשו היו „נפש אחד בשתי גויות", ובעבור זה היו חיי למורא לי, מפני שלא יכולתי לחיות לחצאין. ואפשר שגם בעבור זה יראתי למות, פן תהיה מיתתו של האיש שככה אהבתי — מיתה גמורה.

יב. הוי שגעון, אשר לא תדע איך לאהוב אנשים כאנשים! אכן כסיל ובער הייתי אז, כשסבלתי בעוצב את מנת גורל אנוש! כי אז חרדתי, והאנחתי, ובכיתי, ונבוך הייתי ברעיונותי; לא מצאתי מנוחה ועצת תבונה. כי בקרבי נשאתי נפש פצועה ומגוללת בדמה, אשר היתה עלי משא לעיפה, אבל לא מצאתי מקום להשכיבנה ולהרגיענה, כי היא לא מצאה מנוחה לא בשאנני נאות דשא, ולא במשחקים וזמר, ולא במשתה שמנים, ולא בתענוני המשכב והמשגל, גם לא בספרים ושירים. כל דבר חשך בעיני, גם האור עצמו; כל מה שלא היה זה שהיה הוא, כקוצים וכצנינים היה לי, מלבד האנחות והדמעות, כי רק בהן לבדן מצאתי מרגוע כמעט. וכהחלף נפשי מהן, רגלי מעדו תחת המשא הרבה של יגוני. ידעתי, אלהי, שצריך הייתי להניפהו אליך למען תקילנו אתה; אבל אני לא יכולתי גם לא חפצתי, כי בחשבי אודותך לא יכולתי לנגוע בך, בהסתרך מפני. כי אתה לא היית עצמיותך, כי אם איזה הלך־נפש, ושגיוני היה אלהי. ובחפצי לפרק את משאי עליו למען ישאר שם, הוא נפל בעד הריקניות למטה ועוד יותר התעמס עלי; ואני נשארתי לנפשי בעמק הבכא, אשר לא חפצתי להיות בתוכה ולא יכולתי להחלץ ממנה. כי אנה יכול היה לבבי להרחיק נדוד מלבבי? אנה יכולתי לברוח מפני עצמי? אנה להחבא מפני עצמי? אבל אני נדדתי מארץ מולדתי; למען לא תבקשנה עיני כל כך הרבה אחריו, במקום שהיתה דרכן לראותו. ובכן יצאתי מטגסטו ובאתי אל קרתגא.

יג. הזמנים לא יאבדו זמן, גם לא בעצלתים יחלופו; ע"י חושינו הם עושים מעשים מוזרים במוחותינו. הנה חלפו ועברו הזמנים מיום אל יום, ובבואם ובצאתם הביאו אל תוך מוחי דמיונות אחרים

וזכרונות אחרים, ולאט־לאט סבבוני במלאי תענוגי הישנים שהכריעו תחתם את משא יגוני. ועל מקום זה באו יגונים אחרים, או לכל הפחות, סיבות אחרות של יגון. כי מדוע לקח יגוני הקודם את כל מסתרי נפשי, אם לא בעבור שהשפכתי את נפשי לעפר, כאהבי את בן־תמותה כבן אל־מות? כי מה שובב את נפשי ומה הרגיענהו ביחוד, אם לא תנחומי רעים אחרים, אשר אתם יחד אהבתי את זה שאהבתי תחתך? וזאת היתה תוחלת שקר ממושכה, אשר תחת השפעתה התועבה נטמאה נפשנו השוקקה. אבל התוחלת הכוזבה ההיא לא מתה בקרבי בכל פעם שמת אחד מרעי. היו דברים אחרים שלקחו הרבה יותר את לבבי בהם: לשוחח ולהתלוצץ יחד; לעשות חסד איש את רעהו; לקרא יחד בספרי ענבים; להתחכם או להשתולל יחד; להחלק בדעות מבלי איבה, כאיש הנחלק בדעותיו את עצמו; וע"י החילוקי דעות גופא להמתיק את התאמת מחשבותינו בכלל; ללמוד לפעמים וללמד לפעמים; לשאף יחד ולשמוח יחד בהמלא שאיפותינו. דברים אלה וכאלה, שנבעו מתוך לבותיהם של האוהבים ונאהבים ונתגלו בהסברת הפנים, בפתחון פה, במעוף עין ובאלפי תנועות נעימות, היו כשלהבת לרצף את נפשותינו יחד, לאחד את הנפרדים.

יד. זהו מה שאנו אוהבים ברעים; וכל כך גדולה היא האהבה הזאת, עד שיושר האדם ידין את עצמו, אם לא יאהב את אוהבו, אם לא ישיב את האהבה אל חיק מי שהראה לו אהבה, מבלי שיבקש ממנו דבר מלבד אותות אהבתו. וזהו מוצא האבלות וחושך הינון, כאשר ימות אחד מן הרעים, השתפכות הלב בדמעות והפכת כל מתוק למר, גם מות החי באבדת חיי המת. ברוך הגבר אשר יאהב אותך, ואתה רעו, ושונאו שונאך. כי הוא לבדו לא יאבד את היקר לנפשו, בהוקירו את כל כך, אשר אתה אינך נאבד לעולם. ומי הוא זה מבלעדי אלהינו, אל קונה שמים וארץ, הממלא אותם וע"י זה בראם? אין מי שיאבד אותך, מלבד העוזב אותך. והעוזב אותך, אנה הוא הולך או אנה הוא בורח, אם לא ממך השמח בו אליך המתרעם עליו? ואיפוא לא ימצא הוא את תורתך במשפט ענשו? כי אתה אמת ותורתך אמת.

טו. „יהוה אלהים צבאות, השיבנו, האר פניך ונושע". כי

בכל מקום שתפנה נפש האדם זולתך, היא אחוזה בכבלי יגון, גם בהשתעשעה על דברים נחמדים. אבל הם, הנובעים ממך ומן הנפש, לא היו מעולם לולא באו ממך. הם באים ונחלפים; ובבואם הם כמו מתחילים להיות; הם משתגשגים למען שישתלמו; ובהשתלמם הם מזקינים ונובלים; ולא כלם מזקינים, אבל כלם נובלים. ובכן בבואם ובהחלם להיות, וכל מה שממהרים הם להשתגשג למען יהיו, בה במדה הם ממהרים את קצם. זהו משפטם. זהו מה שנתת להם, כי הם שברי דברים שאינם קימים באחד, כי אם בחליפות ותמורות כלם יחד משלימים את הבריאה, שהם הנם רק חלקים ממנה. וכן הדבר גם בשפתנו שהיא מצטרפת מאותות ע"י הברות: גם היא איננה משתלמת אלא ע"י זה שמלה אחת תחלוף ואחרת תקח את מקומה. מכל הדברים האלה נפשי תביע לך תהלה, ה' יוצר הכל; אבל אל נא תהי נפשי אחוזה בדברים האלה במוסרות אהבה, ע"י הרגשות הגוף. יען כי הולכים הם אל מקום שנועדו ללכת למען יחלופו, ואז יעוררו בקרבה געגועים שהם לרע לה, יען כי היא שואפת להיות ויחד עם זה תכסף לנוח במה שתאהב. אבל אין מקום מרגוע בדברים האלה; כי הם אינם קימים, הם נחלפים; ומי יוכל לרוץ אחריהם ברגשי בשרו? גם מי יוכל לנגוע בהם בקרבו אליהם? יען כי רגש הבשר ישרך דרכו, באשר הוא רגש הבשר ובעבור זה יש לו גבול. יש בידו לעשות את מה שנועד לו, אבל אין לאל ידו לעצור במרוצת הדברים שנועדה ראשיתם ואחריתם. יען כי בדבורך, אשר בו נבראו, כבר שמעו את גזר דינם: „מִכֹּה ועד כֹּה".

טז. אל נא תשתובבי, נפשי, ואל תחרש אזן לבך בהמולת אולתך. שמעי נא גם אַתּ. הדבר עצמו קורא אֵלַיִךְ למען תשובי: המנוחה שאין לה סוף היא במקום שהאהבה אינה נשכחת, אם לא תשכח גם היא. הנה נחלפים הדברים למען אחרים יקחו עמדתם, ובאופן זה תשתלם הבריאה של עולם השפל בכל חלקיה. אבל האני אלך ולא אשוב? — יאמר דבר ה'. שם החזיקי יתדות אהלך, הטמיני שם את כל מה שקבלת משם, אַתּ בת נפשי, עתה אחרי שיגעת בהבליך. הפקירי ביד האמת את מה שקבלת מן האמת, ואז לא תאבדי מאומה, כי יסלח לכל עוניכי וירפא לכל תחלואיכי

האל מחוללכי, והוא ישביע בטוב עדנך ותתחדש כנשר נעוריכי; אז לא תרדי שחת יחד את יצורי גוף, כי אַתּ תעמדי אותם סביבך ואתם תליני לפני ה' תמיד, שהוא חי וקים לעולם ועד.

יז. מדוע איפוא תסורי ללכת אחרי הבשר? ישוב הוא וילך אחרך. אם בשרים יִמצאו חן בעיניך, בָּרכי את ה' בעבורם ושובי לאהבה את בוראך, פן תאבדי את חנך ע"י הדברים שמצאו חן בעיניך. ואם נפשות תמצאנה חן בעיניך, אהבי אותן ביהוה, כי הן נשתנות ורק בו הן קימות לעד; בלעדו הן חולפות ואינן. ובכן בו תאהבי אותן, לו תובילי שי יחד אתך את כל הנפשות שמצאת, וככה תאמרי להן: „אותו נאהב ובו נדבק; הוא עשה את כל הדברים האלה והוא לא ירחק ממנו. כי הוא לא עשה אותם ועבר מהם, אבל הם ממנו ובו. הבטנה וראנה — הנה הוא, אשר בו אהבת האמת. הוא שוכן בתוך הלבב, אף כי הלב תעה מפניו. שובנה אֶל תיך לבבן, אַתֵּן החוטאות, והדבקנה באל קונכן. קרבנה אליו ואז תעמדנה. הרגענה בו ואז תמצאנה מנוחה. אנה תלכנה אתן בדרכיכן התועות? אנה תלכנה? כל הטוב שאתן אוהבות בא לכן ממנו, אבל כל זה טוב הוא רק ביחס אליו, ובצדק יהפך למר בהשכח יוצרו. בעבור זה איפוא, למה תדרכנה בדרכי עמל ותלאה האלו? כי אין מרגוע במקום שאתן דורשות אותו. יפה לכן לדרוש אחרי מה שאתן דורשות, אבל לא ב מ ק ו ם שאתן דורשות. כי דורשות אתן חיי ברכה בגיא צלמות, והם אינם שם. כי איך ימצאו חיי ברכה במקום שהחיים עצמם אינם?

יח. אבל עץ החיים האמתי ירד אלינו ארצה וטעם את המות שלנו, ובאופן זה הרג את המות על ידי הברכה הרבה של חייו; והוא הרעים בקולו, בקראו אותנו בכח לעלות אליו, אל אשר הוא בא משם אלינו „כחתן יצא מחפתו, כגבור לרוץ ארח". כי הוא מהר ולא אֵחַר לקרא בקול, ע"י דבריו, מפעליו, מותו, חייו, ירידתו, עליתו; לצעק אלינו ולהתחנן לנו שנשוב אליו. והוא הלך מעינינו למען נוכל לשוב אל לבבנו ולמצא אותו שם. כי הוא הלך ובקרבנו הנהו פה. הוא לא חפץ להשאר הרבה עמנו, אבל גם לא עזב אותנו; כי הלך אל מקום אשר מעולם לא עזב, כי „על ידו נהיה העולם". והוא בא לעולם להושיע את החטאים, ואני אליו

אתפלל שירפא את נפשי כי חטאתי לו. הוי בני איש, עד מתי תאהבון ריק, תבקשו כזב? גם עתה, אחרי שירדו חיים אליכם, התאחרו לעלות ולחיות? אבל אנה תעלו בגאותכם, אם שתם בשמים פיכם? רדו נא והכנעו, למען תוכלו לעלות אל על, אל ה'. כי אתם ירדתם בעלותכם נגדו. כזאת תאמרו להם, למען יעברו בעמק הבכא, ואז תרוממו אותם אתכם; כי ברוחו תדברו את הדברים האלה, אם פיכם יהיה מלא משלהבת האהבה העליונה.

יט. את הדברים האלה לא ידעתי אז, והוספתי לשגות באהבת יפים הנמוך של הבלי העולם ולטבוע ביון מצולתם, ולרעי אמרתי: „האוהבים אנו דבר מלבד היופי? ומה הוא איפוא היופי? והיכן הוא נמצא? מה הוא הכח המושך וצודה אותנו אל הדברים שנאהבם? כי אם לא נמצא בהם איזה חן ויופי, הן לא יכלו למשוך אותנו אליהם?" ואני מצאתי וראיתי שבבשרים עצמם יש איזה יופי, מפאת היותם דבר שלם ידוע וגם מפאת ההתאמה המצוינה של כל אברי הגוף אל כללו של הגוף, של הנעל אל הרגל וכדומה. וההתפלספות האלו קבלו צורה במוחי, וכמדומה לי שכתבתי שנים או שלשה ספרים ע"ד „היפה והנעים". אתה ה' ידעת, כי זה עבר ממני; כי הם תעו ממני לא ידעתי איפוא ואינם תחת ידי.

כ. אבל מה המריצני, ה' אלהי, להקדיש את הספרים אל הֵירִיוּס, מליץ אחד מכרך רומי, אשר לא ידעתי אותו פנים אל פנים, אבל אהבתי אותו בגלל שנודע שמו לתהלה במרעים ואיזו ממליצותיו אשר שמעתי מצאו חן בעיני? אבל ביחוד מצא חן בעיני, וכן גם בעיני אחרים שהרבו לספר בשבחו, מפני שהשתוממתי כי בהיותו ארמי עפ"י לידתו ויוני עפ"י חינוכו, הוא השכיל להיות מליץ מצוין בשפת רומא ומלומד גדול בעניני פילוסופיא. אדם נשתבח בפי הבריות וע"י זה מעורר אהבה גם אם איננו שם בעצמו; התבא איפוא האהבה הזאת אל תוך לב השומע מפי המשבח? לא כן הדבר, כי אם ע"י אהבת האחד תועל שלהבת האהבה בלב השני.

כא. כי ככה אהבתי אז אנשים, על פי משפט אנשים, ולא עפ"י משפטך, אלהי, אשר אין אדם שיכשל בך. אבל מדוע לא בגלל הצטינות של רוכב על הסוס או של לוחם עם החיות בבמות

ישחק, אשר פי כל הקהל מלאה תהלתם במרחקים, כי אם בגלל הצטינות שונה לגמרי, בגלל כשרונות ראוים לשבח שגם אני בעצמי חפצתי להתאמר בהם? כי אני לא חפצתי שישבחוני או יאהבוני כמו שמשבחים ואוהבים את המשחקים (אף כי אני בעצמי שבחתי ואהבתי אותם), ובחרתי להיות בלתי נודע מהיות נודע באופן כזה; גם יותר טוב היה לי שישנאוני משיאהבוני באופן כזה. ואי אפשר לדמות את זה אל סוס אשר רוכבו יאהבנו, אף כי לא חפוץ יחפוץ להיות כמוהו, לוא גם יוכל; כי המשחק הוא אנוש כמונו. האמנם איפוא אהבתי באנוש את זה שאני, האנוש, שנאתי להיות? האדם בעצמו הוא דבר עמוק מאד, אשר שערות ראשו נמנות כלן על ידך, ה', ואחת מהנה לא תפול ארצה מבלעדך. אבל נקל הוא למנות את שערות ראשו מלספור את רגשותיו ופעמי לבבו.

כב. אבל המליץ ההוא היה מן המין שאהבתי ורציתי להיות כמוהו; ואני תעיתי בגאותי הנפרזה ונדפתי בכל רוח, אבל אתה הישרת את צעדי רגלי במסתרים. ומאין אני יודע ומאין הוא בטחוני בהודותי לפניך, כי אהבתי אותו בגלל אהבת משבחיו יותר מבגלל הדברים עצמם אשר נשתבח בעדם? כי לוא אבד הוא את תהלתו ואותם ששבחו אותו החלו לגנותו ולספר בשנאה ובגדופים את עצם הדברים ההם, אזי מעולם לא נתעוררתי לאהבהו. אבל הדברים לא נהיו אז לדברים אחרים והוא בעצמו לא נהיה לאחר, אבל השינוי היה בא אז ברגשות הַמְסַפְּרִים. הנה כי כן הוא מצב הנפש אשר עוד לא עמדה על הכסים הנכון של האמת! היא תנשא על כנפי זרם לשונם של המספרים לפנים ולאחור ותתע לכל עבר, והאור תשך בערפל בעדה, והאמת נסתרה ממנה, והיא הנה לפנינו. ודבר נכבד היה בעיני, שהאיש ההוא ידע את חקירותי ועמלי, אשר אם ישבח אותם, אז תועל שלהכת בלבבי, ואם יבזה אותם, אז ימחץ לבבי הריק וערום ממעוז אמתך. ובכל זאת התענגתי על ה„יפה והנעים", אשר אודותו כתבתי אליו, וקראתי בו ושעשעתי בו, אף כי איש לא היה עמי לעודדני ולשבח את ספרי.

כג. אבל אני עוד לא ראיתי את יסוד הענין הנכבד הזה בחכמתך, אשר אתה הוא האלהים העושה נפלאות לבדו; וכח הגיוני תעה בצורות גופניות, ואני הוכחתי ש„היפה" הוא כן מצד

עצמו ו„הנעים" — מצד התאמתו ביפיו אל איזה דברים אחרים, והבאתי ראיות להנחותי ממשלים גופניים. ואני החילותי אחרי כן להתבונן במהות השכל, אבל הדעות הנפסדות שהיו לי בענינים רוחניים לא נתנו לי לראות את האמת. אבל כח האמת פרץ מעצמו אל תוך עיני, ואני הסרתי את נפשי המתעלפת מדברים שאין בהם גוף אל דמותים וצבעים, אל קומה ורוחב. ומבלי יכולתי לראות את הדברים האלה בשכלי, דמיתי שאין אני יכול לראות את שכלי, וכאשר אהבתי את השלום בנוה צדיקים ויראתי את הריב בעדת רשעים, אז הכרתי בראשון—אחדות, ובמשנהו—מין פירוד. ובהאחדות ההיא ראיתי את הנפש החיובית, את טבע האמת ועיקר הטוב, אבל בהפירוד הזה ציירתי לי באולתי איזו מהות של חיים שליליים וטבעו של הרע העיקרי, אשר הוא איננו רק מהות, כי אם גם חיים ריאליים אשר לא באו ממך, ה׳, אשר ממך כל הדברים. ואת הראשון קראתי —מוֹנַד (בעל פרצוף אחד), כי זאת היתה נפש מבלי מין, ומשנהו— דוּאַד (בעל שני פרצופים): כעס — במעשי אכזריות, ותאוה במעשי עגבים; ואני לא הבנתי מה אני שח. כי אני לא ידעתי גם לא למדתי שהרע איננו מהות, או שנפשנו היא הטוב העיקרי ההוא אשר איננו משתנה.

כד. כי כאשר מעשי אכזריות באים לעולם, אם תשחת אותה התרגשות הנפש שממנה מוצאו כל מעשה פרוע ע״י זדון ומרד; וכאשר התאות באות, אם תפרק עול אותה התרגשות הנפש שעל ידה בא הצמאון לתענוגי בשרים, כן תטמאנה שגיאות ודעות נפסדות את הלשון, אם תשחת הנפש החושבת; כאשר היה אז הדבר בי, אשר לא ידעתי שאור אחר צריך היה להשפך על נפשי, למען תוכל להכיר את האמת, בראותה שהיא איננה בעצמה מהות האמת. „כי אתה תאיר נרי, יהוה אלהי יגיה חשכי", ומידך המלאה נחלנו כלנו, כי אתה „האור האמתי המאיר לכל אדם", אשר בך אין „חלוף וכל צל שנוי". (אגרת יעקב א׳, י״ז.)

כה. אבל אני רצתי אחריך ונדחפתי מפניך, למען אטעם את המות; כי אתה ה׳ ללצים תליץ. אבל היש ליצנות יותר גמורה מזה שנואלתי בשגעוני הזר לחשוב את עצמי שאני הנני בטבעי מה שאתה הנך? כי בהיותי תחת יד השינוי (את זה השגתי בהכרתי, כי

חפצי להוסיף חכמה היה החפץ להשתנות אל צד היותר טוב), בחרתי לדמות שגם אתה הנך תחת יד השינוי מלהודות ולומר שנופל אני בטבעי ממך, ועל כן נגרשתי מנגד פניך ואת קשה־ערפי מאסת, ואני הגיתי בצורות גופניות, ובהיותי בשר בקשתי חסרונות בבשר; ו„כרוח הולך ולא ישוב", לא שבתי אליך, כי אם הוספתי לתעות אל דברים אשר אין להם מהות לא בך, לא בי, ולא באיזה גוף, גם לא נבראו הם למעני ע״י אמתך, כי אם יצר רוחי הוחיל והוליד אותם מענינים גופניים. ודרכי היה לשאל את קטני חסידיך מבני ארצי אשר עמי (אשר הם התרחקו ממני מבלי ידיעתי), בהשתוללות של כסילות: „מרוע איפוא תתעה הנפש אשר ה׳ יצרה?" ואני לא חפצתי שישאלוני: מרוע איפוא יתעה ה׳? ואני בחרתי לדמות כי מהותך שאין בת שינוי תועה היא לפעמים ע״י הכרח, מלהודות שמהותי המשתנת תעה מפניך בזדון, ומנת עונשי היתה להשאר בטעותי.

כו. ובן עשרים ושש או עשרים ושבע שנים הייתי אז, בכתבי את הספרים ההם; וקרבי היה מלא אז המון דמיוני בשרים אשר צללו באזני לבי, אשר אותו שמתי אל שירתך שירת הנפש, אַת האמת הנעימה, בהגותי ע״ד ה„יפה והנעים" ובצמאי לעמוד ולהאזין אליך ולהקשיב ל„קול החתן" א), אבל לא יכולתי; כי קול המון שגיוני הוליכני שולל וכובד גאותי השקיעני ביון מצולה. כי אתה לא נתת לי לשמוע לקול גילה וחדוה, גם לא תגלנה עצמות אשר לא דכית.

כז. ומה היתה הועלתי אם בהיותי פחות מבן עשרים שנה פגשתי בספר אחד של אריסטו, הנקרא בשם „עשרת המדריגות" (אשר גם שמע שמו נעם לי כאיזה דבר גדול וקדוש, כראותי שמורי בחכמת ההגיון בקרתגא, וכן גם אחרים שנחשבו למלומדים, הבטיאו אותם בלחים נפוחים מגאוה), וקראתי בו והבנתי אותו מבלי עוזר? ובשוחחי אחרי כן עם אחרים, אשר אמרו לי כי בקושי הבינו אותו בעזרת מורים מצוינים, אשר לא לבד שפרשו אותו לפניהם בעל־פה, כי אם גם כתבו דברים הרבה על החול, לא יכולו הם להגיד לי יותר מזה שלמדתי אני בעצמי בקראי בו. וכפי שנראה לי, דִּבֵּר הַספר ההוא

א) יוחנן ג׳, כ״ט.

בשפה ברורה ע"ד כל מיני מהות, כמו „אדם", ואיכותיהם, כמו קומת האדם ומדתה, ויחוסו מצד המשפחה והמצב ומקום לידתו; אם הוא עומד או יושב; אם נעלים ברגליו או כלי זין עליו; אם הוא פועל או מקבל איזו פעולה; ודברים הרבה לאין מספר אשר אפשר לשום תחת תשע המדריגות האלו, אשר נתתי איזה משלים מהם, או תחת המדרגה העקרית של מהות.

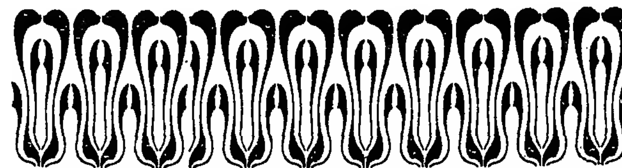
כח. אבל האוכל לומר שכל זה נתן לי איזו התקדמות, בראותי להיפוך שזה היה למכשול לי? כי בחשבי שכל מה שהיה נכלל בעשרת המדריגות ההן, נסיתי להבין באופן זה, ה' אלהי, גם את אחדותך הנפלאה ואינה משתנת, כאילו גם אתה תלוי היית בגדלך או ביפיך, ובאופן זה (כמו בגופים) היו הם בך, שאתה בבחינת נושא להם; בעת שעצמיותך היא גדלך ויפיך; אבל גוף איננו גדול או יפה מפני שהוא גוף, כי לוא גם חסר ממדת גדלו או יפיו, הלא גם אז היה גוף, אבל שקר היה כל מה שדמיתי אודותך, ולא אמת; רק משאות שוא של דמיוני התועה, ולא הריאליות של עצמיותך הנשגבה. כי אתה צוית, וזה נתקיים בי, שהארץ תצמיח לי קוץ ודרדר ושבזיעת אפי אוכל לחם.

כט. ומה היתה תועלתי אם אני, העבד הרע של תאותי הרעות, קראתי והבנתי מעצמי את כל ספרי החכמות היפות, כמו שנקראו בשם, שיכולתי למצא? ואני התענגתי עליהם, אבל לא ידעתי מהיכן באו כל הדברים האמתיים והודאיים שנמצאו בהם. כי ערפי היה אל האור ופני אל הדברים הנאורים, ובעבור זה פני, אשר בהם הכרתי את הדברים הנאורים, הם עצמם לא היו נאורים. אני בעצמי, מבלי קושי ומבלי כל איזה מורה, הבנתי את כל מה שמצאתי כתוב בעניני ריטוריק או הגיון, בגיאומטריא, מוסיקא ואריטמיטיקא, אתה ידעת זאת, אלהי; כי מידך נתנו לי כשרונותי של הבנה מהירה והשגה חריפה; אבל אני לא הקרבתי מהם לך. ובכן לא שמשו לטובתי, כי אם להפסדי, כי אמרתי לשמור חלק יפה כזה ממהותי תחת רשות עצמי, ולא בך תמכתי גבורתי, כי אם תעיתי מפניך אל ארץ רחוקה לפזר את כחי לכל רוח. כי מה היתה תועלתי מכשרונות טובים שלא נשתמשו לצרכים טובים? כי לא הרגשתי שהחכמות האלו הושגו בקושי רב, גם ע"י

המתמידים ובעלי כשרונות, עד שנסיתי לבארם להם, והמובחרים שבהם בקושי הבינום.

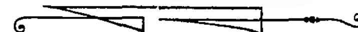
ל. אבל הנתן לי כל זה איזו התקדמות, בחשבי שאתה, ה' אלהי אמת, הנך גוף נרחב ובהיר ואני חלק מן הגוף ההוא? הוי תהפוכות כאלו! אבל כן הייתי אני. גם לא אבוש, אלהי, להודות לך על חסדיך עמדי ולקרא אליך, אני שלא בושתי אז להשמיע את חירופי וגידופי ברבים ולחרוץ לשוני נגדך. מה איפוא היתה תועלתי מחריפותי בחכמות ההן ובכל הספרים המסוכסכים ההם, אשר אני פתחתי את קשריהם מבלי עזרת אנוש, בראותי שאני כך הרעותי לתעות, בחירוף וגידוף נורא כזה, מדרכי האמונה הטהורה? ומה היה חסרונם של קטני חסידיך שלא היו חריפים כמוני, אם הם לא עזבוך וחסו בצל קהלתך לעשות את מעשי הצדקה תחת כנפיה ומזונם היתה האמונה הבריאה? ה' אלהינו, תחת צל כנפיך נחסה נא באבונה ובבטחון, שמרנו ונהלנו. אתה תנהלנו מנעורינו ועד זקנה ושיבה, כי גבורתנו היא גבורה רק בך, ובלתך אין-אונים אנו. כל טובנו בך, ואם נפנה ממך תפנה ממנו. נשוב נא עתה, אלהינו, למען לא נשתובב, כי עמך לא יבלו חיינו הטובים שהם אתה; גם לא נירא פן אין לנו מקום לשוב מפני שסרנו ממנו; יען כי מפני שעזבנו אותו, עוד לא נפל מבצרנו — נצחיותך.

פרק חמישי.

שנתו העשרים ותשע. — פויסטוס, כהן עדת המאמינים בשתי רשויות, נהיה לשליח הישועה של אוגוסטינוס הקדוש, בהראותו את בערותם של המינים ההם בענינים שלפי דבריהם היתה להם ידיעה אלקית בהם. — נפשו קצה בקרתגא והוא הולך לרומא ומילן, ששם הוא שומע את אמרותיו של אמברוזיוס הקדוש; הוא עוזב את המאמינים בשתי רשויות ומכין את עצמו לבא במסורת הדת הקטולית עוד הפעם.

א. קבל נא את מנחת תודתי אשר אקריב בלשוני, אשר אתה יצרתו ועוררתו להודות לשמך. רפא נא כל עצמותי ויאמרו כלם: „יהוה, מי כמוך?" כי כל המתודה לפניך אינו מורה אותך לדעת את הנעשה בקרב לבבו; כי לב סגור לא יסגור עיניך ולב קשה לא ישיב לאחור ידך; כי אתה פותח את מצפוניו ברצונך, ברחמים או ברוגז, ואין נסתר מחמתך. אבל תביע נא נפשי תהלתך למען תאהבך. כל הבריאה אשר יצרת לא תחדל ולא תחשה מספר גדולתך; בן גם רוח האנוש בקולו הקורא אליך, כן גם בעלי חיים ודברים שאין בהם רוח חיים, בקול האנשים המתבוננים בהם, — למען תתעודדנה נפשותינו העיפות ותשאפנה אליך, בהשענן על הדברים שאתה יצרת ובבואן על ידם אליך יוצרם הנפלא; וזהו מקום המרגוע והגבורה האמתית.

ב. יתחמקו וינוסו מפניך כל השובבים ושוכחי שמך, אבל אתה תראה אותם מבעד לחושך. והנה בריאתך נחמדה אתם, אף כי הם השחיתו דרכם. ואיך יכלו הם להביא איזה נזק לך? או איך יכלו לחלל את כבוד ממשלתך, אשר נכונה ושלמה היא בשמים

לרום ובארץ לעומק? כי אנה נסו בנוסם מפניך? ואיפה יתחבאו ולא תמצאם? אבל המה נסו בכדי שלא יראו אותך הרואה אותם, למען יכשלו בך בעורונם (כי אתה לא תשכח דבר מכל אשר יצרת), למען יכשלו הרשעים ויפצעו, בהתחמקם מפני חסדיך וצדקותיך ובנפלם ברשת זדון אולתם. כי נבערה דעתם מהבין כי אתה הוא אשר כבודו מלא עולם ואין דבר נסתר מנגד עיניך! כי אתה לבדך קרוב הנך גם אל המתרחקים ממך. ישובו נא איפוא ויבקשו פניך, כי לא כשכחם את יוצרם. שכחת אתה את יצוריך. ישובו נא ויבקשו פניך, והנה אתה בקרב לבבם הנך, בקרב כל הקוראים אליך ומתחננים אליך ושופכים דמעותם בחיקך, אחרי עזבם את דרכיהם הרעים. אז תמחה אתה ברחמים רבים את דמעותיהם, והם ירבו בבכי וישפכו דמעית גיל; ובעבור זה בלבד הנך האל — לא בשר ודם כי אם — אתה האל אשר עשיתם ושבת ועשיתם למען ינחמו מיגונם. אבל איפוא הייתי אני אז בבקשי אותך? ואתה לפני עיני היית, אבל אני פניתי מפניך, ולא יכולתי למצא את עצמי, ומכל שכן אותך!

ג. חפצי לפרוש כשמלה לפני אלהי את השנה העשרים ותשע ההיא לחיי. בימים ההם בא לקרתגא כהן אחד ידוע של כת המאמינים בשתי רשויות ושמו פויסטוס, רשת גדולה של השטן, ורבים נלכדו בו ע"י קסם חלקת לשונו, אשר אף שהללתי אותה מאד, בכל זאת ידעתי להבדיל בינה ובין אמתת הדברים שחפצתי ללמוד בכל לבי; בכלל לא נמשכתי כל כך אחרי חכמת הלשון כמו שנמשכתי אחרי המדעים השונים אשר פויסטוס זה נודע לתהלה בהם ואשר אותם שם לפני. תהלתו תארה אותו מראש בתור מלומד שידו רבה בכל המדעים שיש בהם חפץ, וביחוד רב כשרונו במדעים חפשיים. ומכיון שקראתי וזכרתי היטב הרבה מדברי הפילוספים, הערכתי כמה מדבריהם לעומת המשלים הארוכים של בעלי שתי רשויות ומצאתי את הראשונים יותר אפשריים; אף שגם הם לא השינו יותר מדעת העולם השפל הזה, כי את יוצרו ומחוללו לא יכלו למצא. כי רם ה', ושפל יראה, וגבוה ממרחק יידע. „קרוב ה' לנשברי לב", וחנפים לא ימצאוך, גם אם תגדל חכמתם מאד עד שיוכלו לספור את הכוכבים ואת חול הים ולמודד את מהלך המזלות וכוכבי־לכת.

ד. כי בחכמתם ותבונתם, אשר אתה חננתם, מחפשים הם את הדברים האלה, והרבה מצאו מהם, והגידו רבות בשנים מראש את ליקויי חמה ולבנה—את היום והשעה בדיוק—גם לא עשו טעות בחשבונם ודבריהם נמלאו בשלימות, ואז כתבו בספר את הכללים אשר מצאו, ואותם נקרא היום, ורבים מגידים על ידם מראש באיזו שנה ובאיזה חורש מן השנה ובאיזה יום מן החודש ובאיזה שעה מן היום יהיה ליקוי חמה או לבנה, וכן יהיה הדבר באמת. והאנשים אשר לא ידעו את החכמה הזאת מתפלאים על הדברים האלה, ויודעיה ילבשו גאות כמדם ובגאותם הזדונה יפנו מסך, ובהסתרם מאורך, רואים הם מראש את ליקוי החמה אבל את ליקוים הם לא יראו. כי הם לא יתבוננו באמונה מאין מוצא החכמה אשר בה הם מוצאים את הדברים האלה. ובמצאם שאתה יצרתם, גם אז לא יקריבו את עצמם אליך למען תשמר את מעשי ידיך; גם לא יקריבו לך את מעשי ידם אשר יצרו הם; גם לא יזבחו לך את יצורי דמיונם הפורח כעוף באויר, גם לא את אשר יעלו מתהום (כי כדגי הים הם תועים בדרכים נסתרות אל התהום), גם לא את תענוגי הבשר שלהם, אשר נמשלו בחיות השדה אשר אתה ה׳, אש אוכלה, תכלאם לנצח, למען תושענה נפשותיהם לעד.

ה. אבל הם לא ידעו את הדרך, את הדבר אשר בו יצרת את הדברים האלה שהם סופרים אותם, גם אותם הסופרים ואת החוש אשר בו מרגישים הם את מה שהם סופרים, ואת התבונה המכשירה אותם לספור, או כי לתבונתך אין מספר. אבל יְחִידך אשר אהבת נעשה למעננו חכמה וצדקה וקדושה, והוא בתוכנו נמנה וגם שלם מס לקיסר א). הם לא ירעו את הדרך הזאת לעלות בה אליו מעצמם. הם לא ידעו את הדרך הזאת ואמרו בלבבם לעלות השמים ממעל לכוכבי אל, והנה נפלו ארצה ויחשך לבם הנבער. הם דורשים הרבה דברי אמת על דבר הבריאה, אבל האמת עצמה, שהיא כונת הבריאה, אותה לא ידרשו באמונה, ובעבור זה לא ימצאו אותו, או גם אם ימצאו אותו וידעו שהוא האלהים, גם אז לא יכבדוהו כאלהים, גם לא יתנו תודה לו, כי מתחילים הם להתגאות בדמיונם ונהיים

א) מתי י״ז, כ״ז.

כחכמים בעיניהם, באמרם כי שלך הוא שלהם; ועי״ז מתעקשים הם בעורונם לרמות את מרותיך אל מרותיהם הם ולארוג שקרים אודותך (ואתה הוא האמת), ובאופן זה משנים את הדר כבוד ה׳ השלם ומציירים אותו בצלם דמות האדם אשר איננו שלם, גם מדמים אותו לחיות ועופות ורמש הארמה, בהפכם אמת לשקר, בעבדם את הבריאה יותר מהבורא.

ו. אבל כמה אמתות ברבר הבריאה קבלתי אני מן האנשים ההם ומצאתי ראיות להן מחשבונות, מחליפות הזמנים ומעדותם הנכרת של הכוכבים, ואני ערכתי אותן לעומת דברי מניכאום (מיסד הכת של בעלי שתי רשויות), כי הוא בשגיונו הרבה לכתוב בדבר הענינים האלו, לא מצאתי שם כל שום חשבון בדבר מהלך כוכבי לכת ולקויי המאורות הגדולים ובכלל שום דבר מזה שלמדתי מן הפילוסופיא החיצונית. אבל אני צֻוֵּיתִי להאמין, אף כי זה לא התאים כלל אל מה שלמדתי מן החשבונות ומראות עיני עצמי והיה ההיפוך הגמור לזה.

ז. האמנם איפוא ימצא חן בעיניך, ה׳ אלהי האמת, כל מי שיודע את הדברים האלה? אכן אומלל האיש אשר ידע את הדברים האלה ואותך לא ידע, אבל ברוך מי שירע אותך, אף שלא ידע את הדברים האלה, ומי שידע גם אותך גם איתם, אין ברכתו באה לו מתוכם, כי אם רק מתוכך אם בידעו אותך ישבחך ויפארך ויביע הודה אליך ולא יתהלל בחכמתו. כי כמו שרב אושר האיש שיש לו עץ נושא פרי ונפשו מכרת תודה אליך בעד הברכה ההיא, אף כי איננו יודע את שיעורי ארכו ורכבו של העץ, מן האיש שיודע הוא איך למדוד את העץ לכל צדדיו ולמנות את כל שרשיו וענפיו, אבל העץ עצמו אינו שלו גם לא ידע את אהבת בוראו, — כן הוא המאמין, כי לו כל חמדת התבל הזה ואף שאין לו מאומה, יש לו כל ע״י הדבקו בך, אשר לכבודך נברא כל, ואף אם לא ידע את עיגולי „הדוב הגרול״, בכל זאת שטות היא להטיל ספק בזה שמצבו יותר טוב ממצב האיש היורע למדוד את הרקיע ולמנות את הכוכבים ולהתחקות על יסורות הבריאה, וכך לא יתבונן, אשר אתה עשית כל דבר במספר, במשקל ובמדה.

ח. וכמעט במשך כל אותן תשע השנים שהייתי תלמידם, אף כי מוחי היה מלא ספיקות באמתת דבריהם, נכספתי מאד

לראות את פני פויסטוס. יען כי שאר בני הכת אשר פגשתי בהם במקרה, כאשר נבוכו ולא ידעו מה לענות על טענותי בדברים אלה, המריצו כי תמיד שאחכה לבוא פויסטוס, אשר עם רק אבוא בדברים עמו, אז תנתן תשובה ברורה ומספקת לכל שאלותי היותר קשות. אבל אחרי כן בדברי עמו מצאתי שהוא איש בעל לשון נחמדה, אשר ידע לדבר בחלקלקות ובמבטאים נאים, אבל דבריו היו אותם הדברים עצמם ששמעתי מפיהם כמה וכמה פעמים. אבל האם יכלו נימוסיו הטובים של שר המשקים לרות את צמאוני למשקה יותר נחמד? אזני כבר מלאו מדברים כאלה, גם לא יכלו להראות יותר יפים בעיני מפני שנאמרו באופן יותר יפה; גם לא יכלו להראות באמתיים מפני שנמלצו מאד; גם הנפש לא נראתה בחכמה מפני שהפנים היו יפים והלשון נהדרה. אבל אותם שספרו את שבחו באזני לא היו שופטים טובים, ובעבור זה נראה הוא בעיניהם כחכם ונבון, מפני שדבריו צלצלו היטב. אולם הרגשתי שישנם אנשים מסוג אחר החושדים גם את האמת ואינם רוצים לקבלה, אם נאמרה בחלקלקות ובמליצה רבה. אבל אתה, אלהי, כבר הורתני בדרכים נפלאות ונסתרות, ומאמין אני שאתה הורתני, יען כי זהו אמת, גם אין בלעדך איזה מורה אמת, באיזה מקום שלא יזרח עלינו אורה. ובעבור זה איפוא ממך למדתי שאין צריך הדבר להיות נראה כאמת אם נאמר בלשון יפה; גם לא כשקר — אם נאמר בשפת עלגים; גם לא כאמת — מפני שנאמר בלי מליצה, או כשקר — מפני שנאמר בלשון רבת צבעים; כי אם שהחכמה והכסילות דומות הן למזון מועיל ומזון מזיק, והדברים נמלצים או דברים פשוטים דומים לכלי מלכים או כלים פשוטים: אפשר לכל אחד ממיני המזונות שיושם בכל אחד ממיני הכלים.

ט. התשוקה הגדולה שהיתה בקרבי לראות את האיש ההוא, רעבוני וצמאוני לשמוע אל דבריו—כל זה נמלא באופן מספיק מאד, בשמעי אל פתגמיו המחוכמים אשר בהם הלביש את רעיונותיו. רבה היתה אז שמחתי מאד ויחד עם הרבה אחרים, או גם יותר מהם, הרבתי לשבחו ולהעריצו. אבל על דבר אחד הייתי מצטער— על זה שלא נתנה לי רשות לשום לפניו בתוך קהל שומעיו אותן השאלות שהרעישו את לבבי, כי זה היה אפשר רק בשיחה פרטית.

וכאשר מצאתי את שעת הכושר לזה, מיד מהרתי, יחד עם אחדים מרעי, להתוכח עמו ולערוך לפניו את הדברים שהלאו את רוחי; אז מהר מצאתי שנבער הוא לגמרי מדעת החכמות החפשיות, מלבד חכמת הדקדוק, וגם את זאת ידע רק ידיעה בינונית. אבל מפני שקרא איזו ממליצות טוללי, אחדים מכתבי סיניקא, אחדים מן המשוררים ואחדים מספרי בני שיטתו שנכתבו בשפה רומית יפה וגם התרגל בחכמת הדיבור יום יום, לא נפלא הוא הדבר שהוא רכש לו כשרון ידוע בתור נואם וממטיף, אשר המצאותיו וחידודיו ונועם נמוסיו הוסיפו עליו חן וקסם. האם לא כן הוא כאשר אני מזכיר הפעם, ה' אלהי בוחן לבבי? לפניך אני פותח את דלת לבבי וזכרוני, כי אתה נהלת אותי ע"י הסוד הנעלם של השגחתך בימים ההם ואתה הוכחת לנגד פני את כל טעותי הנבזים, למען אוכל לראותם ולמאס בהם.

י. כי אחרי שנברר לי כי ריק הוא מדעת אותן החכמות שחשבתי אותו לנעלה בהן, אז החילותי להתיאש מתקותי למצא מענה על הקושיות שסבוך הייתי בהן; ואולי אפשר היה שעם כל בערותו היה יכול להשיג את האמתות של יראת ה', לולא היה הוא מן המאמינים בשתי רשויות. יען כי ספריהם עמוסים בשמועות ובדויות ארוכות על דבר שמים וכוכבים, שמש וירח, ואני חדלתי עתה מהאמין בכשרונו לתת תשובה מספקת — אם כשנדמה את הדברים האלה אל החשבונות אשר מצאתי במקומות אחרים, נעלות הן השערותיהם של ספרי בעלי שתי רשויות על השערות הספרים האחרים, או לכל הפחות דומות להן. וכאשר הצעתי לפניו שנתוכח בדבר הענין הזה, סרב הוא בעניוות נמרצה מלקבל עליו את העול הזה, כי הוא חש בקרבו שנבער הוא מדעת הדברים האלה ולא בוש להודות על זה, כי הוא לא היה אחד מן הפטפטנים הרבים אשר חפצו ללמדנו את הדברים האלה ולא אמרו דבר שיש בו ממש, כי בקרב האיש הזה היה לב, אשר אף שלא היה נכון אליך, בכל זאת לא לגמרי בגד בו בעצמו, כי הוא לא נבער לגמרי מדעת בערותו ובעבור זה נמנע מהסתבך בויכוח אשר לא יכול היה לשוב על אחוריו או להתגדר בו באופן ידוע. ובעבור זה בלבד מצא הוא חן בעיני. כי עניוות הנפש המודה על חסרונותיה נעלה היא ביפיה על ידיעת הדברים שחפצתי; וככה מצאתיו בכל השאלות היותר קשות וסבוכות.

יא. כשנתקררה תשוקתי לכתבי בני הכת ההיא וכשנתיאשתי ממוריהם האחרים, אחרי שהוא היותר גרול בהם היה בער כוה; החילותי להתעסק עמו יחריו בקריאת הספרות אשר גם הוא נמשך אחריה (ואשר אני בתור מורה הריטוריקא הלמדתי בעת ההיא לתלמידים צעירים בקרתגא), לקרא עמו את מה שנכסף הוא בעצמו לשמוע או את מה שמצאתי ראוי והגון לכשרונו. אבל כל עמלי לצעוד קדימה בדרכי הכת ההיא ע"י ידיעת האיש ההוא עלה בתוהו; לא שזנחתי אותם לגמרי, כי אם כמו איש שלא מצא דבר יותר טוב החלטתי להסתפק במה שנפל בגורלי עד שע"י המקרה אפגש בדברים יותר ברורים. וככן זה האיש פויסטוס, רשת מות לרבים, כמו פתח מבלי רצונו וידיעתו את המוסרות שנלכדתי בהן. כי ידיך, אלהי, בתכליתה הנעלמה של השגחתך, לא שכחו את נפשי, ומדמי לב אמי שנשפכו בדמעותיה לילה ויום הוקרב לך קרבן נסך למעני, ואתה עשית עמי מעשי פלא. אתה עשית זאת, אלהי, כי „מיהוה מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ". ואמנם איפוא נקבל תשועה מבלעדי זרועך החוזר ועושה את מה שעשה?

יב. יד הנהגתך היתה בזה שהחלטתי ללכת לכרך רומי, ללמד שם את מה שלמדתי בקרתגא. ולא אבוש מהודות לך איך נגמרה דעתי לעשות זאת: כי בזה נכאים עמקי תבונתך הנפלאה ודרכי חסדיך הקרובים אלינו. אני לא חפצתי ללכת לרומא מפני ששכר או כבוד יותר רב נבטחו לי שם ע"י רעי שדברו על לבי לעשות זאת (אף כי גם דברים כאלה השפיעו בעת ההיא על הלך רעיוני); כי אם הסיבה העקרית וכמעט היחידה היתה מפני ששמעתי כי צעירים עסקו שם בלימודים ביותר שלוה ומנוחה והיו תחת יד השגחה יותר מסודרה, כי הם לא התפרצו בדרך שובבה אל תוך בית ספרו של מי שלא היה מורם, גם לא יכלו לבא שמה מבלי רשותו. בעת שבקרתגא מושל רוח הפקרות ופריצות פרוע לשמצה בתוך התלמידים. הם מתפרצים בזרון פנימה ומפריעים את הסדר ע"י תנועות זרות ומשונות בכדי להסיח את דעת התלמידים מלימודם. אלו וכאלו היו המדות הרעות ההן אשר בהיותי תלמיד מאסתי בהן וכאשר נהייתי למורה לא יכולתי לסבל אותן באחרים, וכעבור זה נכספתי מאד ללכת אל המקום ששם, עפ"י דברי האנשים שידעו

אותו, לא נעשו מעשים מבוערים כאלה. אבל „אתה מחסי, חלקי בארץ החיים", כדי שאשנה את מקומי פה עלי אדמות למען ישועת נפשי, עוררת את רוחי למאס בקתרגא למען אנתק משם, וגם אתה מלאת את רומא קסם וחן למעני, כדי שאמשך שמה וע"י החיים הנשחתים שמה תובא תקנה לנפשי באורח פלא.

יג. אבל מרוע יצאתי מפה והלכתי לשם — אתה ה' ידעת אז, אבל לא חפצת לגלות לי או לאמי אשר התאבלה מאד על נסיעתי ולותה אותי עד חוף הים מרחק רב. ואני הונאתיה בכחש והתאפקתי בכל כחי, פן תמנעני מלכת או תלך עמי, ואמרתי לה שהיה לי רע שהיה לי לחכות עליו. ואני שקרתי לאמי, לאם כזאת, וברחתי; אבל גם את זה סלחת לי אתה, כי שמרתני החוטא ואשם ממימי הים למען מימי חסדיך, אשר כשנטהרתי בהם נמחו דמעות מעיני אמי אשר שפכה אותן יום יום למעני. והיא מאנה לשוב לבדה ואני דברתי על לבה שתלון בלילה ההיא במקום אחד קרוב לאניתנו. ואני התחמקתי ונחבאתי לנוס, והיא נשארה שם מלאה דמעות ותחנונים אליך. ומה בקשה היא ממך, ה', בדמעות רבות אם לא שאתה תמנעני מנסוע? אבל אתה בעומק תבונתך, בשמעך אל עיקר חפצה, לא שעת אל מה שבקשה היא אז, למען שתוכל למלאות את חפצה תמיד למעני. הרוח נשב ונפח את מפרשי אניתנו והסיר מעינינו את החוף; והיא נשארה שם ביגונה, מלאה דמעות ואנחות שוברות לב. כי היא אהבה היותי עמה, שכן היא דרך האמות, ועוד יותר מרובן היתה נפשה קשורה בנפש בנה; והיא לא ידעה כמה גדולה היתה השמחה אשר אתה הכינות למענה ע"י עזבי אותה. היא לא ידעה; בעבור זה ככתה והתעצבה אל לבה, וביגונה זה נגלתה בה נחלת חוה—צער גידול בנים. ואמנם אחרי שהתאוננה על בגדי בה ועל קשי־ערפי, החלה עוד הפעם להתפלל לפניך למעני; היא שבה למקומה ואני באתי לרומא.

יד. והנה בבואי שמה נאחזתי פתאם בחבלי חולי נופני ואני צפוי הייתי לרדת שאולה בעודני נושא עלי את כל עונותי אשר עשיתי נגדך ונגד עצמי ואחרים שהיו רבים למכביר ופרצו מחוץ לגבול החטא הקדמוני אשר בו מתים כל יוצאי חלציו של אדם הראשון. יען כי אז עוד לא סלחת לי את כל הדברים האלה במשיחך ועוד

לא נוקתי ונטהרתי בקדושתו. וכאשר גבר בי חום הקדחת נכון הייתי להכרת לעולם. כי בהפרדי מפה, אנה יכולתי ללכת אז אם לא אל יקוד תפתה שזה היה ראוי לי בעד מעשי הרעים עפ"י אמתת משפטך? והיא לא ידעה זאת, אבל במרחקים התפללה בעדי. ואתה אשר כל העולם מלא כבודך האזנת אל תפלתה באשר היא שם ועוררת את רחמיך עלי לרפאני מחליי הגופני, אף שעוד לבי השובב לא שב אליך. כי גם בהיותי שרוי בסכנה ההיא לא בקשתי את טהרת מימי טבילתך, וכבר טוב הייתי מזה בעודני נער כשבקשתי את זאת מאמי הצנועה, כאשר כבר ספרתי בוידויי אלה. אבל אני גדלתי לחרפתי וכלימתי ובשגעוני לעגתי לסמי תרופתך אתה, אשר לא חפצת שאמות מיתה כפולה בעד עונותי. ולוא נפצע לב אמי בפצע כזה, אזי לא יכול היה להרפא עוד. כי אין אני יכול לתאר בדברים את אהבתה אלי ואת חבליה הרוחניים בעדי שגברו הרבה על חבלי בשרה אז בילדה אותי.

טו. בעבור זה איפוא לא אוכל לראות איך יכלה היא להרפא מפצעה, אשר מותי מות כזה יכול היה להכות בלב אמי אוהבתי. ומה היה אז שכר תפילותיה התמידות אליך לבדך? אבל היכולת אתה, אלהי הרחמים, לבזות את הלב הנשבר ונדכה של האשה הצנועה ההיא אשר רדפה אחרי כל מעשי טוב ושקדה על בית תפלתך פעמים ביום מבלי הפסק, לא כדי לשמוע את להגן של נשים פטפטניות, כי אם לשמוע את קולך בדברך עמה ולהשמיע את קולה אליך בתחינותיה. היכולת אתה לבזות ולמאס דמעות כאלו, אשר בהן התחננה לפניך לא בעד כסף וזהב והכלי-העולם הזה, כי בעד ישועת נפש נפשה? אתה, אשר בחסדך היתה היא כזאת? לא ולא! ואמנם קרוב היית אליה שם והאזנת ועשית כאשר חפצת וחקקת מראש את האופן שבו יעשה הדבר. אי אפשר היה שתכזב אליה בתשובותיך וחזיונותיך, אשר אחדות מהן הזכרתי ואחדות מהן לא הזכרתי, שאותן אספה היא בלבה הנאמן והתפללה אליך תמיד על יסוד הבטחותיך. כי אתה, אשר חסדך לדור ודור, נותן רשות לאלה אשר סלחת להם את כל חובותיהם — לתבוע את חובם מסך ע"י הבטחותיך.

טז. אתה השבתני אז מחליי ורפאת את בן אמתך בגופו

או, למען יוכל לחיות ולקבל ממך הפואה יותר שלמה. ואפילו אז, בהיותי ברומא, נספחתי אל חבדת תועים ומתעים של ה„קדושים"; לא רק של תלמידיהם (אשר בעדתם היה האיש אשר ישבתי בביתו בנפלי למשכב ובמקומי מחליי), כי אם גם של אותם שנקראו בשם „נבחרים". כי אני עוד דמיתי כי „לא אנחנו חוטאים, כי איזה דבר בלתי נודע בטבענו הוא החוטא"; וזאת היתה בקטורת לגאותי לדמות שאני נקי מתוכחת עון, ובעשותי איזה עון נמנעתי מהודות עליו, למען תסלח אתה לנפשי שחטאה נגדך, כי אם אהבתי לכסות עליו ולהאשים איזה דבר נעלם שהיה עמי, אבל לא היה „אני". אבל באמת זה היה לגמרי „אני", ואשמתי אני קרעה אותי לגזרים וחלקה אותי נגדי, ואשמתי זאת לא יכלה להרפא כל זמן שהתעקשתי להוציא את עצמי מכלל חטא, ועוד יותר נוראה היתה אשמתי בחפצי שאתה האל כל יכול, תוגבר בקרבי למען אובד לעולם משאגבר אני בעצמי על ידך למען ישועתי. אבל עוד לא שמת אז מחסום לפי ודלת סגורה לשפתי, למען לא יוכל לבי לסור אחרי הבדי שוא, לכסות על עון האנשים הסרים ממך; ובעבור זה עוד נאחדתי בסוד חבורת „נבחריהם".

יז. אבל עכשיו כשנתיאשתי מעשות חיל בשיטת שקר ההיא, גם בדברים האלה (אשר גמרתי לעמוד עליהם ולהסתפק בהם אם לא אמצא דברים יותר טובים) החזקתי ברפיון ועצלתים. כי בקרבי נתעורר בעין חצי-ספק, שהפילוסופים אשר נודעו בשם אקדימיקיים נעלו בחכמתם מחבריהם בחשבם שהאדם צריך להטיל ספק בכל דבר, ובאמרם שאי אפשר לאדם להשיג איזו אמת; כי כן דמיתי אז גם אני, אף שעוד לא הבנתי לרעם, שחושבים הם כמו שמספרים אודותם. וכבר לפעמים תכופות מנעתי בפה מלא ביד בעל האכסניא שלי מהאמין הרבה בכל הסיפורים הרבים שנמצאים בספרי בעלי שתי רשויות. אבל בכל זאת עוד יותר התרועעתי עמהם מן האנשים אשר לא נספחו על המינות הזאת. ואף שכבר לא הייתי ארוק בה במקדם, בכל זאת קרבתי אל הכת ההיא (כי רבים מהם נמצאו בסתר ברומא) מנעה אותי מבקש איזו דרך אחרת, — וביחוד מפני שנתיאשתי ממצוא את האמת, אשר הם התעוני ממנה, בתורת בנסיתך אתה, אלהי שמים וארץ, בורא כל הדברים הנגלים והנסתרים;

וזה היה דבר נמנע בעיני לדמות אותך בצורת בשר אדם שיש לו גבול במרת האברים. ויען שברצותי לחשוב על דבר אלהי, לא יכולתי לחשוב על דבר צורה אחרת מלבד קבוץ של גופים (כי לא יכולתי לתאר לי אז איזה דבר שאין לו דמות הגוף), זאת הסיבה היותר גדולה וכמעט היחידה של טעותי שלא יכולתי להחלץ ממנו.

יח. כי מפני סיבה זו דמיתי שגם הרע הוא מן דבר ממשי שיש לו גם כן צורתו המכוערה הראויה לו, אם בצורת עפר גס, או בצורת רוח דק. ומכיוון שהאמונה שהיתה בי, כמה שלא היתה חלושה, מנעה אותי מהאמין שהאל הטוב ברא מעולם איזה טבע רע, על כן ציירתי בדמיוני שני כוחות חמריים, אשר האחד הוא ההיפוך מרעהו, שניהם בלי גבול, אבל הרע הוא יותר צר והטוב הוא יותר נרחב. ומההתחלה הנבאשה הזאת היה מוצא כל ההבלים הטמאים שמלאו אחרי כן את מוחי. כי כאשר חפצתי לשוב אל האמונה הקתולית נזדעזעתי לאחור, יען כי לא מצאתי בה את מה שבקשתי. עתה ישחקו חסידיך החוסים כמוני עתה בצל אמונתך, כאשר יקראו את דברי אלה. אבל הנה כי כן הייתי אז.

יט. נוסף על כל זה, דמיתי אז שאי אפשר הוא להגין על כתבי קדשך נגד הבקורת החריפה של המאמינים בשתי רשויות; אבל לפרקים נתעורר בי החפץ לדרש בעצת איזה איש בקי בספרים ההם על דבר הסתירות האלו שמצאו המינים ולראות מה בפיו להשיבני; כי דבריו של אחד והלפידיוס שמו, כאשר התוכח הוא עם המאמינים בשתי רשויות, ככר עשו רושם בי בקרתגנא: הוא הביא אז דברים מכתבי התנ"ך אשר אי אפשר היה לסתרם, ונדמה לי אז שתשובת בעלי שתי רשויות היתה קולשה מאד. אבל גם את התשובה ההיא נמנעו מהשמיע בקהל, כי אם בינינו לבין עצמנו. תשובתם היתה, שכתבי ספר ברית החדשה נזתייפו בכונה ע"י איזה איש אשר חפץ לשום את עול הדת הישראלית בצואר הנוצרים; אבל הם בעצם קצרה ידם להראות את הספר הבלתי מזויף שנמצא לפי דבריהם. אבל אני, ביכולתי להשיג רק דברים גופניים, לא יכולתי לשחרר את עצמי מעול ה„חומרים" ההם, אשר מתחת כובד משאם שאפתי לרוח אמתתך ולא יכולתי עוד לבלוע אותה בטהרתה ונקיותה.

כ. אני החילותי אז להתעסק בההמדה בזה שהיה מטרת בואי לרומא, ללמד ריטוריקא, וראשית עבודתי היתה לאסף אחדים אל תוך ביתי, אשר על ידם החלו לצאת לי מוניטין בעיר; ופתאם מצאתי חטאים אחרים אשר לא פגשתי בהם באפריקא. אמנם לא מצאתי שם את חטאות הזמה הרבים שספרו לי אודותם, אבל נודע לי שצעירים הרבה, כדי לעקב את שכר מורם, קושרים יחד ועוברים אל מורה אחר—בעלי הונאה אשר מפני אהבתם לבצע ימכרו משפט בלי מחיר. גם את אלה שנאה נפשי, אף כי לא תכלית שנאה, כי אפשר היה ששנאתי אותם רק מפני שהיה הדבר לנזק לי בתור מורה, ולא כל כך הרבה מפני שהיה הדבר נגד כל חוקי הצדק והיושר. הנה כי כן הן הבריות הנמוכות, הפונות ממך ורודפות אחרי דברים נבזים כאלה המטנפים את יד האוחז בהם; השקועות בהבלי העולם הזה וריקות ממך המגין ומציל וסולח לנפש החוטאת של האדם בשובה אליך. ואני שנאתי בריות פחותות ונפתלות כאלו, אבל אוהב אני אותן מהן שאפשר לתקנן באופן שיבחרו בחכמה מבכסף אשר ירכשו, ויותר מן החכמות יוקירו אותך, ה', האמת ושלמות כל הטוב הנאמן והשלום היותר נקי. אבל אז שנאתי את הרע רק מפני פניתי העצמית, ולא מפני שחפצתי לראות אותם טובים לשמך.

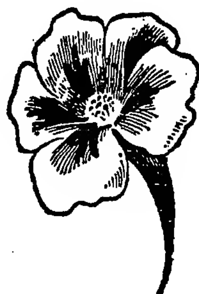
כא. ובעבור זה איפוא, כששלחו יושבי מילן אנשים לרומא אל פקיד העיר למצא למענם קורא מומחה בריטוריקא ולשלוח אותו שמה על הוצאות הקהל, שלחתי כתב בקשה אל סימככוס פקיד העיר שינסני בשאלות וישלחני שמה. באתי אל מילן, אל אמברוזיוס הכהן הגדול, אשר יצא שמו בכל העולם כאחד מן הטובים באנשים, עבדך הנאמן אשר על ידו חלקת לעמך רוב דגנך ותירושך ויצהרך. אליו נהלה אותי ידך מבלי ידיעתי, למען אבא על ידו בידיעתי. איש האלהים ההוא קבלני בזריעות אב והראה לי סבר פנים יפות בבואי אליו. ברגע ההוא החילותי לאהב אותו, מתחלה לא בתור מורה האמת (אשר ככר נתיאשתי מזה בכנסיתך), כי אם בתור איש שהתנהג בחסד עמדי. ואני שקדתי לשמוע את דרשותיו אל העם, אף כי לא בכונה הראויה, לראות את כחו בתור נואם אשר כך הרבה לספר תהלתו בזה, אם צדקו דברי מהלליו או הפריזו על המדה; אבל אל עצם עניניו לא שמתי לב כי שנאתים מאד; ואני התענגתי על נעימות

דבריו שלא נאמרו בחלקלקות כדבריו של פויסטוס, אבל היו יותר מתוקים ומושכים את הלב. אבל מפאת ענינים אי אפשר כלל לרמות אותם איש אל רעהו; כי האחד תעה בשגיוני בעלי שתי רשויות, והשני הורה את דרך ישועתך הבהירה. אבל הישועה רחוקה היא מחטאים כמוני אז בעמדי לפניו; ובכל זאת התקרבתי אליו יותר ויותר, לאט לאט ומבלי דעת.

כב. כי אף שלא השתדלתי ללמוד את דבריו עצמם, כי אם את אופן וסגנון דבריו (כי רק החפץ הריק הזה נשאר לי, אחרי שנתיאשתי ממצא את הדרך הפתוחה לכל אדם לבא אליך), בכל זאת יחד עם הדברים שמצאו חן בעיני נכנסו אל תוך מוחי גם אותם הדברים שלא חפצתי לשמעם, כי לא יכולתי להבדיל ביניהם. וכאשר פתחתי את לבבי להודות: „כמה נמלצו דברי איש זה", אז אמרתי מבלי משים גם: „כמה אמתיים דברי איש זה"; אבל כל זה בא לאט-לאט. קודם כל החילותי לראות שאפשר ואפשר להגין על הדברים האלה, והדת הקתולית, אשר חשבתיה מקודם לאזלת אונים נגד שאלותיהם של בעלי שתי רשויות, נראתה לי הפעם כדבר שאפשר להאמין מבלי חסרון בושה; ביחוד, אחרי ששמעתי את פירושיו במקומות אחרים בתנ"ך, ונוכחתי שלפעמים דבר הכתוב בדרך משל במקום שאני הבנתי את הדברים כמו שהם. כאשר נבררו לי באופן זה הרבה מקומות בספרים ההם, צוחתי בעת על קצר רוחי בהאמיני שאי אפשר לתרץ כלל את דברי המלגלגים על תורת משה והנביאים. אבל עוד לא ראיתי אז שהדרך הקתולית היא הנכונה, מפני שמצאה מגינים מלומדים שיכלו לתת תשובות צודקות על דברי המכחישים, גם לא שדרכי היתה דרך טועה, מפני שהצד שבנגד יכול להגין על שיטתו גם הוא.

כג. אז שמתי את כל מעיני לחפש אם אוכל למצא דבר שקר בתורת בעלי שתי רשויות. לוא יכולתי רק להשיג איזו צורה רוחנית, כי אז קרעתי את קשרי מוסרותיהם מעלי בפעם אחת; אבל לא יכולתי. אולם בנוגע לחללו של העולם הזה ולכל הטבע שאפשר לחושי הבשר להשיג, בשהרבתי להתבונן בדברים ולהשוותם זה לזה, כבר הייתי נטוי לדעותיהם של רוב הפילוסופים. ובכן, עפ"י דרך האקדימיקים להטיל ספק בכל דבר ולהיות תלוי באויר,

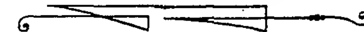
החלטתי לעזוב את השיטה של שתי רשויות, כי חשבתי שאף שעוד הייתי שרוי בספק, מכל מקום לא יכולתי להשאר בתוך הכת אשר כבר הרבה פילוסופים נעלו עליה בעיני; אבל גם ביד הפילוסופים ההם לא רציתי להפקיד את נפשי החולנית, יען כי לא היה בהם שום זכר מישועת שם המשיח. על כן גמרתי להכנס אל תוך הכנסיה הקתולית בתור „מתעתד", כאשר היה רצון הורי זה כבר, עד שתציץ במוחי איזו החלטה ברורה—איזוהי הדרך הטובה ללכת בה.

ספר ששי.

מוניקה אמו באה למילן; איך היא שומעת כקול אמברוזיוס הקדוש ומה שהוא עושה למענה,—דרך אמברוזיוס הקדוש למנוע מויכוחים פרטים,—אויגיסטינוס מוצא שבשקר לגלג על הכנסיה הקתולית,—הוא מבקש את הודאי המוחלט ופתאם הוא מכיר את הסתירה לזה בהשגחה הטבעית של ה׳,—האל מיישר את דרכי אליפיום רעו,—שניהם מתוכחים בדבר חיי נשואין וחיי פרישות,—יראתו את יום הדין מונעת אותו מתאות ידועות.

א. איפוא היית אז אתה, תקותי מנעורי, ואנה הלכת ממני? האם לא אתה יצרתני והבדלת אותי מחיות השדה ומעוף השמים? אתה נתת תבונה בקרבי, אבל אני בחושך התהלכתי ובחלקלקות היתה דרכי ודרשתי אותך מחוצה לי ולא מצאתי את אלהי לבבי; אז באתי במצולות ים ונואשתי מתקוה ובטחון למצא את האמת. אמי באה בעת ההיא אלי, אחרי שהלכה אחרי ביבשה ובים ובסכנות רבות, אשר כל אלה לא הפחידוה בבטחה בך, כי בסכנות הים עודדה היא גם את רוח המלחים (אשר הלא דרכם היא תמיד לחזק את לב הנוסעים שאינם בדוקים בנסיעות בים), בהבטיחה אותם שיבואו בשלום אל מחוז חפצם, כי אתה הבטחתה בן בחזיונות ליל. היא מצאה אותי ברעה גדולה, כשנתיאשתי ממצא את האמת אבל כאשר גליתי לה שאני עזבתי את בעלי שתי רשויות, אף כי עוד לא נהייתי לנוצרי קתולי, שמחתה לא היתה רבה ופתאומית, כי היא חכתה לזה מראש; אף כי היתה עתה שוקטת ובוטחת בנוגע לרעתי היותר גדולה אשר בגללה חשבה אותי למת והתאבלה עלי, גם

התפללה שאתה תעירני לחיים ותאמר לבן אמתך: קומה ועמוד על רגליך. לבה לא נרעש מהתפעלות נרגשת, כשמעה כי מאויי לבה אשר בקשה ממך יום יום בדמעות עינים כבר נמלאו במדה רבה כל כך; כי אף שלא השגתי עוד את האמת, מכל מקום נצלתי משקר; אבל בבמחונה שאתה תמלא את כל הבטחתך בשלמות לעת מועד, היא ענתה לי במנוחה ובלב מלא בטחון, כי „מאמינה היא במשיח שבטרם תלך לעולמה תראה אותי בתור מאמין קתולי". כזאת אמרה לי. אבל לך, מעין הרחמים, שפכה היא דמעות ותפילות רבות, שאתה תחיש עזרתך ותגיה את חשכי; והיא עוד יותר שקדה על דלתות בית הכנסת ושתתה בצמא את דברי אמברוזיום, גם התפללה בעד מעין המים המהורים אשר לא יכזבו לעולם. אבל את האיש ההוא הוקירה כמלאך אלהים, כי ידעה שעל ידו הובאתי אל תוך מצב הספק שנמצאתי בו אז, אשר ממנו צריך הייתי לעבור, עפ"י תקותה החזקה, מחולי לבריאות, אחרי עבור הרגע היותר חריף הנקרא בפי הרופאים בשם „קריזים".

ב. גם לא שועתי אני בתפילות ותחנונים אליך שיהי רצונך להושיעני; כי אם כל רוחי היה נתון ללימורים ומוקדש לסערות ויכוחים. ואת אמברוזיום עצמו חשבתי לאיש מאושר במובן הרגיל בין האנשים, כי ראיתי שבכבוד הרבה הראו לו מכל עברים; אבל פרישותו מנשואין נראה בעיני כדבר מר מאד. אבל מה היו התקוות אשר נשא בחובו, מה היו מלחמותיו נגד הנסיונות שארבו לו בכל גדולתו, או איזו נחמה בשעת יגון ואיזו שמחה וגילה הביא לחמך אל הפה הנסתר של רוחו—את כל זאת לא יכולתי להשיג, כי לא היה לי שום נסיון בזה. גם הוא לא ידע את זרמי רגשותי, או את תהום הסכנה שהייתי צפוי לה, כי לא יכולתי לשאל את פיו כאשר רציתי, כי לא יכולתי לרכש את אזנו ופיו מפני המון האנשים הרבים שהיה עליו לשרתם. ובשעותיו הפנויות מהן (שהיו רק מעטות מאד) היה זן את גופו רק במדת ההכרחיות המוחלטה או את רוחו ע"י קריאה בספרים. ובקראו בספר עיניו רחפו מעל לעמודים ולבו שאב את הרעיון, אבל קולו ולשונו היו שוכבים במנוחתם. פעמים הרבה כשבאנו אליו (כי לכל איש היתה רשות לבא אליו, גם לא היתה דרכו לדרוש הודעה מראש על דבר האנשים הבאים לראות פניו) ראינו אותו

קורא לעצמו באופן זה ולא אחר; ואחרי שישבנו בדומיה זמן רב (כי מי נועז להפריעהו ממשנתו?) מהרנו לעזבו לנפשו, כי אנחנו הבנו כי בהפסק הקצר שהיה לו בנוחו מעמל אחרים לצורך רוחו לא לרצון היה לו שישביתו את מנוחתו; ואולי ירא פן ישמיע המחבר, אשר הוא קרא בספרו, איזה דבר בלתי ברור כל צרכו ואחד מן השומעים המתענינים והנבוכים בדבר ישאל מפיו את פירושו או יעקיפנו בשאלות רבות, ובאופן זה יאבד את זמנו ולא יוכל לעיין בכל הספרים שחפץ; אף כי שמירת קולו (אשר גם מעט דיבור יכול היה להחלישנו) היתה הסיבה היותר אמתית של קריאתו לעצמו. אבל אם היתה כונתו זאת או אחרת, טוב היה הדבר באדם כזה.

ג. איך שיהיה, אני לא מצאתי שעת הכושר לשאל את פיו בנפשי, מלבד שאלות שתשובתן היתה קצרה. אבל הזרמים ההם בקרבי, אם אמרתי לשפכם לפניו, דרשו את כל שעות מנוחתו ולא יכלו להשיגן. בשבת בשבת שמעתי אותו מבאר לעם את דבר אמת, ואני יותר ויותר בטוח הייתי שכל השקרים המחוכמים ההם אשר הצמידו מתעי על ספריך הקדושים יכלו להנתך בנקל. אבל כאשר הבנתי ראש לכל, כי הפסוק של „ויברא את האדם בצלמו" לא הובן ע"י בניך הרוחניים, אשר אותם הולדת לך מחדש ע"י האם של הכנסיה הקתולית, במובן שאתה היית לדעתם יצור מוגבל ע"י איזו צורת הגוף (אף כי לא היתה לי עוד כל שום השגה אפילו במשהו בנוגע לאופי רוחני); שמחתי להתבייש כזה ששנים רבות כל כך חרצתי את לשוני לא נגד האמונה הקתולית, כי אם נגד יצורי דמיונות גופניים, כי בל כך בהול ונחפז הייתי במשפטי, עד כי לא השתדלתי ללמד ולחקור היטב אחרי הדבר, כי אם תיכף מהרתי לשים לאל בשטף לשוני את מה שלא הבנתי. כי אתה הוא הנעלה מכל גבוהים והיותר קרוב אלינו; היותר נסתר והיותר נוכח ואין לך אברים גדולים וקטנים, כי אם אתה הנך בשלמותך בכל מקום ואינך מוגבל ע"י המקום, אינך גוף ואין לך צורת הגוף, אבל אתה יצרת את האדם בצלמך, והנה הוא מוגבל ע"י המקום מכף רגל ועד ראש.

ד. בהיותי אז נבער מדעת להשיג את אופן קיום דמותך, עלי היה לדפק בעני בפתח ולבקש פתרון לספקי למען אדע איך להאמין בדבר הזה, לא להסיר רסן מלשוני ולפצות פי נגד מה

שלא השגתי, וכל מה שהרבה לדקר את חררי לבבי הספק — את מה אחזיק לודאי, בה במדה בושתי ונבלמתי שומן רב כל כך נואלתי ללכת שולל אחרי הבטחות של דברים ודאים, בעת שלשוני פטפט בשגיון ובחפזון של ילדות הרבה דברים שאינם ודאים כלל, כי רק אחרי כן נוכחתי שהדברים ההם היו שקרים גמורים. לכל הפחות ודאי נהיה לי שהם לא היום ודאים ושאז חשבתי אותם לודאים, באשר התנפלתי על כנסיתך הקתולית, אשר אתה הכרתי שהיא, אם לא היתה עוד אמתית לגמרי בעיני, לכל הפחות לא למדה כלל את זה שהיה סיבת חרופי וגדופי. ככה נבוכותי והחילותי להאמין בה; ואני שמחתי, אלהי, שבכנסיתך היחידה, גוף בנך היחיד (אשר שם נקרא שם המשיח עלי בעודני ילד), רחוקה היתה מכל תעתועים ילדותיים; גם לא נמצא בתורתה התמימה איזה עיקר דתי אשר יאמר להגביל אותך, יוצר הכל, באיזה מקום, גם לוא יהיה זה היותר גדול והיותר נרחב, שיש לו גבול בצורת הגוף.

ה. שמחתי גם כן שהכתבים הישנים של התורה והנביאים נפתחו עתה לפני, לא שאקרא בהם באותה העין שחשבה אותה לפנים לדברי שטות, באשר דמיתי שקדושיך חשבו את מה שבאמת לא חשבו כלל; ומאד שמחתי לשמוע את אמברוזיוס משים לחק, פעמים רבות בדרשותיו לפני העם, את הפסוק: „האות תמית והרוח יחיה" א), בהרימו את המסכה של הנסתר ובפתחו לעיני שומעיו בביאור רוחני את מה שנראה כדבר הבאי עפ"י הכתב; ממנו למדתי אז דברים הרבה אשר לא היו למכשול לרוחי, אף כי עוד לא הכרתי את אמתתם. כי אני עצרתי ברוחי מהאמין בכל דבר, מפני שיראתי להכשל בחפזי עוד הפעם; אבל עוד יותר חלל היה לבי ע"י פסחי על שני הסעיפים, כי חפצתי להיות בטוח בדברים שלא ראיתי, אף שברור היה לי כי שבעה ושלשה בהחברם הם עשרה, כי לא הייתי כל כך משוגע מטראה עיני, לדמות שגם זה איננו ברור; אבל חפצתי שדברים אחרים יהיו ברורים לי כמו זה, אם בנוגע לדברים גופניים אשר לא השגתים בחושי, ואם בנוגע לדברים רוחניים אשר לא יכולתי להשיגם בדמות בלתי גופנית. וע"י האמונה יכולתי להרפא, באופן

א) השנית אל הקורנטיים ג', ו'.

שראות עיני נפשי תתברר, למען אוכל למצא דרך לשוב אליך ואל אמתתך אשר תעמוד ולא תכזב לעולם. אבל כאשר יקרא הדבר שמי שנכשל ברופא שאינו מהוגן ירא הוא לבטוח גם ברופא טוב, כן היה בנוגע לבריאות נפשי, אשר לא יכלה להרפא מבלי האמונה, אבל מפני יראתה פן תאמין בשקר, לא חפצה להרפא; באופן זה דחתה היא את ידך שהכינה למענה רפאות ישע של אמונה, אשר בהן רפאת את כל העולם וכח גדול שמת בהן.

ו. כשבאתי אחרי כן, לכל הפחות, לבכר את התורה הקתולית על פני השיטות האחרות ששניתי בהן, הרגשתי שדרכיה היו יותר ישרות וְעֲנָוות, בזה שהיא בדיוק דרשה אמונה בדברים שאי אפשר להראות (אם מפני קוצר ההשגה של השואלים, אם מפני עמקם של הדברים עצמם) בעת שבתוך עדת בעלי שתי רשויות אמונתנו היתה ללעג ע"י הבטחה של ידיעה ודאית, ואחרי כן הכריחוני להאמין בהבלים רבים רק מפני שאי אפשר היה להראותם. אז פתיתני, ה', ואפת, לאט-לאט נהלתני בידך הנעימה והמלאה רחמים, נגעת במיתרי לבבי והחזקתם — בראותי שבדברים אין מספר האמנתי, אף כי לא ראיתי אותם, גם לא עמדתי בעת שנעשו, כמו בדברים הרבה בההיסתוריא האנושית, כמו בשמועת רבות בדבר מקומות וערים אשר לא ראיתין מעולם; ברעים רבים, ברופאים רבים ובהרבה אנשים אחרים הוכרחתי להאמין, אם רק חפצתי לחיות בתבל; ועל כל אלה, איך לא יכלה למוש ממקומה האמונה שנולדתי מהורים ידועים, אף כי לא ידעתי זאת מעצמי, כי אם מפי השמועה — בראותי ובהתבונני בכל זה, הוכחתני, אתה ה', לדעת, כי לא את המאמינים בכתבי קדשך (אשר אתה עשית אותם לתורת עמים רבים) צריך לחרף, כי אם את אשר לא יאמינו בהם, וכי לא הייתי צריך לשמוע אל קול האומרים אלי: „איך ידעת שהכתבים ההם נמסרו לבני האדם מאת האל האמתי והמיוחד?" כי זהו הדבר העיקרי שצריך להאמין בו, כי כל שאלותיהם וחירופיהם וגידופיהם של הפילוסופים הסותרים בדבריהם זה את זה שבספריהם הגיתי, לא יכלו לשרש מלבי את האמונה בזה שאתה חי וקים לעולם (אף כי לא ידעתי מה הנך) ובזה שממשלתך היא לעולם בכל דור ודור.

ז. בזה האמנתי לפרקים בכל לבי, ולפרקים רק לחצאין;

אבל תמיד האמנתי במציאותך ובהשגחתך, אף כי בער הייתי מדעת את עצמיותך ואת הדרך לבוא, או לשוב, אליך. אל החולשה הזאת באנו ע"י התחכמותנו למצא את האמת מתוך פלפולים והשערות, ומפאת סיבה זאת גופא מוכרחים אנו לקבל עלינו את עול תורתך שבכתב; אני החילותי עתה להאמין, כי אתה לא נתת מעולם רשות גדולה כזו לכתבך הקדוש בכל קצוי ארץ, לולא רצית שעל ידו נאמין בך ועל ידו נדרש אותך. כי כל הדברים בכתבי הקודש שדרכם היתה מתחילה להופיע בעיני כמוזרים ומגוחכים, אחרי שהובררו לי רבים מהם באופן מספיק, שמתי אותם עתה בעמקי הנסתרות, ואז הכרתי את ערכם הגדול ואת חובתי לכבדם ולהחזיק בהם באמונה, מפני שראיתי שאף שהיו פתוחים לעין כל קורא, מכל מקום נעלו מאד במסתריהם העמוקים, ואף שהשפילו לדבר כלשון בני אדם, מכל מקום נתנו מקום לכונות עמוקות ונפלאות; ועי"ז נותנים הם אוצרות נחמדים לאחדים הקוראים אותם בעיון ושום לב ובעזרת ידך, ומושכים הסוגים המונים אל תוך חיקם בענותם הקדושה. בדברים האלה התבוננתי, ואתה היית עמדי; אני שועתי באנחתי, ואתה האזנת אלי; רגלי מעדו, ואתה עודדתם; אני תעיתי בדרכים הנרחבות של התבל, ואתה לא שכחתני.

ח. אני רדפתי אחרי הכבוד, אחרי הבצע, אחרי הנשואין; ואתה שחקת לאולתי. בחפצי אלה פגשתי בתלאות מרות למאד, וטובך נגלה אלי בזה גופא שלא נתת שימלאו חפצי ושאנחל בנעימים בטוב מדומה אשר אינו ממך. בחנני וראה לבבי, אתה אלהי, אשר רצית שאזכר את כל זאת ואודה לך. תדבק נא נפשי בך, עתה אחרי שקראת לה דרור מיון מצולת המות. מה אומללה היתה היא! ואתה המררת את מכאובי פצעיה, למען תשכח את בסליה ותשוב אליך, אשר אתה נעלית על כל וזולתך הכל הבל, למען תשוב ותרפא. מה אומלל הייתי אז, ומה הרבית עשות עמדי, בעוררך אותי לחוש את ריקניות לבבי אז, כאשר הייתי מכין את עצמי לשיר שיר תהלה לכבוד הקיסר, אשר בו היה עלי לבטא בשפתי שקרים הרבה, ובעד השקרים גופא לקבל מחיאת כפים מאלה שידעו כי משקר אני, ולבי מר עלי מאד בשעה ההיא וקרבי יקד יקוד קדחת של רעיונות שונים. כי בעברי באחת מחוצות מילן

ראיתי עני פושט יד, שכרסו היה מלא, כמרומני, בשעה ההיא, והוא היה עלז ושמח; ואני התאנחתי ודברתי אל רעי מסביב לי על דבר הצרות הרבות שבאות עלינו בגלל שגעונינו; כי בכל עמלנו וטרחנו, אשר בהם משכתי אז את דרכי המלאה תלאה תחת שבט תאוותי, בכל אלה שואפים אנו להגיע אל אותה השמחה הקטנה, אשר אליה הגיע העני ההוא לפנינו ואשר אולי אנו לעולם לא נגיע אליה. כי מה שהשיג הוא ע"י הפרוטות האחדות שבאו לו מפשיטת יד, אל זה גופא שאפתי אני בכל עמלי והתהפכי בתחבולות שונות—אל השמחה של עונג זמני. כי באמת שלו לא היתה השמחה האמתית, וזאת שאליה שאפתי אני בכל תחבולותי היתה עוד פחות אמתית. ובלי ספק היה הוא מלא שמחה, ואני מלא יגון; הוא לא ידע דאגה, ואני מלאתי פחד. ואם שאלני איש— הרצוני שאהיה שמח או מלא פחד? הלא תשובתי היתה תיכף — שאהיה שמח. או אם שאלני—הרצוני שאהיה כמוהו או מה שהייתי אז? הלא הייתי בוחר להיות מה שהייתי בעצמי, אף כי הייתי מלא דאגה ופחד; אבל זה היה משפט שוא, כי האמנם היה כן באמת? יען כי אסור היה לי לבכר את עצמי על פניו בגלל זה שלמדתי יותר ממנו, בראותי שלא מצאתי שמחת הנפש בזה, כי אם השתדלתי להתיפות לעיני אנשים בחכמתי, וגם זה לא ללמד, כי אם רק למצא חן בעיניהם. ובעבור זה שברת את עצמותי במקל מוסרך.

ט. ובכן הלאה מעל פני כל האומרים לנפשי: „יש חילוק במקור שמחת האדם. העני הפושט יד ישמח במצאו לשתות לרויה; אתה תשמח בדברים נהדרים". איזה הדר, אלהי? מין הדר שאינו נמצא בך. כי כמו ששמחתו לא היתה אמתית, כן רחוקה היתה מן האמת גם שמחתי אני, אשר עוד הרבתה להרע לנפשי. הוא נפטר משכרונו כבר בלילה ההוא; אבל אני ישנתי והקיצותי בשכרוני, ישנתי עוד הפעם והקיצותי עוד הפעם, ושכרוני לא עזבני, אתה ה' ידעת — כמה ימים. אמנם „יש חילוק במקור שמחת האדם". את זאת ידעתי, כי רואה אני ששמחת התקוה של האמונה רחוקה מאד מהבלים במו אלה. ובכן, טוב היה גורלו מגורלי, כי הוא היה מאושר ממני; לא רק מפני שהוא שכח את רשו בשתותו לשכרה,

ואני הייתי מלא דאגה; כי אם מפני שהוא השיג את יינו ע"י אמצעים כשרים של פשיטת יד מבלי התחכמות כלל, ואני רדפתי אחרי כבוד מרומה ע"י תחבולות שקר וכזב. הרבה דברים כאלה השמעתי באזני רעי, אשר בהתבונני בדרכיהם ראיתי את שברי; ואני שמתי את לבי אל דרכי והתעצבתי מאד והכפלתי ע"י זה גופא את שבר נפשי; ואם פגשתי באיזה דבר טוב, יראתי לנגוע בו, פן יחלוף ואיננו בטרם אושיט את ידי.

י. על הדברים האלה התעצבנו יחד, אני ורעי אשר עמי; ביחוד הרבתי לדבר אודות זה וגליתי את כל לבי לאליפיוס וניברידיאום, אשר הראשון מהם היה בן עיר מולדתי, מגזע היחס היותר נשגב שם, אבל היה צעיר לימים ממני, כי הוא היה תלמידי מתחלה, כאשר דרשתי שיעורים בעיר מולדתי וגם אחרי כן בקרתגא, והוא אהב אותי מאד, מפני שנראתי לו כאיש בעל לב טוב ומלומד מאד, ואני אהבתי אותו מפני אהבתו הרבה למדות טובות, אשר היתה מצוינה במינה בצעיר לימים כמוהו. אבל זרם מנהגי קרתגא (אשר בתוכם רבה מאד השפעת המשחקים השובבים) משך אותו אל תוך השגעון של הצירקוס. אבל במשך הזמן ששגה הוא בהבלים אלה, ואני הוריתי אז את חכמת ההגיון בבית ספרי, לא נהנה הוא כלל ממשנתי בגלל איזו ריבות דברים שהיו ביני ובין אביו. אני מצאתי אז איך הרחיק הוא ללכת בדרכי תועה אלו, וצערי היה גדול מאד בראותי אברך כזה וכשרונותיו יורדים לטמיון; אבל לא מצאתי דרך לדבר על לבו, אם ע"י נדיבות רֵעַ, אם ע"י פקודת מורה, כי דמיתי שמחשבותיו אודותי היו כמחשבות אביו; אבל הדבר לא כן היה: הוא השליך מעל פניו את דעות אביו אודותי והחל לדרש בשלומי, גם לבוא כפעם בפעם אל תוך בית ספרי, לשמוע מעט מדרשותי ולעזוב אותי פתאם.

יא. אבל אני שכחתי להשגיח עליו שלא יאבד את לקחי הטוב ע"י תאוה עורת להבלים ומשחקים. אולם אתה ה', המדריך את פעמי כל יצוריך, לא שכחת את מי שנועד להמנות בקהל בניך, בתור כהן ומשרת בקודש לפניך; וכדי שברור יהיה הדבר כי אתה עוללת את תקנתו, עשית את זאת על ידי שלא מדעתי. כי בשבתי פעם אחת בבית ספרי כדרכי ותלמידי יושבים לפני, הוא פתאם

בא ואמר לי שלום והושיב את עצמו על הספסל לפני ושם את אזנו כאפרכסת אל דברי שיעורי. איקלע הדבר שפגשתי בענין אחד, אשר במשך הסברתו הבאתי משל מהתחרות המשחקים בהצירקוס, אשר זה צריך היה לפי דעתי להפיץ אור על הענין, ובדרך אגב לא נמנעתי מצחוק מר על השוגים בשגעון זה; אתה ה׳, ידעת כי לא עלה אז על דעתי כלל לרפא את אליפיוס מנגעו זה. אבל הוא קבל את הדברים ההם בכל לבבו וחשב שאני דברתים למענו. ומה שצריך היה לעורר רגשי חמה כנגדי בלב אחר, עורר את הצעיר הנחמד ההוא להתרעם רק על עצמו ולהרבות אהבתו אלי. כי כבר גלית את זאת מראש ובספרך כתבת: „הוכח חכם ויאהבך". אבל לא אני הוכחתיו, כי אם אתה, המשתמש בנו יצורי ידך, מדעתנו או שלא מדעתנו, לתכליתך הנשגבה והצודקת, עשית מלבי ומלשוני גחלים בוערות, אשר בהן הסקת אש פלדות במוחו הטוב למען ירפא. תאלמנה שפתי חנפים אשר לא יכירו את חסדיך, אשר לבי ובשרי ירננו לשמך בעדם. כי הוא, בשמעו את דברי, קפץ בכל כחו מתוך התהום העמוק ששקע בו באולתו וכתאותו העורת למשחקי הבל; הוא נמלך בדעתו ע״י איזו דחיפה חזקה ונעלמה והשליך מעליו את כל חלאת הבלי הצירקוס, ורגלו לא צעדה שמה עוד. אחרי כן דבר אליפיוס על לב אביו והפגיע בו שיתן לו רשות להיות אחד מתלמידי. אביו נעתר לבקשתו והסכים לחפצו. ואליפיוס, כאשר נהיה לתלמידי, החיל לשגות במעותי אני, באהבו כמוני את תורת המאמינים בשתי רשויות ובחשבו את דבריהם לדברי אמת וצדק. ובאמת היתה זאת תורת שוא, אשר קסם היה בפיה לצודד נפש יקרה, אשר לא יכלה עוד להשיג את עומק הצדקה, אבל כבר מובשרת היתה ללכת שולל אחרי צל שוא של צדקה מזויפת.

יב. הוא לא הניח את ידו גם מלימודים חיצוניים, כי כן היה חפץ הוריו, והלך לרומא, קודם שפגע בי, ללמוד שם את תורת המשפטים; שם הוא הלך שולל אחרי התחרות המשחקים על הבמה ונתן לזה את כל לבו. כי הוא שנא מתחלה תכלית שנאה את הבלי המחזות האלה, אבל פעם אחת פגש במקרה ברעים אחדים, אשר הם סחבוהו בעל כרחו אל תוך האמפיטיאטרון לראות את המשחקים האכזריים, והוא מאן ללכת, באמרו: „גם אם תסחבו

את גופי אל המקום ההוא ותצינוני שם, האמנם אף תוכלו למשוך את מוחי ועיני אל המחזות ההם?" אבל דבריו אלה לא מנעו את מסיתיו מהוליכו הלאה, ואפשר הוא שחפצם היה לנסותו אם יש ביכולתו למלאות את דבריו. כאשר באו שמה והושיבו את עצמם על המקומות הפנוים אשר מצאו, כבר מלא היה כל האולם מהמולת השחוק הפרוע ההוא. אבל אליפיוס סגר את אשמורות עיניו ואסר על מוחו להרהר בדברים רעים כאלה, ואילו יכל, אזי היה סותם גם את אזניו! כי כאשר נפל אחד בההתחרות וכל ההמון הרים שאון גדול, נעור הוא פתאם וחש בקרב נפשו כאב יותר אנוש מן הכאב של הלוחם אשר נפל; גם מפלתו היתה יותר נוראה ממפלת האיש, אשר בעדו קם כל השאון הזה, אשר נכנס אל תוך אזניו ופתח את עיניו לאבד את נפשו, אשר בטחה בכח עצמה ולא נשענה עליך באמונה. כי בהעיפו רק את עינו במראה הדם, שאף שאף הוא אל קרבו את אהבת האכזריות; והוא לא סר מן המקום ההוא, כי אם הוסיף להביט על המחזה ולשתות לתיאבון את מראה הדם הנשפך, אשר הביא אותו לידי מצב שכרות של דמי אדם. הוא חדל להיות עתה מה שהיה קודם, כי נהיה כאחד מן ההמון אשר הוא נמצא בתוכם ונהיה לחברם של האנשים אשר הביאוהו שמה. ועתה מה אוסיף על דברי? הוא הציץ ונפגע ולקח עמו משם את השגעון אשר הכשיר אותו לשוב לא רק יחד עם האנשים אשר הוליכוהו שמה, כי אם גם בראשם. ובכל זאת אתה חלצת אותו משם ביד חזקה וברחמים רבים והורית אותו לבטוח לא בעצמו, כי אם בך. אבל זה היה אחרי כן.

יג. אני פגשתי את אליפיוס ברומא ושם נדבקנו שנינו בקשר אמיץ והוא הלך אחרי למילן, כדי שלא יעזוב אותי וכדי שיוכל לקבל איזה הרגל מעשי במשפט ודין, אשר זה היה לימודו, למלא רצון הוריו ולא מפני נטיתו העצמית. הוא שמש שם שלש שנים בתור עוזר על יד שופט, ושנאתו לבצע הביאה חבריו לידי השתוממות, והוא מצדו השתומם עליהם, על אשר הוקירו זהב מאמת וצדק. הוא עמד בצדקתו זאת לא רק נגד נסיון של שוחד בלבד, כי אם גם נגד נסיון של פחד רב. הוא היה עוזר ברומא על יד הנסיך הממונה על האוצר האיטלקי. וסינטור אחד בעל

השפעה רבה היה שם, אשר רבים היו אסירי תודה לו בעד חסדיו ורבים פחדו ממנו. פעם אחת חפץ הסינטור ההוא, מפאת שהיה תקיף גדול, לעשות דבר אשר לא כמשפט. אליפיום התנגד לזה; חפצו לשחדהו בכסף והוא מאן לקבל; נסו להלוך עליו אימים, גם זה היה לבלי יועיל; כל סביביו השתוממו על רוח בלתי רגיל כזה אשר דחה את אהבתו ולא פחד את שנאתו של שר גדול ונודע כזה, אשר בידו היה לעשות טוב או רע. והשופט, אשר אליפיום היה איש סודו, אף כי גם הוא לא חפץ שיעשה הדבר, מכל מקום לא עשה מחאה גלויה, כי אם שם את הדבר בראש אליפיום, באמרו שזה האחרון מנע בידו מעשות בזאת. אליפיום עמד בצדקתו כסלע מוצק ולא חת מפני כל. כל אלה הם רק דברים קטנים, אבל „הנאמן במעט מוער נאמן גם בהרבה". בהיותו כמו כן, הוא דבק כי אז בכל לבו ויחד עמי חקר לדעת איזוהי הדרך הטובה ללכת בה.

יד. ורעי השני היה ניברידיאוס, אשר עזב את מקום מולדתו בקרבת העיר קרתגא ונפרד מן הבית הנחמד של הוריו ומאמו אוהבתו, אשר לא יכלה ללכת עמו, ובא למילן רק מפני חפצו לשבת עמי יחדו ולבקש חכמה ואמת. כמוני הוא התאנח, כמוני טולטל מצד אל צד, בהיותו מבקש באמת את החיים האמתיים ומתבונן בהשאלות היותר קשות. ובכן שלשה היו באגודה ההיא אשר שאפו איש לדברי רעהו וכולם חכו למתנת ידך המשביע לכל חי רצון. ובכל המרירות אשר באה בחסדך בעקב כל המעשים של חיי שעה שלנו, כאשר צפינו אל תוך חיק העתיד ולא ידענו מדוע היה עלינו לסבל את כל זאת, חושך היה סביבנו; ואנחנו התאנחנו ואמרנו: עד מתי כל הדברים האלה? כן אמרנו תמיד, וכאמרנו כן לא עזבנו את הדברים ההם, כי עוד לא ראינו איזה דבר ודאי אשר יכולנו לקבל אותו במקומם.

טו. ואני בהתבונני בדרכי חיי, השתוממתי על אורך הזמן מן השנה התשע-עשרה לימי חיי, אשר אז החילותי לשאוף למדע, כדי שאנוח במצאי אותו ואחלץ מתקוות כוזבות ומסדוי שאיפות שוא. והנה כבר עברו עלי בעת ההיא שלשים שנה מימי חיי, ואני עוד נמצאתי ביון הרפש ההוא, בתאותי לתענוגים של דברים חולפים,

ואני בזבזתי את נפשי ולא חדלתי מאמור אליה: „מחר אמצא את החכמה; היא תגלה אלי באופן ברור ואני אחזיק בה ולא ארפנה; הנה בוא יבוא פויסטוס, רבם של בעלי שתי רשויות, ויברר לי כל דבר! הוי, אותם האנשים הגדולים, אתם הפרופיסורים והיושבים בקתדראות, האמנם אמת הוא הדבר שאי אפשר כלל להשיג איזו הכרה ודאית בדבר סדר החיים! לא ולא, נוסיף נא לחקור בחריצות יותר רבה ואל נתיאש. הנה כמה דברים יש בכתבי הקודש אשר אינם נראים לי עתה כדברי הבאי, למרות כל מה שחשבתי מתחלה, ואפשר להבין אותם במובן אחר ויותר נעלה. אני אתמוך את יתדותי בזה שהורוני הורי בנעורי, עד שאמצא את האמת הברורה, אבל איפוא, או אימתי, נחפש אותה כי נמצאנה? לאמברוזיום אין עתותיו בידו; גם לנו אין פנאי להגות בספרים; גם איפוא נשיג את הספרים עצמם? מאין ומתי נקבלם? ממי נלוה אותם? אבל נקבע נא עתים מיוחדות ושעות מיוחדות לצורך בריאות נפשנו. תקוה גדולה נשקפת לנו. האמונה המשיחית אינה מורה כלל את מה שדמינו, ובתנם האשמנו אותה במה שאין בה; מאמיניה הנאורים חושבים לחילול השם גמור את האמונה כי האל יש לו איזו גבול ע"י צורת הגוף, ומדוע לא „נדפק" בתקותנו שהשאר „יפתח לנו"? את השעות שלפני הצהרים אנו נותנים לתלמידינו, ומה נעשה במשך השעות האחרות? ומדוע איפוא לא נעשה את זאת? אבל מתי נבקר אז בבתי תומכינו החשובים אשר לעזרתם אנו צפוים? מתי נאסף את מה שאנו מוכרים אחרי כן בכסף לתלמידינו? מתי נרגיע את נפשנו ונשאף רוח אחרי כל העמל הרב?

טז. „נשליך נא מעל פנינו בחרפה ובוז את כל ההבלים הריקים האלה ונקדיש את עצמנו אל מטרתנו האחת — לבקש את האמת! החיים הבל המה; המות אינו דבר ברור; אם פתאם הוא בא עלינו כגנב, באיזה מצב נלך אז מפה? ואיפה נלמד את מה שהסחנו את דעתנו ממנו בפה? והאם לא נסבל את העונש של היסח הדעת זה? ומה יהיה אם המות בעצמו ישים קץ לכל הרגשותינו? אז עלינו לדעת ברור את זאת. אבל דבר ה' הוא נגד דעה כזאת! לא לחנם פרשה האמונה המשיחית את כנפיה על פני כל העולם. מעולם לא היה עושה האלהים מפעל נשגב כזה,

אילו היה כליון הגוף גם כליון הנפש; ומדוע איפוא לא נהיה זריזים לעזוב את תקות העולם הזה ולהקדיש את עצמנו ומאודנו לבקש את האלהים ואת חיי החסד? אבל אין לנו שום צורך כלל לעזוב לגמרי את חמדת החיים האלה; כי גם בהם יש איזו מתיקות במדה לא מעטה. אין אנו רשאים לעזוב אותם בקלות ראש, כי חרפה תהיה לנו אם נהיה מוכרחים לשוב אליהם. הנה אין זה דבר גדול כלל להשיג איזה מעמד בחיים, אבל האם אין זה ראש חפצנו? יש לנו רעים בעלי יכולת רבה, ואם לא נמצא איזה דבר אחר, או אם לא נאבה לחכות, אז לכל הפחות תנתן לנו משרה בתור ראש בית הספר, ואשה נקח לנו יחד עם איזה סכום של כסף, כדי שלא תהיה עלינו הוצאה יתרה: וזה יהיה גבול משאלותינו. הרבה אנשים גדולים, אשר ראוים הם להיות למופת לנו, הקדישו את עצמם לחכמה ומדע אחרי שלקחו להם נשים".

יז. המשך כל הזמן שהרהרתי בענינים אלה, והרוחות הניעו את לבי ודחפו אותו מצד אל צד, יום חלף אחר יום ואני דחיתי את תשובתי אליך ה'; מיום אל יום דחיתי את החיים בך ואת המות בקרבי. באהבי חיים מאושרים, יראתי לשבת בצלם ובקשתי אותם ע"י נוסי מהם. אני דמיתי כי אומלל אהיה עד מאד, אם זרועות אשה לא יחבקוני; ועל דבר רפואת חסדיך בעד החולשא ההיא לא חשבתי כלל, מפני שמעולם לא נסיתי אותה. ובנוגע להאושר האמתי, חשבתי שאפשר להשיג את זה ע"י כח עצמי (אף כי בקרבי לא מצאתי את הכח ההוא), כי נכסלתי להאמין שאפשר לו לאדם להיות מאושר מבלעדך, ולא היתה בי תבונה לדעת כי נכון היית לתתו לי, אם רק שאלתי ממך ודפקתי על דלתות אזנך, בשומי את כל בטחוני בך באמונה שלמה.

יח. ואליפיוס לא נתן לי לקחת אשה, באמרו כי באופן זה אי אפשר יהיה לנו להקדיש את כל זמננו לאהבת החכמה, כאשר חפצנו, כי הוא היה נפלא בתומתו בענין זה גם אז. ואף שבנעוריו החל לשגות בעגבים, מכל מקום לא נשקע בדבר זה; הוא הרגיש בעין יסורי נוחם על חטאות נעורים וכחל כהן ונזהר מלטמא את בשרו עוד. אבל אני הבאתי סתירה לדבריו מחייהם של האנשים אשר לקחו נשים ושרתו את החכמה ואת האלהים עבדו בכל לבבם, גם

נשארו נאמנים באהבתם אל רעיהם כמקדם. אבל רוחי לא היה גדול כרוחם, ובהיותי קשור במחלת הבשר ונעימותה המסובנת, לא יכולתי להחלץ ממסגרותי וכמו יראתי פן ינתקו; ואפשר כי מטעם זה לא שמעתי אל עצת רעי הנעים, אשר חפצו היה לשחררני. מלבד זה, הנחש הסית על ידי גם אליפיוס עצמו, כי לשוני ארגה ושמה פחים של עגבים על דרכו למען תלכדנה בהם רגליו הישרות והחפשיות.

יט. כי בהתפלאו על זה שאני, אשר לי רחש לבו כבוד לא מעט, החזקתני ברצינות כזה בהבלי תענוגות בשרים עד שאמרתי פעמים רבות בפה מלא כי אין חפצי להשאר פרוש כל ימי חיי; אני הבאתי ראיות רבות להוכיח צדקתי וכל כך הקיפותיו בהוכחותי עד כי הוא גם הוא חפץ היה לקחת אשה, לא מפני שגבר עליו יצרו, כי אם פשוט מפני החפץ לדעת מה זאת, כי הוא נחפץ מאד לדעת, כה היה דברו, מהו זה, אשר בהחסרו למשא היו עלי חיי, אשר למענו היו הם מקור כל שמחה. כי שכלו החפשי מן המסגרות ההן לא יכול היה להשיג את תכונת תאותי; ובהיותו נבוך במחשבותיו אודותי, חפץ היה לנסות את הדבר בעצמו, לבוא לידי נסיון ולהכשל בעצמו. כי לבנו לא נמשך כלל אחרי הכבוד והטוב אשר הם מנת חלקו של בעל משפחה כבודה. אותי משך החפץ למלא תאותי כחפצי, ואותו הוליכה שולל תשוקתו העזה להתחקות על עצם הדבר. במצב כזה נמצאנו, עד שאתה ה', אל רם ונשא, אשר לא שכחת אותנו עפר ואפר, רחמת אותנו האומללים והחשת לעזרתנו בדרכים נסתרות ונפלאות.

כ. קרובי ומיודעי השתדלו תמיד להביא אותי בקשר הנשואין, ביחוד שקדה אמי אוהבתי על העבודה הנעימה הזאת, כדי שבמצב הנשואין תביא לי הטבילה הקדושה טהרה שלמה, אשר התקוה הזאת עודדה תמיד את רוחה, ולבה פחד ורחב בראותה את תפילתה אליך יום ויום קרובה יותר ויותר להמלאות. בעת ההיא הרבתה אמי להתפלל אליך, עפ"י נטית עצמה ועפ"י בקשתי, בדמעות ובתחנונים שאתה תראה לה במחזה איזה דבר בנוגע לנשואי בנה בקרוב; אבל אתה לא חפצת לעשות את זאת. היא ראתה בחלומה רק דברי הבל ודמיון, אשר הלך רוח האדם עלול להוליד אותם מעצמו בעבדו בחריצות; ואותם ספרה לי לא באותו הבטחון אשר בו ספרה לי

איזה דבר אשר אתה גלית לה, כי אם שחקה עליהם, כי היא ידעה, בה היה דברה, לגלות, ע"י איזה רגש ידוע, אשר לא יכלה לבאר את מהותו בדברים, את החילוק בין הדברים שאתה גלית אותם ובין החלומות של נפשה. ביני לביני הציעו למעני בתולה אשר מצאה חן בעינינו; החלה ההתיעצות בדבר הנכבדות.

כא. ואני ורעי נדברנו בינינו, ובהיות כל שאון החיים נבזה בעינינו, התוכחנו הרבה וכמעט החלטנו להרחיק את עצמנו מכל ההמולה של המוני אדם; הדבר צריך היה להעשות עפ"י אופן כזה: עלינו היה לאסף את כל רכושנו יחד ולעשות אותו לנחלת כולנו, כדי שברעותנו האמתית לא יהיה דבר אשר יחשב לקנין פרטי; כי אם כל הדברים שנאסף באופן כזה יהיו קנין כל הקהלה בכלל וקנין כל אחד מאתנו בפרט. עפ"י ההשערה צריכה היתה הקהלה הזאת לכלול בקרבה בעשרה אנשים; אחדים מהם היו עשירים, ביחוד — רומַניוס בן עירי ורעי מנעורי, אשר התענין מאד בההצעה הזאת ולדבריו שמענו בחפץ לב, יען כי נכסים הרבה היו לו, יותר מכולנו. החלטנו גם כן ששני אנשים ימנו בכל שנה ושנה, אשר ישיגו למעננו את כל הדברים הנחוצים, כדי שהשאר יהיו חפשים לעשות כחפצם. אבל כאשר החילונו להתפלפל אם הנשים, אשר אחדים ממנו כבר לקחו להם ואחרים היו נכונים לקחת, ירשו את זאת, אז התמוטט כל הבנין הזה, אשר עסק את מוחותינו זמן הרבה, וההצעה מתה במיתה חטופה. אז החילונו להתאנח ולהתמרמר ולבקש את הדרך הטובה ללכת בה; כי „רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' תקום לעולם". כי אתה הסכלת את כל עצתנו, למען תקום עצתך, כי אתה „פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון".

כב. ועונותי הלכו ורבו בעת ההיא, ואף כי נלקחה פלגשי ממני, כדי שלא יהיה מעצור בעד הנישואין, מכל מקום לבי המסור אליה היה קרוע ופצוע. היא שבה לאפריקא ונדרה נדר שלא תדע איש אחר, ובהלכה עזבה עמי את בני אשר נולד לי ממנה. ואני האומלל, אשר לא יכולתי להתחקות גם על מעשי אשה, בקצפי ובזעפי על אשר היה עלי להכות שתי שנים רצופות עד שיכולתי לראות את האשה אשר בקשתי, ובאהבי לא את הנישואין, כי אם

את התאוה אשר נכנעתי בעבר לה, לקחתי לי אחרת, לא אשה, כי אם פלגש אשר אתה טפחתי וגדלתי את חלי נפשי עד בואי בברית הנשואין. אבל גם ע"י זה לא נרפאו פצעי אהבתי לפלגשי הראשונה אשר נלקחה ממני; הכאב נחלש רק במעט, באבדו את חריפותו, אבל היאוש נהיה עוד יותר גדול.

כג. לך ה' התהלה והכבוד, אתה מעין החסד. אני הרבתי לשגות בעוני, ואתה הוספת להתקרב אלי. זרועך היה נכון תמיד להלצני מרפש ולכבסני ולטהרני, ואני לא ידעתי; לא היה דבר אשר השיב אותי כל כך מיון המצולה כמורא המות ומורא משפטך העתיד לבוא, אשר הם לא עזבוני תחת כל החליפות אשר עברו עלי. ובויכוחי את אליפיום וניברידיום רעי על דבר מהות הטוב והרע, החזקתי תמיד כי אפשר היה לאפיקורוס ללכוד את מוחי, אלמלא האמנתי כי אחרי מות הגוף עוד יש חיי הנפש ושכר ועונש לכל אחד כמעשהו, אשר אפיקורוס לא חפץ היה להאמין בזה. ואני שאלתי: „אם בני אל־מות הננו ואפשר לנו לחיות תמיד בתוך תענוגי בשרנו מבלי שנפחד פן נאבד את נצחיותנו, אם כן מדוע לא נשבע עונג בחיינו, ומה נבקש מבלעדי זאת?" ואני לא הכרתי את כל האסון הכרוך בדבר זה, כי בהיותי עִוֵר ושקוע בהבלים, לא יכולתי להשיג את אור החמדה והיופי, אשר אהבתם צריכה להיות באופן רוחני, אשר אי אפשר לראות את זה בעיני בשר כאשר תראה את זה עין האדם הפנימי. גם לא הבנתי כלל, אני האומלל, מאיזה מקור בא היופי, לוא גם של הדברים האלה בכל טומאתם, ואני שמחתי לדבר אודותם בסוד רעי; גם לא יכולתי היות מאושר, אפילו עפ"י השגתי אז ע"ד האושר, מבלי רעי ומבלי התענוגים הבשריים ההם, ובכל זאת אהבתי את רעי ההם בכל לבי ולשמם, וכמו כן הרגשתי שהם אהבו אותי גם כן בכל לבם ולשמי.

הוי, דרכים נעלוות? אוי לה להנפש היהירה אשר קותה למצא איזה דבר יותר טוב בשכחה אותך! היא התהפכה מצד אל צד ולא מצאה מנוחה מבלעדך. והנה אתה הנך קרוב אלינו תמיד, וגואל אתה אותנו מכל תעתועינו ושם אותנו על דרכך ומנחם אתה אותנו ואומר: „רוצו ואני אשא אתכם על זרועותי ואביאכם אל מחוז חפצכם".

ספר שביעי.

שנת השלשים ואחת לחיי אוגוסטינוס; הוא נחלץ לאט לאט מטעותיו, אבל עודנו אוחז בהשגתו החמרית ע"ד האלקות; ניברידיאוס מביא לו עזר רב ע"י הוכחותיו; אוגוסטינוס מכיר כי סבת העון היא הבחירה החפשית ומסלק את ידו מתעתועי המאמינים בשתי רשויות; אבל אינו יכול עוד לקבל על עצמו את תורת הקהלה; הוא ניצול גם כן מאמונתו בשיטתם של הוברי כוכבים ומזלות, אבל עודנו נבוך בדעתו ע"ד מקור הרע; הוא מוצא אחרי כן בהשיטה האפלטונית את זרע התורה של קדושת דבר ה', אף כי אינו מכיר עוד את ענותנותו של הקב"ה; הוא בא ע"י זה לידי הכרה יותר ברורה ע"ד גדולת ה', אבל מכיון שאינו יודע עוד כי המשיח הוא המתוך, הוא עומד מנגד לו; העיון בכתבי הקודש משים לאל את כל ספקותיו, ביחוד בתביו של פולוס השליח.

א. הקץ בא אז לימי נעורי הרעים והחטאים וימי חרפי לקחו את עמדתם; ואני עודני מלא מטומאת ההבלים של השנות חמריות. אני לא חשכתי אודותך, ה', בצורת גוף אנושי; מיום עמדי על דעתי כבר סלקתי את המחשבה הזאת ממיחי, ושמחתי היתה רבה. מאד למצא ראיה לזה באמונת אמנו הרוחנית, כנסיתך המשיחית אבל איך להשיג אותך באופן אחר לא ידעתי. ואני, ארם חוטא ופושע, בקשתי להשיג את גדולתך, אל יחיד ומיוחד ואדון הכל; ואני האמנתי בצפונות לבבי כי אתה הנך מבלי שינוי והתמורה

וגרעון; יען כי אף שלא ידעתי מהיכן ובאיזה אופן, מכל מקום ראיתי בעליל כי זה שיש בו שינוי וגרעון נופל הוא בערכו מזה שאין לו; אני לא התמהמתי לבחר בזה שאין לו שינוי וגרעון ולמאס בזה שיש לו. לבי צעק בכח רב נגד כל יצורי דמיוני ובמחתא חרא רציתי להסיר מנגד עיני את כל הצבא המבוער אשר עמד מסביב לה. והנה אך זה סרו מעלי וכהרף עין הם שבים בהמון רב ומעיבים את פני; ובעבור זה, אם לא בצורת הגוף, מכל מקום הוכרחתי להשיג אותך (האל שאין לו שינוי ותמורה וגרעון, אשר אותו בכרתי על כל דבר שיש לו שינוי ותמורה וגרעון) בתור איזה עצם הקים במקום, אם בתוך חללו של עולם ואם מחוצה לו. יען כי כל מה שהשגתי מחוץ לגבולי המקום היה כאין בעיני ולא הכרתי את זה אפילו בבחינת הסרון, אשר אפשר להשיג בהלקח איזה דבר ממקומו והמקום ישאר פנוי מכל דבר, מאש עפר רוח ומים, ומכל מקום ישאר מקום פנוי בבחינת אין נרחב.

ב. ובהיותי בעל לב גם כזה ומבלי יכולתי להשיג איזה דבר למעלה מגבולי המקום, דמיתי שדבר כזה הוא אפס מוחלט. והרבה צורות ראו עיני והשיגו אותן ולבי פעם בעדן; אבל לא ראיתי שאותו הכשרון גופא של מוחי אשר בו יצרתי את הצורות ההן לא היה מוגבל באופן חמרי, ובכל זאת אי אפשר היה לו להולידן מבלי היותו נעלה בערכו עליהן. כן השתדלתי להשיג אותך, מקור חיי, בתור האין סוף הממלא את כל חללו של התבל ומתפרץ מחוצה לו אל כל עבר מבלי קץ ומבלי גבול; ובאופן זה הארץ תכיל אותך, השמים יכילו אותך, כל דבר יכיל אותך, וכולם נגבלו בך, ואתה אינך נגבל בהם כלל. כי כמו שגוף האויר ממעל לארץ אינו מונע בידי האור של השמש לחדור בעדו ולמלא את כל חללו; כן דמיתי שהגופים לא רק של השמים והאויר והים, כי אם גם של הארץ משועבדים הם לך, באופן שבכל חלקיה של האדמה, מן הגדולים עד הקטנים, משרה אתה את שכינתך, ע"י איזו השפעה נסתרה, מבפנים ומבחוץ, ומנהג בחכמתך את כל הדברים שיצרת. כן השערתי, אבל זה היה רק מבלי שיכולתי להשיג איזה דבר אחר, כי זה שקר היה. כי באופן זה הלא צריך היה חלק גדול מן האדמה להכיל חלק גדול ממך והקטן חלק קטן; ובאופן זה כל הדברים

צריכים היו להיות מלאים משכינתך במדות ידועות; האשנב צריך היה להכיל מדה יותר רבה מן הצפור מפני שגדול הוא ממנה בכמותו; ובאופן זה צריכה היתה שכינתך להתפזר בעולם לחלקים ושברים קטנים, להגדול כגדולתו ולהקטן כקטנותו. אבל אתה אינך כן. אבל אז עוד לא הגהת את חשכי.

ג. אבל כבר מצאתי יסוד להתנגדות לדברי התועים והמתעים ובעלי לשון מדברת גדולות, כזה שדברי אלהים חיים לא נשמעו מפיהם, — כבר די היה לי כזה שניברידיוס השמיע כפעם בפעם, אשר אנו השומעים לדבריו באנו תמיד במבוכה רבה, באמרו: „העם ההוא ההולך בחושך, אשר דרכם של המינים היתה להציג אותו כנגדך בתור המון מתנגד אליך, מה יכול הוא לעשות לך, אם אתה לא חפצת להלחם אתו? כי אם יענו ויאמרו: „הוא יכול היה להזיק לך", אם כן הלא הנך מוכשר לקבל נזק; אבל אם יאמרו: „לא יכול היה להביא לך איזה נזק", אם כן לא היה שום טעם למלחמתך אתו". ויכוחים כאלה הספיקו נגד אותם הכופרים; כי הם לא יכלו למצא מפלט מבלי חירוף וגידוף נורא בלב ובלשון, בחשבם באופן כזה אודותך.

ד. אבל אף שכבר האמנתי בכל עוז כי אתה אלהינו הנך האל האמתי, אשר יצר לא רק את נפשותינו, כי אם גם את גופינו ולא רק את נפשותינו וגופינו בלבד, כי אם את כל הברואים ואת כל הדברים שבעולם, כי אַתה אינך משתנה בשום אופן ואין בך כל מיעוט וגרעון; מכל מקום עוד לא הבנתי בבירור ומבלי קושי את מקור הרע. ואף על פי כן הבנתי שצריך היה לחפש את הדבר הזה באופן שלא יכריחני להאמין כי האל הבלתי משתנה הנהו משתנה באמת, מה שיכול היה להיות לעצם הרע אשר חפשתי. ובאופן זה חפשתי את הדבר בצלילות הדעת, כי נשתחררתי משקרי המינים אשר קצה נפשי בהם: כי ראיתי שעל ידי חפשם את מקור הרע היו הם מלאים מן הרע, בזה שבחרו לחשוב כי אתה נותן יד לרע מלהודות שהם בעצמם עושים אותו.

ה. ואני עמלתי להבין את מה ששמעתי עתה כי הבחירה החפשית היא סיבת מעשינו הרעים, ומשפטך הצודק נותן לנו ידים לחטא. אבל עוד לא היה ביכולתי להבין את זה ברור. וכל מה

שהשתדלתי לחלץ את נפשי מן הבור העמוק ההוא, עוד הרבתי לשקוע בו. אבל זה הרים אותי מעט אל מול אורך, מה שידעתי לכהפ"ח כי הנני בעל בחירה חפשית וכי חי אני: ברצותי איפוא או בסרבי לעשות איזה דבר, ברור היה לי כי אני הוא הרוצה או המסרב; אבל עוד בשום אופן לא יכולתי להשיג כי בזה גופא מונחת סיבת עוני, ומה שעשיתי נגד רצוני, ראיתי שסבלתי יותר משעשיתי, ולא חשבתי את זה לעון, כי אם לעונש; אבל בהכירי צדקתך הכרתי שהעונש היה ראוי לי. אבל הוספתי לשאל: „מי עשני?" האם לא אלהי, אשר הוא לא רק שהוא טוב, כי אם הוא עצם הטוב. מאין איפוא באתי למאס בטוב ולבחר ברע, באופן שהנני מקבל עתה בצדק את ענשי? מי שם את זה בקרבי ומלא אותי במרורות רעל אלו מכיון שנוצרתי ע"י אלי הטוב והנעים? אם השטן עשה את זה, מאין בא איפוא השטן עצמו? ואם הוא גם כן ע"י רצונו הרע נהפך ממלאך טוב לשטן, מאין איפוא בא גם בקרבו הרצון הרע ההוא, אשר על ידו נהיה לשטן, מכיון שטבע המלאכים נוצר בכולו ע"י האל הטוב? המחשבות האלו הכיאוני עוד הפעם במבוכה והעיקו עלי מאד; אבל לא הורידוני הפעם אל תוך שחת הטעות הנורא, לדמות כי אתה חפץ ברע ומניח אתה לאדם לעשותו.

ו. כי אני השתדלתי באופן זה למצא את השאר, אחרי שכבר מצאתי את יתרון הטוב על הרע, ואותך הכרתי בתור הטוב המוחלט, אף כי לא ידעתי עוד אז את עצם תכונתך. כי לעולם לא תוכל נפש האדם למצא איזה דבר יותר טוב ממך, מלך הכל ועצם הטוב. כי הרע לא ימצא באלהינו, לא ע"י רצון ולא ע"י הכרח ולא ע"י מקרה; יען כי הוא האלהים וכל חפצו הוא טוב, והוא בעצמו הנהו עצם הטוב: גם אי אפשר הוא שתוכרח אתה לעשות איזה דבר נגד רצונך, מכיון שכרצונך כן גבורתך. כי רצון הקב"ה וגבורתו הם עצמיותו. ואיזה מקרה יכול לקרה בך, מכיון שיורע אתה את הכל מראש? גם אין דבר אשר אתה לא תדע את טבעו, וככן הנוכל איפוא לשאל עוד: „מדוע אין באותה העצמיות שהיא האלהות שום חסרון ופגם", מכיון שאם היתה כמו כן, הלא לא יכלה אז להיות אֵל?

ז. בעת ההיא השלכתי מעל פני גם את תעתועיהם של הוברי כוכבים ושקריהם הנפתלים. גם על זאת יכירו נא חסדיך מתוך קרבי

נפשי, מלכי ואלהי, כי אתה ולא אחר (כי מי יציל אותנו ממות החטא, אם לא החיים הנצחיים והחכמה הנשגבה, אשר על ידה מתנהג כל התבל עד העלים המתנועעים של האילנות?) נהגת ברוחי למען לא אתנגד עוד בכל כוחי נגד וינדיקיאנוס, זקן מחוכם מאד, וניברידיאוס צעיר בעל כשרונות נפלאים, אשר הראשון מהם אמר בכל תוקף והשני השמיע רק לפעמים (וגם זה בדרך ספקני) כי „אין חכמה כזאת אשר אפשר יהיה על ידה לגלות את העתידות, כי אם השערות האדם הן כמו פתקאות של גורל, אשר מבין הדברים הרבים שעתידים היו לבא עפ״י דבריהם רק אחדים מהם אירעו באמת, מבלי דעתם כלל של האנשים אשר הגידו אותם רק במראה ע״י ההרגל שלהם לדַבֵּר הרבה”. גם אתה מצאת רֵעַ למעני, אשר התחקה הרבה על חכמת הוברי כוכבים ואף כי לא היה מומחה בחכמה זאת, מכל מקום התענין הרבה במעשיהם של האסטרולוגים וידע כמה דברים, אשר לפי דבריו שמע אותם מפי אביו, והוא בעצמו לא ידע כמה היה בכוחם של אותם הדברים לשים לאל את כל כבוד החכמה ההיא. האיש ההוא, אשר נודע בשם פירמינוס, קבל חנוך טוב מאד וידיו רב לו במקצוע הריטוריקה, ופעם אחת שאלני בתור רע יקר לו על דבר מזלו בנוגע לענינים שונים עפ״י סימני כוכבים שונים, ואני, בהיותי מתחיל בעת ההיא להחזיק בדעתו של היברידיאוס, לא סרבתי כלל להציע לפניו את השערותי, אבל הוספתי לאמר כי ברור היה לי בעת שכל אלה הם הכלים ריקים אשר אין בהם ממש. אז ספר לי האיש ההוא, כי אביו הרבה להתענין בספרים כאלה ורֵעַ היה לו אשר מסור היה גם הוא כמוהו אל הענינים ההם, ושניהם הרבו להתעמק יחד בהתמדה עצומה במשחקים אלה, עד כי השתדלו לעמוד בדיוק על הרגע אשר בו הולידו החיות אשר היו בביתם ולעשות השערות שונות עפ״י מצב המזלות בשמים, לעשות נסיונות חדשים בהחכמה המדומה הזאת. הוא אמר לי אז ששמע מאביו כי בעת שאמו היתה מתעתדת להוליד אותו, את פירמינוס, שפחה אחת של הרֵעַ הנזכר של אביו היתה הרה גם היא, והדבר הזה לא נעלם מעיני ארונה, אשר הרבה להתענין אפילו בלידתם של ילדי כלביו. ובאופן זה אירע הדבר ששניהם (כי האחד בעד אשתו והשני בעד שפחתו חשבו בדיוק את הימים והשעות, אפילו את חלקי השעות

היותר דקים) נולדו ברגע אחד, ובכן מצב המזלות היה אחד בעד בן האדון ובן השפחה. כי כשרק באו הנשים הללו עד המשבר, תיכף החלו לשלוח ידיעות אשה אל רעותה על דבר כל מה שקרה בבתיהן; ומבשרים היו נכונים להודיע לכל אחת מהן את רגע הלידה. וכך אירע ששני המבשרים משני הצדדים — הוסיף הוא לספר — פגשו איש את רעהו במרחק שוה משני הבתים באופן נמרץ כל כך, עד שאף אחד מהם לא יכול היה למצא איזה חילוק במצב הכוכבים או באיזה פרט שיהיה; ובכל זאת פירמינוס, בהולדו במדריגה גבוהה בבית הוריו בעלי היחס, עשה חיל הרבה בחייו והשיג לעושר ולגדולה, בעת שבן השפחה היה עבד כל ימיו ושמש את אדוניו ועולו לא הוקל לעולם, כאשר ספר לי פירמינוס, אשר ידע אותו.

ח. כששמעתי והאמנתי את הדברים האלו, אשר נאמרו ע״י איש נאמן כמוהו, נסלקה ממני כל עקשנותי; קודם כל השתדלתי להסיר את לב פירמינוס עצמו מהתענינותו בהבלים ההם, באמרי אליו, כי עפ״י ההתבוננות במצב הכוכבים שלו צריך הייתי, אם חפצתי שיאמתו דברי, לראות בהם הורים נודעים לתהלה בין שכניהם, משפחה בעלת היחש בתוך עירה המצטינת במדותיה ובלימודיה. אבל אם שאלני העבד ההוא על דבר מצב הכוכבים ההוא, מכיוון שזה היה גם שלו, צריך הייתי איפוא (בחפצי להגיד את האמת במילואה) לראות בהם שלשלת משפחה של עבדות, ובכלל, ההיפוך הגמור מן הקודם בכל פרט. ובכן בהגידי את האמת, צריך הייתי להשמיע משפטים שונים עפ״י מצב כוכבים אחד, ואם אשמיע משפט אחד, כי אז שקר יהיו דברי: מזה הוכחה ברורה, כי מה שהיה מן האמת בהשערות שנעשו עפ״י מצב הכוכבים, נאמר לא בחכמה, כי אם במקרה; והשקר שנשמע ע״י זה, היה לא מפני חסרון ידיעת החכמה הזאת, כי אם מפני חסרון המקרה.

ט. אחרי שעשיתי את ההתחלה הזאת, הוספתי לשום את לבי אל הדברים האלה ולחקור אותם היטב, כדי שלא יקום וידבר בנגדי אחד מן הרמאים ההם (אשר המסחר הזה היה משלח ידם ואשר נכספתי להתנפל עליהם ולנצחם), כי שקרים ספר לי פירמינוס, או כי שקרים שמע מאביו; ואני שמתי את לבי אל אותם שנולדו תאומים, אשר עפ״י הרוב הם יוצאים מרחם בזמן קרוב כל כך,

האחר אל רעהו, שההפסק הקטן (כמה שלא יתעקשו האנשים בדבר הכח שיש להפסק הזה בנוגע לטבע הדברים) נעלם לגמרי מעין האדם, או לכל הפחות אי אפשר לסמנו בהמספרים ההם, אשר בהם משתמש האסטרולוג בחפצו לנבא באמת. והנה אי אפשר שדבריהם יהיו אמת: כי כשנתבונן בעצם המספרים ההם, צריכים היינו לנבא דברים שוים לגמרי על דבר יעקב ועשו, אף כי קורותיהם היו שונות. ובכן מחויב הוא לשקר, או להשמיע דברים על מספרים דומים זה לזה, אשר על כן לא בחכמה, כי אם במקרה אפשר לו להשמיע דבר אמת. כי אתה ה׳, המושל הצדיק של כל העולם כלו תגלה לאוזן האדם את אשר תחפץ, ואין בכח חכמתו לגלות את הכמוס ממנו.

י. אתה ה׳, מושיעי ומפלטי, פתחת למוסרי; ואני חפשתי את מקור הרע ודרך לא מצאתי, אבל אתה לא נתת לי להרחק ע״י זרם המחשבות מן האמונה, אשר על ידה האמנתי במציאותך, כי אתה אינך משתנה וכי אתה דואג בעדנו ועתיד אתה לבוא במשפט עמנו וכי בבנך המשיח אדונינו ובכתבי קדשך גלית לנו את דרך הישועה לנפש האדם בעולם הבא אחרי המות. כשנשרשו הדברים האלה במוחי והוקשרו בקשר אשר לא ינתק, עוד עמלתי לדעת „מאיה מקור הרע?״ הוי! מה נוראים היו מכאובי לבבי, מה רבו אנחותי, אלהי! אבל אזניך היו פתוחות ואני לא ידעתי; וכשחפשתי בדומיה את דרכי, מכאובי לבבי היו כצעקות נמרצות אל רחמיך. אתה ידעת את מכאובי, ולא אדם. כי מה היה זה שהשמעתי באזני רֵעי היותר קרובים אלי? ההשיג אותם הרעש אשר בלבבי, אשר אי אפשר היה לתאר אותו בדברים? אבל כל זה בא לפניך ואתה האזנת אל אנחות לבבי ומשאלותי היו פתוחות לנגדך, ואור עיני לא היה עמי, כי זה היה בפנים ואני בחוץ. גם האור אינו דבר מוגבל במקום, ואני שמתי אז את לבי רק אל דברים מוגבלים במקום, ולא יכלתי למצא בהם מקום מנוחה; גם לא קבלוני הם באופן שאוכל לֵאמר: „רב לי״, „טוב הדבר״; גם לא נתנו לי לשוב לאחור אל מקום שאפשר שהיה טוב לי. כי נעליתי אז על הדברים האלה, אבל כאין הייתי נגדך; ואתה הנך שמחתי האמתית כשאני מכניע את עצמי תחת רשותך, ואתה שמת

תחת רשותי את כל מה שיצרת מן הברואים העומדים במדרגה יותר נמוכה ממני. וזה היה המצב ההגון, הדרך האמצעית לטוב לי, להשאר בצלמך ודמותך ולמשול בגופי ע״י עבדי אותך. אבל כשקמתי בזדון נגדך והקשתי את ערפי נגד אלהי, אז גם הדברים הפחותים האלה התגברו עלי והרביצוני תחתם, עד שלא יכולתי לשאף רוח. הם קמו נגדי בהמון רב מכל עברים ורחפו תמיד נגד עיני דמיוני בכל פעם שחפצתי לשוב אליך, כאילו אמרו אלי: „לאן אתה הולך, איש נבזה וטמא?״ והדברים האלה נתמלאו מחורבנו של לבבי הפצוע; כי אתה משפיל גאים ע״י גאותם ומיסרם ע״י רעתם, וע״י גאותי הנפוחה נפרדתי ממך; גם חלב גאותי וזדוני בסה את עיני מראות נכוחה.

יא. אבל אתה ה׳ תעמד לעולם, אבל לא לעולם יחרה אפך בנו; כי מרחם אתה עלינו באשר הננו עפר ואפר; ואתה הואלת בחסדך לתקן את שברי, וע״י שבטים פנימיים עוררתני שלא אמצא מנוחה עד שעיני הפנימית תראה את תמונתך. באופן זה, ע״י היד הנעלמה של רפואתך, נשברה גאותי, וע״י הסממנים המרים של פצעי רפואה, נרפאה ראות עיני הכהה והחשוכה מיום אל יום.

יב. ואתה, בחפצך להראותני מראש, איך אתה משפיל גאים ולענוים תתן חן, ואיך ע״י מפעל רב של חסדך הורית לבני אדם את דרך הענוה, בזה שדברך נהיה לבשר וחי בתוך בני האדם,— זמנת לי, ע״י איש יהיר מתנפח אחד, ספרים ידועים של האפלטוניסטים, אשר נעתקו משפת יון אל השפה הרומית. ובהם קראתי, אף כי לא בתוך הדברים גופא, כי אם מתוך מובנם וע״י הראיות שמצאתי בהם, כי „בראשית היה הדבר, והדבר היה את האלהים, ואלהים היה הדבר; הוא היה בראשית את האלהים; הכל נהיה על ידו, ומבלעדיו לא נהיה כל אשר נהיה; בו היו חיים, והחיים היו אור לבני האדם; והאור האיר בחושך, והחושך לא השיגו״. א) וכי נפש האדם, אף שהיא מעידה על האור ההוא, אינה האור עצמו, כי אם דבר האלהים, אשר הוא האלהים, הוא „האור האמתי המאיר לכל אדם שבא אל העולם״. ב) וכי הוא

א) יוחנן א׳, א—ה. ב) שם ט׳.

„בעולם היה, ועל ידו נהיה העולם, והעולם לא ידעו". א) אבל כי „הוא בא בשלו, ואשר המה לו לא קבלהו" ב); וכי „המקבלים אותו, המאמינים בשמו, נתן עז למו להיות בנים לאלהים" ג) — את זה לא קראתי שם.

יג. ועוד קראתי שם, כי האלהים שהוא הדבר „לא מדם, ולא מחפץ הבשר, אף לא מחפץ גבר נולדו, כי אם מאלהים". ד) אבל כי „הדבר היה בשר וישכון בתוכנו" ה) — את זה לא קראתי שם, כי מצאתי אני בהספרים ההם, שזה נשמע שם באופנים ודרכים שונים, כי הבֵּן היה בדמות האב „ולא חשב לו לשלל היותו שוה לאלהים" ו), כי לפי זה, כמובן, היה הוא אותה העצמיות. אבל כי הוא הריק את עצמו, בקבלו דמות עבד, כהיותו עשוי ביצורת בן אדם, והכניע את עצמו לשמוע בקול המות, ויותר מזה — המות על הצלוב; אשר בעבור זה הקימו האלהים מעם המתים ונתן לו שם נעלה על כל השמות, אשר כל ברך תכרע לשמו של ישוע, כל אשר בשמים ובארץ ומתחת לארץ, וכי כל לשון תודה שישוע המשיח הוא בכבודו של האלהים אביו,—את זה לא מצאתי בהספרים ההם. יען כי זה שבנך יחידך חי וקים מבלי שינוי בכל הזמנים ולמעלה מכל הזמנים בנצחיותך הנשגבה, וכי „ממלואו לקחנו כלנו חסד על חסד" ז), — זה כבר נמצא שם. אבל כי לעת מועד מת בעד הרשעים ח), וכי אתה נתתו בעד כלנו ט), — זה לא נמצא שם. יען כי „הסתרת את אלה מן החכמים והנבונים ונליתם לעוללים", בדי שיפנו אליו כל העמלים והטעונים והוא יניח להם, כי הוא ענו ושפל רוח י), והוא „ידרך ענוים במשפט וילמד ענוים דרכו", יען כי הוא רואה ענינו ועמלנו ונושא לכל חטאותינו. אבל כל אלה המתרוממים בסולם של חכמה מדומה הנעלה בעיניהם על האמת לא ישמעו לקולו, באמרו: „למדו ממני, כי ענו אני ושפל רוח אנכי ומצאו מרגוע לנפשותיכם". יא), „כי הכירו את האלהים, ולא כבדוהו

א) יוחנן א', י'.— ב) שם י"א.— ג) שם י"ב.— ד) שם י"ג.— ה) שם י"ד.— ו) אל הפוליפיים ב', ו—יא.— ז) יוחנן א', ט"ז.— ח) אל הרומיים ה', ו'.— ט) שם ח', ל"ב.— י) מתי י"א, כ"ה, כ"ח, כ"ט.— יא) שם י"א, כ"ט.

כאלהים, וגם לא הודו לו, כי אם הלכו אחרי ההבל במועצותיהם, ויחשך לבם הנבער; וכאמרם חכמים אנחנו, היו לכסילים" א).

יד. וכשהוכרחתי לשוב מן ההבלים ההם אל תוך נפשי, נכנסתי אל תוך פנימיותי ואתה היית מורה דרכי, ועשיתי חיל, יען כי אתה היית מושיעי. ואני נכנסתי והכרתי בעיני נפשי (בהמדריגה שנמצאה בה אז), למעלה מעיני נפשי, למעלה משכלי, את האור שאינו משתנה. לא את האור הרגיל הזה, אשר כל עין בשר תוכל להביט בו, גם לא אור יותר גדול מאותו המין, שנתרחב עד לאין סוף וכסה את כל התבל. לא כזה היה האור ההוא, כי אם אחר, אחר לגמרי מכל אלה. גם לא עמד הוא מעל לנפשי כשמן מעל למים, גם לא כשמים מעל לארץ, כי אם מעל לנפשי, יען כי הוא יצר אותי, ומתחת לנפשי, יען כי אני נוצרתי על ידו. מי שהכיר את האמת, יודע הוא מהו האור ההוא, ומי שיודע אותו, יודע הוא את הנצחיות. האהבה יודעת אותו. האמת, אשר אַתְּ הנך הנצחיות! והאהבה, אשר את הנך האמת! והנצחיות, אשר את הנך האהבה! אתה הוא אלהי, ולך כל אנחותי לילה ויום. אתה רוממתני בהכירי אותך מתחלה, למען אראה שיש שם מה לראות, ולמען אראה שאיני ראוי עוד לראות. ואתה הסרת את חולשת ראות עיני, בשפכך בחזקה את קרני האור אל מול עיני, ואני זחלתי מאהבה ויראה; ואני הכרתי כי רחוק אני ממך, וכמו שמעתי קול ממרומים מדבר אלי: „אני מזון הגדולים; הֱיֵה גדול, ואז תזון ממני; גם לא אותי תשיב אל קרבך, כמו שאתה משיב את מזון גופך, כי אם אתה תישב על ידי". ואני למדתי, כי אתה מיסר את האדם בעד חטאו, וכי „מתגרת ידך אני כליתי". ואני אמרתי: „האמנם האמת היא כאפס, מפני שאינה מתפשטת במקום מוגבל או אין־סופי?" ואתה קראת אלי ממרחקים: „אהיה אשר אהיה". ואני שמעתי, כמו שישמע הלב, גם לא היה אצלי כל שום ספק, כי האמת אינה מה שהדברים שנבראו מחזיקים לאמת.

טו. ואני ראיתי את הדברים האחרים מלמטה ממך, והשגתי שהם אינם לא קימים ולא אינם קימים, כי הם קימים, מפני שבאו

א) אל הרומיים א', כ"א, כ"ב.

ממך, אבל גם אינם קימים, מפני שאינם מה שאתה הנך. יען כי רק זה הוא קים באמת, מה שאינו משתנה. ובעבור זה איפוא „קרבת אלהים לי טוב", יען כי אם איני קים בו, אז איני קים בעצמי, אבל הוא בכבודו מחדש את פני כל. ואתה „אדני אתה, טובתי בל עליך".

טז. ונגלה לי שאותם הדברים הם טובים, אשר עוד נשחתים הם, כי אם לא היו טובים, הלא אי אפשר היה להשחיתם. כי השחתה מביאה נזק, ונזק אפשר רק כשהוא מפחית את הטוב. או שההשחתה אינה מביאה נזק כלל, שזה אי אפשר; או, כמו שהוא באמת, כל דבר נשחת בהלקח הטוב ממנו. אבל אם ילקח מהם כל הטוב, אז יחדלו הדברים להיות. יען כי אם יוכלו היות, ואם אי אפשר יהיה להשחיתם עוד, אז טובים יהיו משהיו, כי יוכלו להיות מבלי אפשרות ההשחתה. והנה היש דבר יותר זר ומוזר מלהגיד, כי דברים נעשים יותר טובים ע"י אבדם את כל הטוב שבהם? ובכן, אם ילקח מהם טובם, אז יחדלו להיות. ובכן, כל זמן שהם קימים, טובים הם. ובכן, הרע ההוא, אשר חפשתי מוצאו, אינו דבר שיש בו ממש, כי אם היה כמו כן, הלא צריך היה להיות טוב. כי או שיהיה דבר שאי אפשר להשחיתו, ובאופן זה טוב במדריגה גבוהה; או דבר שאפשר להשחיתו, אשר אז צריך להיות, כי אם לא כן, הלא אפשר להשחיתו. ואני פקחתי את עיני ונגלה לי אז, כי אתה עשית את כל הדברים טובים, גם אין דבר אשר לא אתה עשיתו; ובעבור זה עשית את כל דבר טוב על מקומו, והנם כלם טובים יחד, טוב מאד, כאמרך: „וירא האלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד".

יז. ולמענך אין דבר רע נמצא כלל; לא רק למענך, כי אם למען כל בריאתך בכלל, כי אין דבר מחוצה לה אשר יוכל להתפרץ אל תוכה ולהפריע את הסדר אשר אתה שמת בה. אבל בחלקים ממנה יש דברים שנחשבים לרעים, מפני שאינם מתאימים אל איזה דברים אחרים; אולם כשהם לעצמם יפים הם. ובאמת כל הדברים ההם שאינם מתאימים יפה איש אל רעהו, מכל מקום מתאימים הם אל אותו החלק הנמוך שאנו קוראים אותו — ארץ, אשר אליה מתאימים רקיעי שחק בעניהם וברוחותיהם. כי אף

שנכסף אני לפעמים לדברים יותר טובים מהם, מכל מקום לא אשבת להביע תודה גם בעד הדברים האלה. כי כל יצורי ידך יביעו תודה לשמך, כמה שנאמר: „הללו את ה' מן הארץ: תנינים וכל תהומות; אש וברד, שלג וקיטור, רוח סערה עשה דברו; ההרים וכל גבעות, עץ פרי וכל ארזים; החיה וכל בהמה, רמש וצפור כנף; מלכי ארץ וכל לאמים, שרים וכל שפטי ארץ; בחורים וגם בתולות, זקנים עם נערים יהללו את שם ה' וגו'".

יח. אין דעת באותם האנשים, אשר מבקשים הם חסרונות באיזה מן הדברים אשר יצרת, וגם אני לפעמים נבערתי כמוהם. ומפני שנפשי לא העיזה למצא חסרון בך, בקשה בעבור זה לחשוב שלא אתה יצרת את הדברים ההם. באופן זה באה נפשי לידי שיטת שתי רשויות, אבל גם בזאת לא מצאה מרגוע. וכששבה משם, יצרה לעצמה מין אלקות אבסטרקטית וחשבה אותה לעצמיותך, ושמה אותה בתוך לבה, והתפללה אל האליל הזה, בחשבה שזהו אתה האלהים. אבל אחרי שאתה הרוחת לראשי מבלי ידיעתי, והעברת את עיני מראות שוא, עזבתי כמעט את עצמיותי הראשונה והחילותי לשאף רוח במנוחה עד שכמו נרדמתי; ואז הקיצותי בך וראיתי שאתה אינך האין סוף, אבל בדרך אחרת לגמרי מזו ששערתי עפ"י השגת הבשר.

יט. אני הבטתי לאחור אל עולם הברואים וראיתי שכלם חיבים תודה לך בעד קיומם, שכלם מוגבלים הם בך, לא מפני שאתה הנך מגביל במקום, כי אם מפני שאתה אלהי אמת ובך יסוד כל הבריאה. כל דבר שהוא קים הוא דבר אמת, כי השקר אין לו קיום. אני ראיתי שכל דבר עומד על מקומו ועל אופנו הראוי לו, ואז השגתי שהיוצר הנעלה אין לו ראשית בזמן, כמו שאין לו אחרית. הזמן עצמו לא היה נברא מעולם, אם לא שאתה, החי וקים לעולם, הצגת את הגבולים אשר על ידם ניכר הזמן. אז בקשתי למצא מהו עון, ולא מצאתי בו שום מהות, כי אם רק רצון הפוך, אשר נעתק ממך, מן המהות הנעלה, והחל לנטות אל הנמוך, אשר עזב חיי עולם ודבק בחיי שעה.

כ. ואני השתוממתי על זה שכבר אהבתי אותך, ולא יצור דמיון תחתך, אבל עוד לא יכולתי להתדבק בך בעליצות הנפש, כי

רגע נמשכתי אליך ע"י יפיך, ומשנהו — נסחבתי ע"י משא בשר המגושם וירדתי תהומה. זה היה ההרגל של בשרי אשר משך אותי למטה ככבד עופרת. אולם תמונתך לא חדלה מרחף לנגד עיני נפשי; כבר לא היה בי כל ספק, כי יש אחד אשר חיב אני להדבק בו, ורק אני עודני חסר אונים להחזיק בו בכח, כי בשרי אסיר החטא עוד משכני ארצה. אבל כבר ברור היה לי, כי עצמיותך הנעלמה, גבורתך ואלקותך הנצחית נחזה בכל מלוא הבריאה אשר אתה בחכמה יצרת אותה. כי שאלתי לעצמי, מהיכן השגתי את יפים של הדברים השמימיים והארציים, עפ"י איזו מדה יכולתי לאמר: „זהו טוב וזה אינו טוב". ע"י השאלה הזאת מצאתי בעומק מחשבתי את האמת הנצחית. אבל עוד לא יכולתי להביט בפני האמת בכל מלוא אורה, כי חולשתי השליכה אותי לאחור, אל תוך חבלי הגשמיות, ובקרבי נשאר רק הצמא והגיעגועים להמשקה המחיה ההוא, אשר שפתי עוד לא יכלו לנגוע בו.

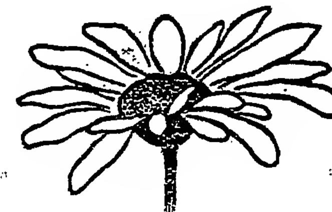
כא. ואני עמלתי להשיג את הכח הנצרך בעד המשקה ההוא, אבל לא יכולתי למצא אותו — עד שחבקתי את זרועות המתוך בין האלהים והאנשים, את האיש ישוע, אשר הוא אדון הכל ומשתבח בפי כל עד עולמי עד, אשר הוא אומר: „אנכי הדרך והאמת והחיים". כי אז קרבו רעיונותי מבלי כל הכנעה וענוה אל מול פני אדוני הענו ישוע; גם לא יכולתי אז להשיג איזה פרי טוב הביאה לנו ענותו. כי הדבר, האמת הנצחית שלך, אשר הוא נעלה על כל הנעלים בין יצוריך, לא בא אלא כדי להגביה את השפלים אליו. אולם בית בנה לו פה בשפל, בית חומר במונו, כדי להכניע את גאות העריצים למשוך אותם אליו, לרפא את שבר גאותם ולהעדין את רגש אהבתם, כדי שלא יוסיפו להתאמר בכח עצמם ובתבונת לבם, כדי שתשבר גאותם בהישירם את מבטם אל מול האלקות, אשר לבשה את הלבוש הרפה של האנושיות ונראתה לעיניהם בהכנעה וענוה והתרפסה לרגליהם, כדי שיפלו הם על פניהם לרגליו, והוא אז יתרומם ויעלה אותו עמו יחדו.

כב. באשר הוכרחה בינתי, ע"י העיון בספרי האפלטוניים, לחפש את האמת בעולם הרוחניות, אז הכירה את מהותך הנסתרה מיצורי ידך, וכאשר שבתי אל קרבי, אז הכרתי מפנימיותי את מה

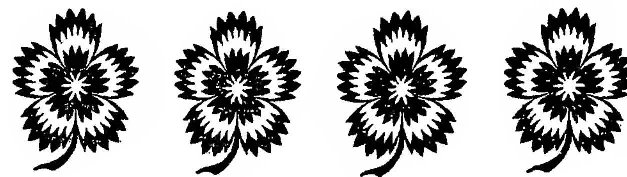
שלא נתן לי החושך שהיה בנפשי להשיג בראיה: כי אתה חי וקים באמת. אני הכרתי שאינך בעל סוף ובעל גבול, ושבך אין שינוי ואין תמורה לעולם; עצם קיומם של היצורים נתן לי עדותו כי ממך באו כל הדברים ההם. כל הדברים ההם היו כבר ברורים לי עד מאד, ובכל זאת עוד לא יכולתי למצא מנוחה בך. אני הרבהי דברים כאלו ידעתי הרבה מאד, ובאמת לא ידעתי כלום, ובודאי הלכתי לאבדון, אם לא שמצאתי את ישועתי בישוע משיחנו. אני חשבתי את עצמי בין החכמים; כבר נמלאה סאתי ואני לא בכיתי, כי אם התאמרתי בידיעותי החשובות. איפה היתה האהבה, אשר יסודה היא הענוה, אשר זהו ישוע המשיח? איך יכלו הספרים האלה להורותני אודותה? אבל אני כבר השקעתי ראשי ורובי בהם, טרם שקראתי את כתבי קדשך, ובודאי אתה חפצת בזה, כדי שאכיר את ההבדל בין קודש לחול, וכדי שאדע איך להודות לך על חסדך אשר עשית עמדי, בשמך לפני סמי התרופה בדברי קדשך.

כג. כענבים במדבר היו לי כתבי קדשך במצאי אותם, ביחוד כתבי פולוס שליחך, וכל השאלות והסתירות אשר הייתי מוצא בהם לפנים נעלמו עתה לנמרי. אני הכרתי פתאם את האחדות בכתבי קדשך, אשר כלם עולים בד בבד, והתענגתי עליהם בפחד וגיל. אני מצאתי, כי כל דברי האמת שלמדתי מספרי האפלטוניים כבר נמצאו פה, אבל עפ"י חסדך, כדי שלא יתפאר הרואה לאמר: „בתבונת עצמי השגתי זאת ולא עפ"י מתנת חסד" — כי מה יש לו לאדם מלבד זה שאתה נותן לו בחסדך? גם הפילוסופים מעוררים אותנו לדעת אותך, אבל חסדך ירפאנו ויורנו להדבק בך, בנתגו לנו את דרך הישועה. כי אף שרוח האדם מקבל בשמחה את חוקי קדשך, מכל מקום עול הבשר רודה בו ומכריחהו לעבור עליהם ולרדוף אחרי הבלי העין. כי לך ה' הצדקה, ואנחנו הרשענו ופשענו לפניך, ותכבד ידך עלינו. ובאופן זה נמכרנו להשטן המשחית המסיתנו לחטא, מפני שרצונו היה רצוננו, אשר זהו הרצון שאינו מן האמת שלך. מה יעשה האדם האומלל? מי יחלץ אותו מבשר המות הזה? מי אם לא חסדך ע"י ישוע המשיח אדוננו, אשר השטן לא יוכל לו ובכל זאת המיתהו? אבל ע"י זה גופא נעקד השטן המקטרג בנו. את זאת לא מצאתי בספרי הפילוסופים. פה אין שומע את קול הקורא: „פנו

אלי כל העמלים והטעונים ואני אניח לכם; קבלו עליכם את עלי ואניח לכם, כי ענו אני ושפל רוח, ומצאו מרגוע לנפשותיכם, כי עלי נעים וקל משאי" א) — כי אתה ה' הסתרת את הדברים האלה מן החכמים וגלית אותם לעוללים ולנשברי לב. כי רואים הפילוסופים מעל ראש הפסגה את ארץ הבחירה, אבל אליה לא יבואו, כי לא יוכלו למצא הדרך ותועים הם בישימון דרך. אבל מה טוב חלקו של ההולך בדרך סלולה תחת יד שליח השמים להורות הדרך! הדבר הזה נפל בחזקה אל תוך לבבי, בקראי את דברי „הקטן בשליחיך"; ב) ואני התבוננתי בדבריך ואחרד מאד.

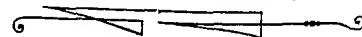

א) מתי י"א, כ"ח-כ"ט. — ב) הראשונה אל הקורנתיים ט"ו, ט'.

ספר שמיני.

שנת השלשים ושתים לחיי אוגוסטינוס. — הוא דורש בעצת סימפליקיאנוס ונכסף להקדיש את עצמו כלו לאלהים, אבל ההרגל הישן עוד מונע בו; הוא נתעורר ע"י השמועה על דבר אנטוניוס הקדוש; בתוך המלחמה הנוראה הוא שומע קול משמים, הוא פותח את כתבי הקודש ונהיה לבעל תשובה יחד את אליפיוס רעו. — חזיונה של אמו הולך ומתקים.

אלהי, תן לי להביע תודה לך על כל רחמיך וחסדיך! כל עצמותי תאמרנה באהבה רבה אליך: ה', מי כמוך? אתה פתחת למוסרי, תן לי לזכות לך זבחי תודה. חפץ אני לספר, איך אתה הוצאתני מעבדות לחירות, כדי שישמעו חסידיך ויעריצו בגילה את שמך.

דבריך חדרו אל תוך נפשי והקיפוני מכל עברים. כבר האמנתי בבירור בנצחיות קיומך, אף כי אמנם עוד היה הדבר כחידה בעיני; אבל כל הספקות בדבר מציאות האלקות נסתלקו ממני. כל עמלי היה איפה לא כל כך להכיר אותך ביותר בירור, כי אם להדבק בך ביותר קירוב.

אבל חיי עוד עמדו במדריגה נמוכה מאד; לבי צריך היה להנקה מן השאור הישן. המשיח, אשר הוא הדרך והאמת, היה לי לרפואת ישע, אבל עוד מר היה לי לעבור בדרך הצרה.

ואתה עוררתני למצא את סימפליקיאנוס עבדך הנאמן, אשר

חסדך האיר עליו. אני שמעתי, כי הוא מנעוריו הקדיש את עצמו לעבודתך, והוא היה עתה זקן ובא בימים, ובודאי רכש לו נסיונות רבים במשך כל השנים הללו — וכן היה הדבר באמת, ובעבור זה חפצתי לספר לו על דבר כל תלאותי הרוחניות, כדי שיורני מעומק נסיונותיו, איך יכול היה לבי הנתעה לשוב אליך.

אני מצאתי את בית הכנסת מלא המון אדם, אבל כל אחד מהם הלך לדרכו. לי היה הדבר למכשול ולמשא כבד, זה שהייתי קשור בכבלי העולם הזה, כי התשוקה הנלהבה לכבוד ועושר כבר נכבתה בקרבי, אשר היא היתה מקילה עלי לפנים את העול הכבוד של העבדות. פאר ועושר כבר אבדו את כל קסם חנם בעיני, בשותי אותם לנגד טובך והדר בית קדשך אשר אהבתי. אבל עוד קשור הייתי בכבלי תאות המין.

אמנם כל האנשים, אשר אין בהם ידיעת ה', אשר אינם שואפים למצא את הטוב המוחלט מן הטוב החולף, קלי דעת הם ושפלים מאד. ואני כבר עזבתי את הכסילות הזאת ופרקתי את עולה מעל צוארי. הלא כל הבריאה כולה תעיד על יוצרה, ואני מצאתיך הפעם, אותך ואת דברך אשר שלחת אלינו ממך.

אבל יש עוד שטות של חטא אחרת: להכיר אותך בתור אלקות, אבל למנוע מכבד והודות אותך. ובשטות הזאת נכשלתי אני; אבל ידך חלצתני והושיבתני למרחב, למען ירפא לי. כי אתה אמרת לאדם: ראה, ראשית חכמה יראת ה', ולמה תתחכם הרבה, כי כל חכמים בעיניהם כסילים הם. אני מצאתי את המרגלית הנחמדה, ועתה צריך הייתי למכור את כל נכסי, כדי לקנות אותה; אבל עוד התרשלתי בדבר.

אז הלכתי לראות את פני סימפליקיאנוס, אשר אותו אהב אמברוזיוס כאביו, יען כי הוא הדריך אותו במעגלי ישע כאב רחמן. אני ספרתי לו על דבר כל תעתועי ודרכי הרעים.

הוא ששמע ממני, כי אני קראתי את ספרי האפלטוניים החדשים בהעתקה לטינית, והוא שמח מאוד, כי האל אנה לידי דוקא את ספרי האפלטוניים החדשים, אשר בהם כבר חדר דבר ה', כי רוב ספרי הפילוסופים מלאים שקר והות מהבלי העולם הזה.

סימפליקיאנוס בהיותו ברומא ידע היטב את ויקטורינוס המליץ,

אחד מראשי האפלטוניים החדשים, והתרועע עמו מאד. ועכשו מצא שעת הכושר לספר לי על דבר רעו הטוב ולזכור את מדותיו הטובות והכנעתו הגמרצה, אשר בה ראה מעין ענותנותו של המשיח, אשר נסתרה מעיני החכמים ונגלתה לעוללים. ואני אספר ולא אחשה על דבר מה ששמעתי ממנו אז, כי רב חסד צפון בדברים ההם.

ויקטורינוס היה איש נכבד מאד בכל מקצועות המדע. הוא קרא הרבה מספרי הפילוסופים ובקר דברי הרבה מהם. סינטורים מגזע היחש היו בין עדת תלמידיו; גם מצבה הוצגה בשוק העיר לזכר עבודתו המרעית, וכמה מן האנשים נכספים אחרי כבוד כזה!

גם הוא היה עובד אלילים, גם הוא כרע לאותה העבודה זרה הגסה, אשר גזע היחש הרומי עשה לה כונים בהתלהבות עצומה. ימים רבים הגין ויקטורינוס הזקן בראיות נלהבות על האלילים ההם. אבל סוף כל סוף הוכרח לכחד בהם, אשר בעבור זה היה ללעג ולקלס ונהיה לאחד מחסידיך בקהלת המשיח. הוא לא בוש לשתות מחלבך, לכוף את ערפו תחת עול ההכנעה ולמות על קידוש השם.

ה', אתה הטות שמיך וירד, נגעת בהרים ויעשנו — איך חדרת ברוחך אל תוך האיש הזה?

הוא קרא את כתבי הקודש והרבה לחקור אחרי כתבי המשיחיות בשקידה נלהבה, ואמר לסימפליקיאנוס רעו ואיש סודו: „דע כי אני מאמין במשיח". אבל האחרון השיב לו: „איני מאמין בזה; למעני אינך משיחי עד שאראך בבית הכנסת של המשיח". ויקטורינוס שחק לזה ואמר: „האם כל האמונה תלויה בכותלי בית הכנסת?"

השיחה הזאת נכפלה עוד כמה פעמים ביניהם, כי ויקטורינוס סרב לעלב את פני רעיו עובדי האלילים. הוא ירא גם כן מאיבתם פן תזנח עליו בכובד הרבה מראש המגדל של מצבם החברותי.

אבל לאט לאט, ע"י קריאה ועיון, רכש לו כח פנימי, והפחד האחד פן יכחש בו המשיח לפני מלאכי אל הכריע את כל הפחדים האחרים. כעין כבד נראה לו עתה הדבר, ופניו אדמו מבושת, בזכרו, כי יסורי בנך המשיח נחשבו לשטות, הוא, אשר לא בוש לקחת חלק בעבודת הדימונים גסי הרוח, אשר להם נכנעה נפשו היהירה בהתחקות עבדותית! הוא נצח עתה בקרבו את הבושת המדומה, ונתאדם בעד האמת, ופתאום, מבלי כל הכנה, אמר אל סימפליקיאנוס:

„לכה ונלכה אל בית הכנסת, אני חפץ להיות משיחי". האחרון נזדעזע עד מאד משמחה פתאומית והלך עמו.

אחרי שנתנו לו עקרי תורת האמונה הקדושה, קבל עליו את הטבילה — להשתוממות אנשי רומא ולעליצת לב העדה הקטנה, נהיה הוא לאחד מבני עדת המשיח.

עובדי האלילים הנאיונים ראו את זאת וימלאו חמה; הם חרקו שניהם ושפתותיהם מלאו קצף. אבל ה' האלהים היה תקות עבדו, אליו הישיר את מבטו ולא השגיח כלל על מעליביו ורודפיו, על המשקרים הנכסלים.

שעת הוידוי באה. עפ"י המנהג צריך היה הנטבל להשמיע את הנוסח הידוע באזני כל הקהל מראש הבמה, אבל הרשות נתנה למתביישים להתודות בחוג יותר צר של זקני העדה.

גם לויקטורינוס הציעו את האופן האחרון, אבל הוא בחר לתת עדות על ישועת נפשו בפני כל הקהל. במה פעמים השמיע הוא בפומבי מה שלא היה מדברי ישע, ומדוע ימנע הפעם מהשמיע באזני קהלתך הענוה את דברי הישועה האמתית?

בעלותו על הבמה להתודות, כל יודעיו קראו בשמו בשמחה רבה. ומי לא ידע אותו? וכל הקהל השמיעו בלחישה איש לרעהו: ויקטורינוס! ויקטורינוס!

בהרגע הראשון בהופיעו נשמעה תרועות נצחון, אבל תיכף אחרי כן דממה נהיתה וכל אחד שם את אזנו כאפרכסת — הוא החל לדבר. בדברים ברורים ומלאים בטחון נתן עדותו על האמונה האמתית, וכל שומעיו חפצו להדביקו אל לבם מרוב שמחה וחדוה. אהבה ותרועת נצחון חבקו אותו בזרועות נאמנות.

אתה ה' ידעת את רוח האדם — מדוע הוא שמח יותר בהושב אליך נפש אובדה שכבר נתיאשו ממנה משהוא שמח במקום שהסכנה היתה קטנה בערך? וגם אתה, האב הרחמן, שמח יותר בתשובת חוטא אחד מבתפילת תשעים ותשעה צדיקים שאינם צריכים לתשובה.

דמעות גיל מלאו את כל עיני הנאספים בבית מקדשך לשמוע הבשורה על דבר ישועת בנך הצעיר שבא אליך: הוא היה מת, ועתה שב לתחיה, הוא היה נאבד ועתה נמצא.

שמח אתה ב נ ו ובמלאכיך הקדושים, אשר הם מלאים מן האהבה

העליונה. כי ב ך אין שינוי ותמורה, וכל הדברים, אשר הם משתנים ונחלפים, אתה ידעת אותם מראש.

מהו איפה הלך הנפש, שהיא שמחה יותר במצאה את מה שנאבד לה ואינה שמחה כל כך בזה שלא נאבד ממנה? הלא כן הוא הדבר תמיד בין בני האדם! המנצח מלא שמחה, אבל נצחונו בא רק ע"י מלחמה; וכמדת הסכנה שרחפה עליו כן מדת שמחתו.

הסער מתחולל ומשליך את האניה האומללה מצד אל צד, הוא חפץ לקרעה לגזרים, והמלחים פניהם יחורו מפחד המות הצופה להם, אבל פתאום נפזרים העבים והסערה קמה לדממה, וכמדת הפחד שקדם לה כן מדת השמחה.

רע נחמד חולה וכל סביביו משתתפים בצערו ומרגישים את מכאובו. שינוי בא לטוב; עוד לא שב החולה לאיתנו, אבל רעיו כבר מלאים שמחה יותר רבה משמחתם בו לפנים כשהיה בריא אולם ולא ידע חלי.

כן הוא הדבר גם בתענוגי בשרים; כל העונג בא מתוך החסרון. אכילה ושתיה הן לעונג רק להרעב והצמא, ואדם אוכל מאכלים חריפים ומלוחים, כדי שישתה אחרי כן שקוים מתוקים לכבות את יקוד צמאונו.

כן הוא הדבר בתאות נמוכות ונבזות, כן הוא הדבר גם בשמחה של מצוה, וכן היה הדבר בו, אשר היה מת ושב לתחיה, אשר היה נאבד ונמצא מחדש. במקום שהשמחה גדולה, שם היה מקודם צער ויגון.

מדוע איפה אתה ה' אלהינו הנך לשמחה תמידית לכל הדבקים בך? ומדוע מלא העולם הזה שינוים מעונג ליגון, מחדוה לעצב? או אולי כן צריך להיות? הכן היה חפצך, כאשר ערכת כל דבר על מקומו, מגבוה שמים עד עמק הארץ, מתחילת הכל עד קץ כל הזמנים, מן המלאכים עד הרמשים? מה נבהו דרכיך ומה עמקו נפלאותיך! אתה אינך משנה את מקומך, ובכל זאת כמה קשה לנו למצא את דרך התשובה אליך.

השיבה אותנו אליך ה', עוררנו והפיח בנו אש האהבה העליונה, למען נוכל לאהב אותך ולרוץ אליך. האם לא היו הרבה ששבו אליך מתהום יותר עמוק מזה של ויקטורינוס? בשובם אליך הם נמלאים

מן האור, והאור מכשירם ונותן להם גבורה להיות בניך. לפניך אין נשיאת פנים, כעשיר כעני, כנקלה כנכבד; כי כל דבר חלש בעולם אתה קוננתו לביש בו את החזק, ואתה מגביה שפלים ומשפיל גאים.

כאשר ספר לי סימפליקיאנוס עבדך את כל הדברים האלה על דבר ויקטורינוס, תשוקה עזה בערה בי לעשות כמעשהו.

לזה נכספה וגם כלתה נפשי, אבל לא בכבלים ז ר י ם, כי אם רצוני הקשה העיק עלי בכבלים. השטן כבש את רצוני ואסרו בכבל ושם אותו למפריע על דרכי. כי מן הרצון הרע באה התאוה; ומי שנכשל בה נעשה לו להרגל, וההרגל מבלי מצוא התנגדות נעשה להכרח. כה נשתלשלו חוליות השלשלת, אשר בה אוסרתי בחזקה אל העבדות.

אבל הרצון החדש, אשר נתעורר בקרבי ואשר על ידו באתי לעבוד אותך לשמך ולהשתוקק אליך כאל הטוב המיוחד, הרצון הזה עוד לא היה חזק בי במדה מספקת כל כך, עד שאוכל לשבר את הרצון הישן, אשר נשרש בי ע"י ההרגל הרב. ככה נלחמו בקרבי שני רצונים, האחד ישן והשני חדש, האחד גשמי והשני רוחני, ובמלחמתם זאת קרעו את לבי.

ואז נתאמת בבשרי מה שקראתי: „כי הבשר תתאוה הפך מן הרוח, והרוח הפך מן הבשר, ושניהם מתקוממים זה לזה" א). בשני הרצונים היה ה„אני" שלי, אבל יותר בזה שנשמעתי לחפצו מבזה שמרדתי בו. כי רצון הבשר כבר לא היה מלא כלו מן ה„אני" שלי; כי כל מעשי היו למורת רוחי ולא נעשו ברצון חפשי.

אבל ההרגל הרע כל כך נשרש בקרבי, עד שעוד לא יכולתי לעזוב את כל העולם למען עבודתך. אבל עתה לא יכולתי להצטדק עוד באמרי: שוגג אני, כי הייתי מזיד בשכבר הכרתי את האמת, אבל עוד קשור הייתי בכבלי העולם הזה ולא יכולתי להשתחרר ולעמוד בצבאותיך. כאלו עוד חסרה לי החירות הגמורה, אשר נפשי נכספה אליה זה כמה.

ככה רבץ עלי משא העולם הזה באופן רך ונעים כמו על חולם בשנתו, והרעיונות אשר נמשכו אחריך היו כמו נסיונותיו של אסיר שֵׁנה,

---

א) אל הגלטיים ה', י"ז.

אשר מתאמץ הוא לקום מעל משכבו, אבל כובד השֵׁנה מכריעהו למטה. אבל אין מי שיחפוץ לישון תמיד, כי כל אדם בריא בוחר בהיותו בהקיץ. ובכל זאת הוא מוצא לפעמים את השנה מתוקה עד מאד, אף כי כבר הגיעה העת לקום, ואינו יכול לגער אותה מעל אבריו הנרדמים. כן ידעתי גם אני, כי יותר טוב היה להקדיש את עצמי אל אהבתך מלשגות בתאותי. אבל אף כי כבר טעמתי את נעימות אהבתך, עוד החזיקה בי התאוה באזיקיה.

בפי לא נמצא מענה באמרך אלי: „הקיצה, נרדם, קום מעם המתים, ויאר לך המשיח" א). וכאשר חדרה בי האמת בפעמי נצחון, לא ידעתי לדבר מאומה מלבד הדברים העיפים של הנרדם: „עוד מעט — עוד מעט; רק רגע אחד!" אבל ה„עוד מעט — עוד מעט" נמשך ימים רבים ולה„רגע אחד" לא היה קץ.

לחנם קבלתי עלי את עול חוקיך בתור אדם רוחני, כשחוק אחר בגופי התנגד לחוקי הרוח והוליך אותי שבוי תחת חוק החטא, אשר מלא את כל עצמותי.

חוק החטא הוא כח ההרגל, אשר הוא מחזיק ומכריע למטה גם את הנפש המורדת בו, ועמו הצדק, יען כי הנפש הכריעה תחלה את עצמה תחתיו עפ"י בחירה חפשית. „אוי לי האדם העני, מי יצילני מגוף המות הזה?" רק לחסדך איחל באדוני ישוע המשיח.

ובכן תן לי לספר, אלהי, מושיעי ומפלטי, איך אתה חלצתני מן הכבלים הַכבדים של התאוה ומן העבדות של חמדת העולם הזה.

עוד המשכתי את חיי החטאים עפ"י ההרגל, אבל הצער בקרבי נהיה יותר ויותר גדול, ויום יום התאנחתי לפניך בתפלה ובתחנונים. גם שקדתי הרבה על דלתות בית הכנסת, אם רק עסקי, אשר תחת משאם עוד הייתי רובץ באנחה, נתנו לי חפשה. לאליפיוס לא היתה שום עבודה בעת ההיא והוא הרבה לשבת עמי יחדו. הוא חפש אז קונים בעד עצתו בעניני משפט, כמו שאני מכרתי בשוק את כשרוני בחכמת המליצה.

ניברידיוס, להיפוך, בקר בביתנו לפעמים רחוקות מאד, כי היה עסוק מאד בעזרו על יד רענו ויריקונדוס, מדקדק ואזרח בעיר מילן.

א) אל האפסיים ה', י"ד.

פעם אחת, כשניברידיאוס לא היה עמנו, בא אלי ואל אליפיוס איש אחד מאפריקא מחוז מולדתנו, מי שהיה מפקד על משרה נכבדה בחצר המלך. לא אזכר כעת את מטרת בואו — אנו ישבנו ושוחחנו בינינו, ופתאם מצא הוא על השלחן לפנינו ספר אחד מונח עליו. הוא לקח אותו ויפתחהו, ומה רבה היתה השתוממותו בראותו את „פולוס השליח", במקום שהוא חשב למצא איזה ספר מסוג הספרות שהייתי עסוק בו. הוא שחק כמעט, העיף עינו בי ואחרי כן הביע את שמחת לבו על דבר מצאו ספר זה בידי.

כי הוא היה מאמין במשיח בכל לבו והרבה לכרוע על ברכיו בתפלה זכה לפני האלהים.

אחרי שספרתי לו, כי אני הגיתי בספרים האלה בהתענינות היותר עמוקה, נסבבה השיחה על דבר אנטוניוס הנזיר המצרי, אשר שמו יאיר בין עבדיך. פונטיטיאנוס (זה היה שם אורחנו) השתומם מאד כי אנו לא ידענו מאומה אודותיו, והרבה לצייר לפנינו את תמונת האיש הגדול, אשר נחקקה אחרי כן עמוק בלבבנו. היאומן כי יסופר, כי דברים נפלאים כאלה קרו רק בזמן קצר לאחור, כמעט בימינו אלה! אנו השתוממנו מאד על גדולת האיש הזה, ופונטיטיאנוס השתומם על כי לא שמענו מזה מאומה.

הוא ספר לנו גם כן על דבר מה שקרה בטְרִיעֶר: ביום אחד אחרי הצהרים, כטוב לב המלך אחרי התענגו על השחוק בהצירקום, הלך המלך לשוט בגנות לפני החומה, בלוית שלשה מרעיו. נזדמן הדבר שהם נפרדו איש מרעהו והלכו שנים שנים בדרכים שונות. הם התהלכו לאטם מבלי כל מטרה. זוג אחד מן המטילים פגש באוהל אחד, אשר בו התגוררו שני עבדי ה', עניי הרוח אשר להם מלכות השמים. שם מצאו הרעים ספר אחד, דברי ימי חייו של אנטוניוס הקדוש.

האחד החל תיכף לקרא, ומדי קראו נתרגש מאד ונתלהב בחרדת קודש, והחליט בעצמו להקדיש את עצמו לחיים נעלים כאלה, לעזוב את עבודת העולם ולעבוד אותך לבדך. — שני הרעים היו פקידים בערי השדה. — פתאום, תחת יד השפעה פתאומית של אהבה קדושה, של יסורי נוחם נקיים ושל קצף נגד עצמו, הביט האחד בעיני רעהו ואמר: „שואל אני אותך איפוא, אמר, לאן אנו

באים בכל עמלנו? מה אנו מבקשים? מַהו הפרס אשר למענו אנו עובדים? היש פה בחצר איזו תקוה יותר נהדרה למעננו מרעות הקיסר? וכמה מכשולים וסכנות פונשים אנו בדרכנו זאת? מן כמה סכנות השכלנו להנצל בדרך הזאת, המוליכה אותנו מן הפחת אל הפח? ומתי הקץ, מתי תמלא תקותנו?"

„אבל אם חפץ אני להיות רֵע לה' — ראה, את זה יכול אני לעשות בזה הרגע!"

כן דבר האיש, ובהתלהבות נמרצה בעד החיים החדשים שהרעישה את חדרי לבבו השקיע את עיניו באותיות הספר אשר לפניו, הוא קרא ומדי קראו נתהפכה בו נפשו תחת מבטך, ולבו נשתחרר מן העולם והבליו. כי מדי קראו, כשפעם לבו בקרבו ברתת וחרדה ואנחה לרגעים, הכיר והשיג את החלק היותר טוב.

הוא נהיה שלך, ובהחלטה מהירה אמר אל רעהו: „משחרר אני היום את עצמי מן התקוה שלנו ומקדיש אני את עצמי לעבודת ה', תיכף בשעה זו ובמקום זה. אם קשה לך לעשות כמוני, אל נא תפריע אותי". אבל רעהו ענה ואמר לו: „לא! אני אשאר עמך ויחד אתך אעבוד בעד הפרם הצפוי לנו". כה נהיו שניהם שלך, וכה התאזרו כח וגבורה לעזוב את כל חמדת התבל וללכת אחרך.

פונטיטיאנוס ובן לויתו חפשו אחרי שני הרעים בכל הגן וסוף כל סוף מצאו אותם לפני האוהל ובקשו אותם לשוב הביתה, כי כבר נטה היום לערוב. אבל הם ספרו להם על דבר שאיפתם החדשה והחלטתם ועל דבר רצונם החזק למלא את החלטתם, ובקשו את רעיהם שלא יקצפו עליהם אם לא ישובו עמם. פונטיטיאנוס ורעהו בכו על עצמם, אבל לא יכלו לשחרר את עצמם מן החיים הישנים; הם ברכו את רעיהם בשם ה' ובקשו אותם להזכיר אותם בתפילותיהם, ואחר כך נפרדו מעליהם לשוב אל העולם ואל ארמון המלך. אבל שני הרעים שמו את מבטחם בשמים ונשארו באוהל.

כה ספר לנו פונטיטיאנוס; אבל אתה ה', במשך סיפורו, שוית את עצמי לנגד עיני. אני הסחתי את דעתי מעצמי לבל אראה את לכלוכי נפשי, אבל אתה המרצת בי להביט ולראות כמה מזוהם אני, כמה מלא אני בושה וכלימה, כתם וחלי.

אני ראיתי את זאת והתפלצתי, אבל לא יכולתי לברוח מפני

עצמי, כשחפצתי להסיח את דעתי לענינים אחרים, הוסיף הוא לספר, ואתה הצגת עוד הפעם את תמונתי לפני ובחוזקה הדבקת אותה לנגד עיני, עד שהוכרחתי למצא עוני ולבזות את עצמי. אני כבר הכרתי את זאת, אבל כחשתי לעצמי וסגרתי את עיני מראות.

כל מה שהוספתי לאהב את השנים, אשר הקרישו את עצמם לגמרי אליך ברגש נעלה, כה במרה הוספתי לשנא את עצמי.

כמה שנים — שתים־עשרה שנה — עברו מן העת, אשר ספרו של ציצירו, „הורטנזיוס" הפיח כי הצעיר את התשוקה לבקש את האמת. אבל אז סרבתי למאס את חמדת התבל, לנתק את מוסריו ולרדוף אחרי האמת. אבל גם זאת התשוקה אחרי האמת גם מבלי מציאתה כבר יותר טובה היתה מכל אוצרות וממלכות התבל והתאוה אשר כבר היו בידי ויכולתי ליהנות מהם כחפצי.

הוי על ימי נעורי הנשחתים! הלא גם באביב נעורי אליך התפללתי לטהרני ולנקני, אבל יחד עם זה אמרתי: „אלהי! תן לי נקיון ותומת לב — אבל אל נא תעשה זאת מיד". אני יראתי בקרב לבי פן תמהר לשמוע אל קולי, פן תמהר לרפאני מתאותי הנבאכות, ואני הלא חפצתי רק לרככם ולא לדכאם. אני הלכתי בדרך ככושה וטובה ללבי החולה, ואם לא כפעמי און, בכל זאת הלא בכרתי אותה על פני כל האחרות, אשר אותן לא בקשתי ברגש ענוה, כי אם נלחמתי בנגדן.

אני הונאתי את עצמי לדחות את השתחררותי מן התבל והתחלת חיי החדשים מיום אל יום, כי יראתי לצעד בדרך החדשה. אבל הנה בא היום, אשר בו הוסרה המסכה מעל עיני, אשר בו התמרמר רגש ישרי בקרבי וקרא: „איה איפוא הן מלותיך היפות? האם לא אמרת, כי רק בעבור זה אינך חפץ לעזוב את משא הבליך, מפני שאינך עוד בטוח בעצמך? ראה, הנה הדרך הבטוחה לפניך, אבל עוד אתה פונה עורף אליה, בעת שאחרים כבר העלו. אבר כנשרים על ידה, אחרים אשר לא הוגיעו את עצמם בחקירות והתחכמות, אשר לא התרפשו עשרות בשנים באבקם של ספרים".

בה סבלתי יסורי נוחם עמוקים מאד במשך כל הזמן שספר פונטיטיאנוס את דבריו.

הוא כלה את סיפורו, והשלים את עסקו, והלך לדרכו.—

ואני שבתי אל תוך קרבי.

כמה דברתי על לבי, במה השתדלתי לפתות את נפשי ללכת אחריך. היא התקוממה והתנגדה, אבל לא התנצלה כלל; כל האמתלאות והתירוצים כלו, רק כאב עמוק נשאר. כאת המות יראה נפשי את הגאולה מגלי מצולת ההרגל, אשר דחפו אותה לאט לאט אל תוך זרועות המות.

מלחמה נוראה רעשה בקרבי ביני ובין נפשי, וברגשי עוצב ויאוש אמרתי אל אליפיוס: „מה קצנו כי ניחל? עד מתי נחכה? האם לא שמעת? ההדיוטים באים. וקורעים את השמים לעצמם, ואנו חסרי לב בכל למודינו, ואנו עוזבים את עצמנו בקליפת בשר ודם. או החרפה היא ללכת בעקבות אנשים בלתי מלומדים, האם לא חרפה יותר גדולה היא להמנע מלכת בעקבותיהם?"

דברים מקוטעים כמו אלה דברתי באזני רעי—רעש התעודדותי התפרץ ונפל עליו בעים רוח, בעוד הוא מחריש ומביט עלי בעינים נפחדות. אני לא דברתי כדרכי — הדם החם אשר השתפך אל תוך מצחי ולחיי, העינים הבוערות, הקול הרועד גלו את מסתרי נפשי הרבה יותר מדיבורי.

גן קטן היה לנו, אשר יחד עם הבית היה תחת רשותנו, כי אדון הבית לא ישב שם. שמה הוליך אותי סער רעיונותי, במקום שלא היה מי שיפריע את המלחמה בקרבי עד תוצאותיה — אתה ידעת אותה, אני לא ידעתי, כל חושי מתו בקרבי, נפשי מתה, למען שתרפא ותשתחרר ותשוב לתחיה; אני ידעתי רק כי רע אני, אבל לא ידעתי מה נכון אני להיות אחרי כלות המלחמה.

אל הגן הלכתי, ואליפיוס הלך אחרי במרחק צעדים אחדים, כי לא חפץ להפריע את סוד התבודדותי, אבל גם לא חפץ לעזבני לבדי בסער הנפש הזה.

אנחנו הרחקנו ללכת מן הבית והושבנו את עצמנו על ספסל אחד.

אני רעדתי מקצף סוער ובוער על כי לא באתי עוד בשלום ושלות ה', אשר אליו כלתה נפשי ואליו התרוממה אל על בתפלה ובתחנונים. ולא אניות, ולא מרכבות, גם לא רגלים נצרכות היו לבוא בהן שמה, והדרך לא היתה אפילו כל כך ארוכה כמו מביתנו

עד הספסל אשר ישבנו עליו. ללכת אליך, להגיע שמה, אין זה אלא הרצון ללכת, הרצון החזק והטהור, לא לפסוח על שני הסעיפים, לעלות ולרד ולפזר את הכחות במלחמה.

האם לא עשיתי כמה דברים בגופי, במשך התעוררותי הבלתי מוחלטת, אשר רוצים לפעמים האנשים לעשות אותם ואינם יכולים, אם חסרים להם אברים אחדים, או אם אסורים הם, או אם נחלשו ע״י ליאות או סבה אחרת. בשהקימותי את שערותי, כשהכיתי על על מצחי, כשחבקתי את ברכי בזרועותי, את זה עשיתי מפני שרציתי. אבל לוא סרבו בי אברי, אז יכולתי לרצות, אבל לא לעשות.

ובכן במעשי אלה רצון ויכולת לא היו דבר אחר, ואת זה עשיתי. אבל לא עשיתי את מה שנכספתי לעשות בכל חום לבבי, אף כי זה יכולתי לעשות אם רק רציתי, אם רק רציתי בכל לבי. כי בזה רצון ויכולת אחד הם, רצון דומה למעשה, ובכל זאת את זה לא עשיתי. האברים נשמעו תיכף לכל פקודות הנפש וחפציה, אבל הנפש לא נשמעה לעצמה ולא מלאה את חפצה האביר רק ע״י הרצון.

מוזר הדבר מאד — מהיכן בא דבר זה? ומדוע? אם יניחו לי רחמיך, אז חפץ אני לשאל; אולי ישיבו לי על זה יסורי לב האדם הנסתרים; אולי יענה על זה כאב החטא של בני האדם.

מהיכן בא סתירה זאת? ומדוע? הרוח מצוה להבשר והוא תיכף נשמע לו — הרוח מצוה לעצמו ודברו אינו נשמע. אם חפץ הוא בתנועת היד, היא באה מיד ובנקל ובאופן טבעי כל כך, עד שאפשר להבדיל בין החפץ וההתמלאות. ובכל זאת הרוח הוא רוח והיד היא בשר. אבל אם יצוה הרוח להרוח, אשר הנהו אחד עמו, רק לרצות, הוא אינו נשמע לעצמו. אמנם זה מוזר מאד — מהיכן בא הדבר הזה? הוא מצוה לעצמו לרצות, ואי אפשר היה לו לצות אם לא רצה, ומכל מקום אין מצותו נשמעת.

אבל זהו הפתרון: הוא לא חפץ את זה בכל לבו, ובעבור זה גם לא צוה בכל כחו. כי כמדת אומץ חפצו כן היה מדת אומץ מצותו וכמדת חסרון חפצו כן היא מדת חסרונה של התמלאות מצותו. הרצון מצוה שהרצון, הוא ולא אחר, יעמוד. אם הוא אינו מצוה

את זה בכל כחו, אז אינו יכול לגלות את עצמו בתור מה שהוא. ואם הוא עושה את זה בכל כחו, אז אינו צריך כלל לצות, כי כבר הוא שם.

ובכן אין שום סתירה כלל בזה הרצון ואי־רצון לחצאין; אין זה אלא חלי הנפש שלא התבוססה כל צרכה, אשר לפעמים נעלה ע״י האמת ולפעמים נשקעת ע״י ההרגל. זהו חזיון של שני רצונים, אשר האחד נשבר והשני מתמלא מחורבנו.

כאשר התיעצתי את עצמי, אם חפץ אני סוף כל סוף לעבוד את ה׳ אלהי כאשר החלטתי זה כמה, אז אני רציתי ואני לא רציתי — שניהם היו „אני", אני בעצמי.

גם הרצון גם האי־רצון לא באו מכל מלוא לבי, אני נלחמתי בעצמי ובקרבי היו כשני לבבות.

ככה חולה הייתי וככה הכאבתי את עצמי והאשמתי את עצמי, יתר הרבה ממה שעשיתי לפני זה. אני פניתי ותפשתי במוסרותי לנתקם כלה; הן נתרופפו במעט, אבל עוד אחזו בי. אתה ה׳ דקרת את העוקץ אל תוך לבי, אתה ה׳ יסרת אותי ברחמיך הרבים בפצעים כפלים של פחד ובושה, למען לא אישן עוד הפעם והרתוק החלש אשר עוד אחז בי לא ישאר עוד. כי אז היה נחוק הקשר מחדש והיה מחזיק אותי ביותר תוקף.

אני אמרתי בקרבי: „הנה בא הרגע — הנה, הנה!" ובדברים אלה כבר נטיתי אל צד ההחלטה. כמעט שעשיתי את זאת, אבל עוד לא עשיתי. אולם לכהפ״ח לא נתתי את עצמי להרחף לאחור כי אם הרפתי את מרוצי כמעט לפני המטרה ושאפתי רוח. אני אזרתי עוד הפעם את כל כחותי וקרבתי עוד מעט — ועוד הפעם עוד מעט, כן יכולתי לאחוז ולרפות. אבל עוד לא החזקתי ואחזתי בחפצי, עוד סרבתי למות בעד המות ולחיות בעד החיים, עוד גבר בי הרע הנשרש על הטוב שרק נזרע בי.

כל מה שקרב הרגע של היותי לאיש אחר, בה במדה גדול היה פחדי הימנו; אבל הפעם לא נתן לי להתקע לאחורי או לעזוב את המירוץ, כי אם נשארתי מרחף בתוך צער של אי־החלטה.

שטותי וזדוני אשר זה כמה התדבקו בנפשי הפריעו בי, הם דקרו את בשרי ורחשו לי: „האמנם חפץ אתה לעזוב אותנו?

היודע אתה כי מן הרגע הזה אסור יהיה לך לבא במגע ומשא עמנו עד עולם? כי מן הרגע הזה אסורים יהיו לך דברים נכבדים כמו אלה עד עולם?"

ואיזו תמונות קמו לפני נפשי בתור ה„דברים הנכבדים" האלה — הוי, איזו תמונות, אלהי! יסירו נא אותן רחמיך מעל עבדך, חלאה וכלימה הן!

כבר החילותי לשמוע מעט מאד אל מפתותי־הערומות, אשר לא העיזו לקום בדרכי ביד רמה, כי אם לחשו מאחרי ערפי ונגעו בי בענבים, כדי לעכב את צעדי ולהמריצני להביט לאחורי. ובפועל השכילו הן להכביד עלי את ההשתחררות ואת השאיפה להפטר מהן ולמהר אל הקול הקורא אותי. כי ההרגל החזק אמר אלי: „איך תוכל לשאת את זה, מבלי תענוגיך הישנים?"

אבל כבר היו הדברים ההם יעפים ולבלי יועיל. כי מן המקום אשר אליו הביטו עיני בנענועים רבים, אשר אליו נמשכתי ברתת ובזריזות, משם נגלתה לי הצניעות הטהורה והעליזה בכל כבודה והדרה. היא נענעה לי בצחוק חן והפצירה בי בידידות, כי אלך ולא אסרב עוד; היא הושיטה לי את זרועותיה הצנועות להורימני ולדבקני אל לבה.

והיא הביטה עלי בצחוק־חן קורא, כמו חפצה לאמר: „האתה, אתה לא תוכל מה שיכולים ילדים ונשים? האם מידם היתה להם זאת, ולא מיד ה' אלהינו? ה' אלהים נתנני להם. מרוע תעמוד לבדך ותפחד ותרעד? השלך עליו יהבך; אל תפחד כי הוא לא ירפך לנפול. בטח בו מבלי דאגה; הוא מושיט את זרועו לקבלך, והוא ירפאך".

לחיי אדמו מבושת, בזכרי כי עוד שמעתי לקול רגשי המפתים אותי בקרבי, ועוד לא יכולתי למשול בנפשי. ועוד הפעם נשמע לי כמו דברה הצניעות אלי: „אל תשמע אל הקולות הטמאים של אבריך, למען ימותו. אמנם מספרים הם לך על דבר תענוגים נעימים, אבל זרים התענוגים ההם לרוח ה'".—כה נמשכה המלחמה בקרב לבי, מחלוקת עצומה ביני לבין עצמי.

אבל אליפיוס, אשר ישב מצדי בדומיה, החריש וחכה אל קץ ההתעוררות המוזרה הזאת.

אבל כאשר נזרמו רגשותי בקרבי עפ"י סבה נעלמה וכל עניי ומרודי התיצבו לנגד עיני, באותה שעה קם סער נורא מחוץ לי, אשר קדר את פני הרקיע, ודמעות גשם טורד נתכו ארצה. עלי היה לשפוך את נפשי תחת שאון הרעש, אשר על כן נפרדתי מעל אליפיום, למען אוכל לבכות מבלי מפריע. אני הרחקתי ללכת הלאה, כי קרבתו כמו החלה להסב לי צער.

כזה היה מצבי, והוא הרגיש בזה; כבר השמעתי איזה דברים וע"י קולי שרעד מדמעות כמו גליתי את מסתרי נפשי — ועתה פתאום קמתי, והוא נשאר על מקומו שקוע בהשתוממות עמוקה.

ואני נפלתי לרגלי שקמה אחת ושלחתי את מעין דמעותי חפשי. ואני אמרתי: „אהה, ה' אלהים, עד מתי תקצוף, עד מתי יעשן אפך? אל תזכר נא לנו עונות ראשונים!" כי עוד הרגשתי את עצמי אסור בכבלי העון, ובכבדות נשמתי תחת הבאב המר.

עד כמה? עד כמה? עוד הפעם „מחר", „מחר"? אהה, ה', מרוע לא תשים קץ לחרפתי בשעה הזאת?

כן דברתי, ולבי נכמר בקרבי בכאב רב. ואז—אז שמעתי קול ילד יוצא מבית שכני, אשר חזר וחזר בנינון: „קח וקרא" — „קח וקרא".

כרגע נפסק זרם דמעותי, ואני החילותי לרכז את מחשבותי ולמצא אם הדברים ההם היו שייכים לאיזה שחוק של ילדים; אבל לא יכולתי לזכור אם שמעתי את הדברים לפני הרגע ההוא. אז שמתי קץ לדמעותי ואקום — אני הבנתי כי דברי הילד היו קול מצוה משמים שאמהר לפתוח את כתבי הקודש ולקרא את הפרק הראשון אשר יזדמן לידי. הלא שמעתי כי אנטוניוס, בשמעו במקרה את קריאת הבשורה, הרגיש כי הקריאה הזאת אשר שמע היתה נועדה למענו: לך מכר את רכשך ונתת לעניים, והיה לך אוצר בשמים, ושוב הלום והלכת אחרי" א). והוא שמע לקול ה' והקדיש את עצמו כלו לך מבלי כל התישבות.

נפעם ונרעש עד מאד, שבתי אל המקום אשר ישב עליו אליפיום, כי שם עזבתי את כתבי פולום השליח בהלכי משם. אני

א) מתי י"ט, כ"א.

לקחתי ופתחתי את הספר ואקרא בו את הפרק הראשון אשר פגשו בו עיני: „לא בזוללות ובשכרון, ולא בגלוי עריות ועשות זמה, ולא במריבה וקנאה; כי אם לבשו את האדון ישוע המשיח, ודאגו לבשרכם, אך לא להגביר התאות" א). אני לא חפצתי לקרא הלאה, גם לא היה זה דבר של צורך כלל. כאור בהיר באו הדברים האלה אל תוך לבי, ולכל ספקותי בא הקץ.

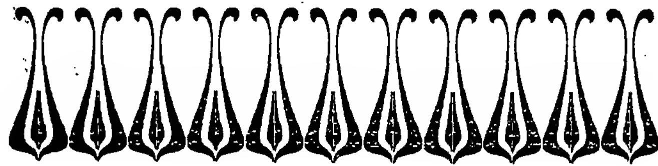
אני שמתי את אצבעי בין העמודים ובישוב הדעת ספרתי את הכל לאליפיוס. אז ספר לי הוא את המוצאות אותו, אשר אני לא ידעתי. הוא חפץ לראות את הפסוקים; אני הראתים לו, והוא הוסיף לקרא הלאה. אני לא ידעתי מה היה כתוב הלאה, אבל הדברים האלה היו שם: „ואת החלוש באמונה אותו קבלו". ב) הוא קבל את הדברים ההם על חשבונו, וכזה הגיד לי. הוא נתחזק ע"י האות הזה, כי הוא כבר נעלה עלי בטהרת מדותיו. ובכן קבל הוא תיכף עליו מבלי כל התרשלות את ההחלטה הטובה, אשר היתה בהתאמה גמורה אל חייו הקודמים.

אנחנו הלכנו תיכף אל אמי לספר לה הכל, והיא שמחה מאד; אבל כאשר ספרנו לה איך קרה הדבר, אז התעלזה בתרועת נצחון, היא נתנה תודה לאלהים „היכול לחרבות גמוליו עלינו יותר מכל משאלותינו ומחשבותינו", כי אתה נתת לה בי הרבה יותר ממה שבקשה באנחות ודמעות רבות ממך תמיד.

אתה השבתני כלי אליך, שלא אקח אשה ושלא תהיה לי כל איזו תקוה אחרת בתבל. אתה הפכת את מספדה למחול ולשמחה עד אין קץ, יותר ממה שבקשה ממך בתפלותיה, ובאופן יותר נהדר ויותר טהור מאשר קותה לראות בבני ובני בני.

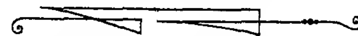

א) אל הרומיים י"ג, י"ג—י"ד. — ב) שם, י"ד א'.

פרק תשיעי.

אוגוסטינוס מחליט להקדיש את חייו לאלהים ולעזוב את עבודתו בתור מורה הריטוריקה. הוא בא בברית הדת ע"י הטבילה, הוא ואליפיאוס רעו ואדיאודטוס בנו. בדרכו לאפריקא, בעיר אוסטיא, מתה עליו מוניקה אמו, בשנת החמשים ושלש לחייה והשלושים ושלש לחיי אוגוסטינוס. חייה ותבונתה.

אני עבדך ה', אני עבדך בן אמתך, אתה פתחת למוסרי; לך אזבח זבח תודה ובשמך ה' אקרא. לבי ולשוני יזמרו לשמך וכל עצמותי תאמרנה: ה' מי כמוך? ואתה נא השיבני ואמר לנפשי: ישועתך אני. מי אני ומה רבו כתמי עוני? האם יש דבר עון אשר לא עשיתי אותו, ואם לא בפועל — בדיבור, ואם לא בדיבור — במחשבה? אבל אתה ה' רחום וחנון; אתה ראית בלבי את המים העכורים של המות ואתה הריקות בידך החזקה את מצולת השחת עד היסוד בה. זאת היתה תולדת עבודתי השלילית: אשר לא עשיתי מה שרציתי ולא רציתי מה שרצית.

אבל מהיכן בא לי פתאום אחרי ימים רבים רצוני החפשי? מאיזה תהום עמוק, מאיזה מרומים נשאים ונסתרים בא אלי פתאום הכח לכפות את ערפי תחת עולך הנעים וכתפי תחת משאך הקל, מושיעי ומשיחי, גואלי ומפלטי, ישוע אדוני?

לעונג ולשמחה נהיה לי פתאום לעזוב את חמדת התבל ותענוגיו; בחפץ לב עזבתי עתה את מה שיראתי מאד להמנע ממנו. אתה טאטאת אותן מקרב נפשי, אתה מקור האושר האמתי והמיוחד; אתה פנית אותן ונכנסת בי — אתה הטוב מכל טוב,

אבל לא בעד בשר ודם, האור היותר מבריק מכל האורות שבעולם, אבל הנסתר מכל נסתרים; הנבוה על כל נבוהים, אבל הרחוק מלב רמים.

תחת יד השגחתך מצאתי לנכון שלא אעזוב את עבודתי בתור מורה בפעם אחת, כי אם לאט לאט להמלט משוק הפטפטנות, כי הצעירים אשר לא ידעו את חוקיך ודרכיך, אשר עסקו בשקרים והבלי שוא, בפלפולים ע"ד עניני משפט, אי אפשר היה לי להוסיף ולהחזיקם באולתם בתור מורה להם.

במקרה אירע הדבר שימי החופש מהלימודים היו ממשמשים ובאים, ואני נמרתי בנפשי להמשיך את הדבר עד העת ההיא ואחר כן לעזוב בהדרגה את עבודתי, עד שאחדל להיות עבד אחרי שנשתחררתי על ידך.

אהבתך חדרה אל תוך לבנו ואנחנו נשאנו את חצי דבריך עמוק עמוק בקרב נפשנו, ותמונות עבדיך, אשר אתה הפכת את מהותם המתה והחשכה לאור וחיים, נחרתו בקרב מחשבותינו ובערו את החולשה הכבדה אשר נכונה היתה להשקיענו בתהום עמוק.

אבל אפשר היה שרבים היו נכונים לשבח אותנו בגלל החלטתנו, למען שמך הגדול הנקדש בארץ. ואם הפסקתי תיכף את עבודתנו האופיציאלית, מבלי לחכות עד ימי החופש, אז עלולים היו רבים לחשוב שחפצי היה להתראות לעיני הבריות. ואני לא חפצתי שההפכה הנסתרה בנפשי תהיה לשיחה בפי כל ולקלס בשפתי רבים.

כה המשכתי במנוחה עד ימי החופש — בערך עשרים יום, אבל אני סבלתי אותם באומץ לב וסבלנותי עזרה לי. לולא היא שהיתה לי, אזי קצרה נפשי לחכות ולהמנע מהשלים את חפצי האביר.

אפשר שאחד מעבדיך, אשר המה אחי, יאמר כי לחטא היה לי להוסיף לשבת עוד שעה אחת על כם הוראת השקר, אחרי שכבר גמרתי בלבי ללכת בארחותיך. אני לא אצטדק כלל נגד זה. אבל אתה, אל רחום וחנון, הלא כבר מחית וכפרת גם לעוני זה?

וריקונדיוס הציע לנו בטוב לבו לשבת באחוזתו עד עזבנו את מילן. דברך נאמן ה', אתה תשלם לוריקונדיוס בעד אהבתו אשר הראה לנו. אתה תנחיל לו בפרדסי גנך בעדן על השלוה הנעימה אשר התענגנו עליה בביתו ובגנתו ובשדיו.

ניברידיאוס לקח חלק בשמחתנו. הוא עוד לא נהיה למשיחי, אבל אף שעוד לא נשא עליו את שמך, בכל זאת כבר חפש את האמת בכל שלהבת לבו.

כה חלפו ימי ההכנה, כמה ארוכים וממושכים נראו הימים ההם בעינינו! כי צמאים היינו אל טובך, למען נוכל לקרא אליך ממעמקי לבנו: „לך אמר לבי: בקשו פני — את פניך ה' אבקש".

כה בא היום, אשר בו נכון הייתי להשתחרר מעבודת הלשון שלי, אשר כבר נשתחררתי ממנה במחשבה. כה בא הדבר ונהיה — אתה הוצאת לחפשי את לבי. אני הלכתי את רעי אל גואת הדשא אשר ישבנו בו והבעתי אלפי תודות לשמך. על עבודתי המדעית אשר החלה מני אז יעידו ספרי, אשר בהם שמתי לזכרון את ויכוחינו בחוג רעינו ואת הקולות הבהירים שנשמעו בקרב לבי. גם חליפות המכתבים ביני ובין ניברידיאוס נותנת תמונה מחליפות רעיונותינו. כל כתבי אלה נכתבו לעבודתך, אבל עוד היה נודף מהם ריח היהירות של בית הספר, ודומה היתה הנשימה ההיא לנשימת הרץ במירוץ אחרי שכבר כלה המירוץ והוא שואף רוח.

מתי יספיק לי הזמן להזכיר את כל אהבתך אשר עשית עמנו אז? על כן עלי להזדרז מאד. בתודה רבה זוכר אני, איך אתה ה' יסרתני באהבה ע"י העוקץ בלבי, איך אתה ה' שמת דרך מישור בקרבי, איך השחת את ההרים והגבעות של עונותי, שמת את העקוב למישור ואת הרכסים לבקעה.

מה רב היה ההד אשר מצאו בלבי תהלות דוד המשורר, שירי האמונה, זמירות ההכנעה, אשר זר להם רגש הזדון! עוד לא הייתי שלם באהבתי אליך, כמו אליפיוס רעי.

כה התעתדנו שנינו לעבודתך ואמי הצנועה קרובה היתה ללבנו בעדינות של אשה, באומץ האמונה של גבר, בבטחון של זקנה, בדאגת האהבה, בצניעות משיחית.

איזה הד מצאו תהלות דוד בלבי בקראי בהן, איך הבעירה בי שלהבתן! נפשי בערה בתשוקה עזה לזמר אותן באזני כל העולם, בתור התאוננות נמרצה על בערות האנושיות. אבל כבר נזמרו השירות ההן בכל העולם, ואין נסתר משלהבתך.

מה רב היה הקצף בקרבי על בעלי שתי רשויות, אבל גם מלא

צער הייתי עליהם על שלא ידעו את המסתרים האלה, את סמי הרפואה האלה, על שרחפו מעליהם ביהירות נבערה את ארוכות תעלה אלו, אשר יכלו לרפאם.

אני חפצתי אותם לראות אותי יושב וקורא את המזמור הרביעי בספר תהלים, להשגיח אל ברק עיני ולהאזין אל צלצול קולי, ולהבין עפ"י זה את מה שפעל בי המזמור הזה: „בקראי ענני, אלהי צדקי, בצר הרחבת לי, חנני ושמע תפלתי".

אני רעדתי מפחד וגיל, מרוב חסדך שהשפעת עלי, אלהי. וזה היה ניכר בעיני ובקולי, באשר דבר אלינו רוחך: „בני איש, עד מה כבודי לכלמה? תאהבון ריק, תבקשו כזב!" גם אני אהבתי ריק ובקשתי כזב;

ואני שמעתי ואתחלחל; אני הרגשתי כי גם אני הייתי בעדת האנשים, אשר עליהם דבר הכתוב. האם כל הדמיונות והמחזות ששגיתי בהם לא היו ריק וכזב? הזכרונות האלו הציקו לנפשי מאד ואתאנח מרה.

מה מאד חפצתי שתשמע אנחתי באזני הכסילים השונים עוד באולתם! אולי היתה נפשם מתעוררת אז לעזוב את השקר; אולי פרשו אז את כפיהם בתפלה לפניך ואתה האזנת אליהם.

ואני קראתי: „רגזו ואל תחטאו". אני כבר למדתי לרגז על העבר שלי, אבל הפסוק הזה עוד יותר עוררני וגם המריצני למנוע מחטא.

מחוצה לי לא היה עתה דבר לכסוף אחריו; עתה לא רדפתי אחרי מראה עיני ושאיפות בשרי. הרודפים אחרי תענוגי העולם הזה מאבדים את עצמם בדברים חולפים ונשמיים, אשר אליהם הם נכספים בצמא, — מי יתן ועיפו בצמא עד שהחלו לבקש ולהתחנן: „מי יראנו טוב?" אז היו קוראים עמנו יחד: „נסה עלינו אור פניך ה'", כי לא אנחנו האור המאיר לאנשים, כי אם אורך מאיר בקרבנו להאיר את חשכנו.

לוא רק יכלו לראות את שלות נפשי! עתה מצאתי את הטוב, ומה מאד חפצתי להראותו אליהם בקראם אלי: „מי יראנו טוב?" כי עתה כאשר רגזתי במסתרי לבבי, כאשר הייתי מחולל ומדוכה, כאשר הקרבתי את עצמיותי הישנה על מזבחך ושמתי את לבי אל הדרך החדשה, אתה היית שמחתי הנעימה, כי „אתה נתת שמחה בלבי".

צהלת שמחה פרצה משפתי בקראי את הדברים האלה ובהרגישי אותם בכל עצמיותי. אז באמת לא חפצתי להרבות נכסים, או להשקיע את עצמי בהבלי העולם הזה. כי בך מצאתי את הטוב הנצחי, את יינך ויצהרך.

ובכל לבי קראתי את הפסוק האחרון: „בשלום יחדו אשכבה ואישן, כי אתה ה' לבדד לבטח תושיבני" מי יוכל להפריעני ממנוחתי זאת? כי בך, הנצחי, מצאתי את השלוה הנצחית.

אני קראתי ונפשי נמלאה שלהבת שמחה עזה; אבל עוד לא ידעתי איך יכולתי לעזור להמתים האומללים, אשר בקהלם הייתי מלפנים גם אני.

כאשר הגיעה שעת טבילתי, שבנו מנאות הדשא אל מילן. גם את אדיאודטוס הנער לקחנו עמנו, את בן חטאי. אבל אתה ה' טבלתו היטב, כי בהיותו פחות מבן חמש עשרה שנה בכבר היה נעלה בעדינות רוחו על הרבה מן האנשים המלומדים.

כל אלה הם מתנת ידך, אשר עליהם אודה לפניך בשבח ותהלה, יוצר הכל, אשר אתה הפכת את צלמנו המכוער לסמל היופי. מלבד החטא, אשר בו נולד, לא נתתי לנער מאומה בחיים, אם נגדל הנער ביראתך, רק אתה שמת זאת בלבו ואני אודה לך על מתנת ידך. בספרי: „המורה" נתתי שיחות רבות אשר היו לי את נערי. אתה ידעת כי כל הרעיונות ההם נבעו ממנו, מן הנער בן שש־עשרה שנה. אני מצאתי עוד הרבה דברים נפלאים בו; הרבה פעמים נמלאתי חרדה למראה גבורת רוחו. מי היה האמן אשר יצר כלי נחמד כזה? מי מבלעדך?

עתה מהרת לקחתו מעל הארץ, ועתה מביט אני לאחור מבלי פחד על ימי נעוריו ובחרותו.

אנו שמנו אותו לאגודה אחת עמנו, כי לא צעיר היה ממנו בחיי החסד; יחד עמנו היה חניך מוסרך; יחד נטבלנו, וסהר סר מעלינו מקור חיינו הישנים. בהם לא יכולתי לשבוע ממתנת החסד, ובעינים כוספות צפיתי לעצתך בדבר ישועת כל האנשים. כמה רעדה נפשי בשמעי בבית הכנסת את שירת מזמורי התהלים. הקולות מלאו את אזני ושפכו את האמת אל תוך לבי, ואהבת ה' מלאה את כל קרבי.

אתה, עושה השלום, הזמנת אותנו לדעת את עבודיוס, צעיר אחד מילידי ארצנו. הוא היה לפנים פקיד על נכסי המלך, אבל בכר שב אליך בטרם שבנו אנחנו, ומיד אחרי טבילתו עזב את עבודת התבל והקדיש את עצמו לעבודתך.

אנחנו לא נפרדנו איש מעל רעהו, כי חפצנו להשאר יחדו בחיינו החדשים והטהורים, ובעבור זה בקשנו מקום, אשר יכולנו לעבדך בו במנוחה, ושמנו את פעמינו לאפריקא. אבל בהיותנו באוסטיא אשר על נהר טיבריוס, מתה עלי אמי. כבר נכון היה היום אשר בו היה עליה לעזוב את עולמנו, אבל רק אתה ידעת אותו. עפ"י איזו השגחה נסתרה אירע הדבר שהיא ואני לבדנו עמדנו נשענים בחלון והשקפנו בעדו אל תוך הגן אשר לפני הבית. שם באוסטיא נפשנו מעמל הדרך הארוכה ושם עשינו הכנות לנסיעה בספינה.

לבדנו עמדנו שם על יד החלון, שקועים בשיחה יוצאת מן הלב; ברגע ההוא נשכח מלבנו כל העבר ומחשבותינו נתונות היו אל העתיד. ברגש נמרץ של האמת אשר מצאנו, בהכרת קרבתך, מחשבותינו חפשו ושאלו אחרי החיים הנצחיים של הטהורים, אשר עליהם נאמר: „עין לא ראתה ואזן לא שמעה ולא עלה על לב אדם". אבל שפתותינו פתוחות היו בצמא אל המעין אשר זרם אלינו מגבוה, אל מעין החיים הנובע ממך. אבל הוא נשגב מבינתנו, אף כי כל לבנו עסוק היה בו.

מחשבותינו רחפו מעל להדברים הארציים. אנחנו ראינו, איך כל התפעלות רגש הבשר, לוא גם נשפך עליה האור המבהיק של הארץ, סופה לכהות ולהעלם בפני הדר הנצחיות של החיים ההם. בהתלהבות ובתשוקה בוערת העפלנו לעלות אל על, עלינו למעלה בעד התבל הנראה הרחב מאד, עברנו את השמים, ראינו את השמש ואת הירח ואת הכוכבים מעל לארץ.

אבל עוד התאמצנו לעלות למעלה מהם: בעמקי פנימיותנו ראינו את מעשי ידיך ובדברנו אודותם כרענו את ברכינו בהכנעה והשתוממות, אנחנו דברנו על דבר רוח עצמנו ועזבנו אותו אחרינו, ובאנו סוף אל המנוחה ואל הנחלה, אשר שם אתה נוהג כצאן את עמך, אשר שם הם החיים הנצחיים והחכמה האמתית והאמת

הנקיה, אשר בהם נוצרו כל הדברים אשר נבראו ועתידים להבראות.

כה התאמצנו להשיג את הנצחיות ושאפנו להתקרב אליה בכל כחנו; ורגע אחד פתאום חשנו בקרב לבנו את מגעה, אבל מיד נאנחנו ושבנו אל דברינו.

שאלת הנצחיות לא נתנה לנו מרגוע, ואנו דברנו על דבר מה שחשנו בקרבנו ברגע ההוא: איך מערת הבשר קמה לדממה, יחד את כל תמונות הארץ והמים והאויר; איך הנפש חודלת לדבר אודות עצמה, היא אינה חושבת אודות עצמה, כי אם מתרוממת בהתלהבות אל מה שלמעלה ממנה; כל החלומות והחזיונות, כל הלשונות והזמנים מחשים למענה — דומיה שוררת אז.

אבל אז מקשיבה האזן הֲעֵרה ושומעת, איך כל הדברים אומרים: „אנו לא עשינו את עצמנו", היוצר הנצחי עשה אותם.

בדברים כאלה נדברנו אז בינינו לבין עצמנו, וזוכר אני את דבריה אשר אמרה אלי: „בני, אין בעולם הזה כל שום שמחה למעני. מדוע עודני פה, מה לי פה, אחרי שאין לי תקוה בעולם הזה? רק תקוה אחת היתה לי ובגללה התפללתי: לראותך בתור מאמין במשיח טרם מותי. והנה מלא האלהים את בקשתי יותר מאשר פללתי, אני רואה אותך משחק לחמדת התבל העבדותית ועתה מה לי עוד פה?"

אינני זוכר עתה, מה השבתי אז על דבריה אלה.

כחמשה ימים אחרי זה כבר השכיבה אותה הקדחת על ערש דוי.

פעם אחת במשך החולי קרה שהיא התעלפה ואבדה את עשתונותיה. אנחנו מהרנו לקרב אליה, אני ואחי. אבל כבר שבו אליה חושיה, ובראותה אותנו כפוים מעל למטתה עוד לא יכלה לחשוב נכונה, ושאלה אותנו במבוכה: „איפה הייתי?" אז הכירה היא את העצב הנורא על רשמי פנינו, והוסיפה לאמר: „מבקשת אני מכם שתקברוני בפה". אני החשתי ונלחמתי את דמעותי. אבל אחי נסה לנחמה ולדבר על לבה, כי בודאי לא תמות פה בארץ נכריה כי אם תשכב בשלום בארץ אבותיה. בשמעה את זאת פניה נמלאו עוצב, והיא הביטה עליו בהשתוממות על חשבו כזאת. ואז פנתה אלי, באמרה בעצב: „ראה מה הוא שח", ואחרי כן פנתה בבקשה אל שנינו: „הניחו את גופי באשר תחפצו, אל תדאגו בעד

זה כלל. אבל את זאת אני מבקשת מכם: זכרו אותי תמיד לפני כס יהוה בהתפללכם אליו".

אחרי הביעה את חפצה כפי יכולתה, היא נאלמה ושכבה בדומיה, והכאב הלך הלוך וגבור.

ביום התשיעי למשכבה, בשנת החמשים ושש לימי חייה—אני הייתי אז כבן שלשים ושלש שנים—נפרדה נפשה הטהורה והנקיה מעל גופה.

אני שמתי את ידי על עיניה, לבי נמלא עצב עמוק ובכבדות עצרתי את מעין דמעות עיני.

כאשר נשמה את נשימתה האחרונה, פרץ אדיאודטוס בבכי תמרורים, אבל אנחנו מחינו בידו, והוא פסק. אבל צעקת לב הילד הרגיע גם בי את הרגש הילדותי, אשר חפץ לבקש מוצא בבכי. אנחנו הרגשנו כלנו, כי על ערש המות הזה לא היה מקום לבכיות ולצעקות. אפשר וצריך לבכות כשהמות בא ע"י יסורים רבים, או כשהוא משים קץ נמור לחיים. אבל היא מתה מבלי יסורים, ולחייה לא הושם קץ. היא היתה כל כל טהורה, כל כך נאמנה באמונתה, ואיך יכולנו להטיל ספק בזה שהיא חיה חיתה עוד!

אבל כשנשארתי לבדי ואין שומע לי, התפללתי אליך שתנחמני מיגוני ועצרתי בזרם דמעותי. העצב המר לא סר מעל לבבי, אבל שכבתי לנוח, ובעלות הבוקר כבר הוקל לרוחי. בעודנו חולם בהקיץ, עלו על לבי חרוזי אמברוזיאוס:

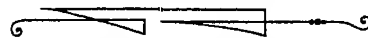
יוצר הכל ואדון הכל,
המושל בשמים מאז ועד הנה,
אתה הלבשת אור את היום
ועל הליל שמת מעטה שינה,
למען תתחדש גבורתנו
אחרי עמל היום,
למען יחליף כח כל לב נשבר,
למען צער ויגון יאלמו דום.

ואז נצבה עוד הפעם לפני תמונת אמתך, אשר היתה בך באמונה ובטחון. עוד הפעם הרגשתי את רוך ונעימות אהבתה, אשר נאבדה לי עתה ואין להשיב. לבי היה מר עלי מאד על האבידה הגדולה הזאת, ולא יכולתי לעצור עוד את עיני מדמעות, אשר פרצו פתאום בשטף רב...

סוף.

(שברים מן הספר העשירי והשנים-עשרה.)

הוי, כמה אחרתי לאהבה אותך, אתה היופי, אשר אתה היית מקדם ועד עולם הנך; הוי, כמה אחרתי! כבר היית בקרבי, אבל אני בקשתיך בחוץ, אשר שם תעיתי ונמשכתי אחרי חמדות התבל הנעים אשר אתה יצרתו. אתה היית עמדי, אבל אני לא הייתי עמך; חמדת העולם הסירה אותי מפניך, אף כי העולם עצמו לא היה מעולם לולא נוצר על ידך.

אבל אתה קראת לי בקול מושך את הלב ושברת את זדוני. בברק אורך ויפיפך הנעים גרשת את עורוני, בנשמת אפך קראת דרור לרוחי, ואז החילותי לשאף את רוחך אל קרבי. רק טעמתי את מזונך, מני אז רעבתי וצמאתי אחריך; רק נגעת בי, ובשלהבת אהבה פרשתי את ידי לקבל את שלומך.

חפץ אני עתה להדבק בך בכל לבי, ואז לא אדע מחסור ויגון; חיי יהיו חיים ומלאים בטובך. וכשאתה ממלא את הנפש, הנך מקיל את משאה. אני עוד לא השגתי את זאת, ונפשי עוד עלי למשא כבד.

עוד מתאבקות בי השמחות הישנות, אשר ראויות הן לדמעות, והאבל החדש, אשר בו הנני שמח, ואיני יודע מי ינצח — אויה לי! רחם נא עלי, אלהי!

ויחד עם אלו מתאבק בקרבי העצב הרע את השמחה הטהורה, ואיני יודע מי ינצח — אויה לי! רחם נא עלי, אלהי!

אויה לי! הנה את פצעי לא כסיתי, אתה הרופא ואני החולה; אתה רחום וחנון ואני עני ואומלל!

חיי האדם מלאים נסיונות על כל צעד. מי יבקש לעצמו עמל ודאנה? גם אתה לא תחפוץ שנאהב אותם, כי אם שנסבול אותם.

אבל גם מי שמקבל עליו בשמחה את העול, הלא יותר היה שמח בהפטרו ממנו.

כשאני שרוי בצער הנני נכסף אל השמחה, וכשאני מלא שמחה הנני מפחד מפני הצער. היש בין הכוסף והפחד איזו מנוחה, איזו נקודה שבה יהיו חיי האדם חפשים מנסיון ? הוי ואבוי על שמחת העולם בפחדה הנמהר ותענוגיה הנרעלים !

הוי ואבוי על צער העולם בחפצו הריק לאושר ובקושיו הכבד, אשר שובר הוא את הסבלנות החלושה !

מה הם חיי האדם עלי ארץ, אם לא נסיונות מבלי מנוחת יום אחד.

כל תקותי תלויה רק ברחמיך הרבים. תן לי למלאות את רצונך ושים נא את רצונך בי.

אור האמת ואור לבבי ! אל נא יגברו בי קולות חשכי. כששקעתי בהבלי העולם, חשכת הלילה מלאה את לבבי ; ומעמקי צלמות התאבקה אהבתי אליך. אני תעיתי בחושך, אבל חשבתי אודותך. אל קרבי כבר חדר קולך הנעים, אשר קרא אותי לשוב לביתי.

והנה שבתי לביתי, בצמאון שבתי אל מעינך. אין יד אשר תעצרני עתה מכרוע על ברכי לכבות את צמאוני ולחיות חיים חדשים. איני חפץ יותר להיות חיי ; כשהייתי חיי — הייתי מותי ; בך אני חפץ לבקש חיים חדשים. דבר נא אתה אלי, תן לי לשמוע את קולך ; כבר האמנתי בכתבי קדשך, אבל עוד לא יכולתי לחדור אל תוך סודם.

את הבית הםלא אור והדר, אשר אותו יצר האלהים לכבודו, מה אהבתי את פארך ומה אהבתי את מקום כבודך ! הנני דומה לעולה לרגל אשר עוד נסיעה ארוכה לפניו, והנני נכסף אל מחוז חפצי ומטרת נסיעתי. ואת האל אשר יצר אותך, אותו אבקש בתפלה לקבלני אל תוך ארמנותיו, כי גם אני יצור ידו הנני. אני תעיתי כשה אובד, אבל בטוח אני ברועי, אדון הבית, אשר הוא ישאני בחיקו וישיבני הביתה. אמן.

סוף.

